

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FİLİSTİN SORUNUNDA FKÖ VE HAMAS FAKTÖRÜ

Sittika BALLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR

MAYIS 2013

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FİLİSTİN SORUNUNDA FİLİSTİN KURTULUŞ
ÖRGÜTÜ (FKÖ) VE HAMAS FAKTÖRÜ

PALESTINE LIBERATION ORGANIZATION (PLO)
AND HAMAS FACTOR IN PALESTINE ISSUE

Sıttıka BALLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Serhat A. ERKMEN

KIRŞEHİR
MAYIS 2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma jürimiz tarafından uluslararası birlikte Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Doç. Dr. Serhat Erkmen

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Gürücü

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doç. Dr. Oktay Kızılkaya

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)

Akademik Unvan, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖZET
FİLİSTİN SORUNUNDA FKÖ ve HAMAS FAKTÖRÜ

SITTIKA BALLI

Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Tezi, 138 Sayfa, Mayıs 2013

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Serhat A. ERKMEN

Bu çalışmanın amacı, 1948 yılında İsrail Devletinin kurulması ile birlikte gelişen İsrail-Filistin Sorununu ve iki örgüt olan FKÖ ve HAMAS'ın Filistin Sorunu üzerindeki etkilerinin tespit edilmesidir. Çalışma, Filistin Sorununu İngiliz Hükümeti'nin Yahudiler için yurt kurma fikriyle Balfour Deklarasyonunu ilan etmesinden itibaren geçen süreyi kapsamaktadır. İsrail Devleti'nin kurulması sonucunda başlayan Arap İsrail savaşları sürecinde, Filistin halkı siyasi varlığını temsil eden FKÖ ile sesini duyurmuştur. İsrail'in Filistin halkı üzerinde kullandığı aşırı şiddet, 1987 İntifadasının yaşanmasına ve halkın içine düştüğü durum ve şartlar HAMAS'ın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Filistin halkını temsil eden FKÖ ve HAMAS kendi aralarında yaşadıkları iç çatışma sonucu Filistin Sorunu çözümsüzlüğe itilmiştir.

Çalışmanın varsayımı Filistin Sorununun çözülememesinde FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan çatışmanın belirleyici bir rol oynadığından hareket edilerek planlanmıştır. Çalışmada literatür taraması yapılmıştır. İsrail-Filistin Sorunu ile ilgili çalışmalar incelenmiş ve elde edilen veriler ile Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS'ın sorunu hangi boyuta getirdiği belirtilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak FKÖ ve HAMAS arasında iki başlılık yaşanmaktadır. İsrail, FKÖ ve HAMAS arasında iç çatışma çıkartarak kendisiyle yapılan mücadeleyi zayıflatmak istemiştir. FKÖ ve HAMAS arasındaki bu bölünmüşlük, bağımsız Filistin Devletinin kurulmasına da büyük bir engeldir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İsrail, FKÖ, HAMAS, İç Çatışma

ABSTRACT

PLO AND HAMAS FACTOR IN PALESTINE ISSUE

SITTIKA BALLI

Ahi Evran University, Department of International Relations

MA Thesis, 138 Pages, May 2013

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Serhat A. ERKMEN

The purpose of this study is the founding of the Israel Government in 1948 with their growing Israel-Palestine problem. Furthermore the two organizations PLO and HAMAS dispute effects will identify. The work includes the idea of the English Government, who proclaims the Balfour Declaration to build a Jewish dorm. As a result of the establishment of State of Israel, Palestine citizens hear their voice with the help of PLO which had a profound impact on their political existence. The reason why HAMAS was appeared is that the extreme violence which Israel Government apply to the Palestinians. The inner conflict between PLO and HAMAS pushed deadlock on the question of Palestine.

The assumption of the study is that the conflict between HAMAS and PLO is the most important problem for the Palestinian Statehood. It is to say that the study includes bibliographical reference. Problem of the Israel-Palestine has examined and its result, tried to explain that problem of PLO and HAMAS has carried the problem to which format.

Consequently, there is rivalry between the PLO and HAMAS. Israel made inner conflict between PLO and HAMAS because of this inner conflict Israel wanted to weaken the struggle against itself. This divided freedom between PLO and HAMAS has been obstacle to be founded independent Palestine country, too.

Key Words: Palestine, Israel, PLO, HAMAS, Inner Conflict

ÖNSÖZ

Ortadoğu, stratejik bir coğrafya olması nedeniyle günümüze kadar önemini korumuş olan bir bölgedir. Tarih sahnesindeki yeri, diğer hiçbir bölgeyle kıyaslanmayacak kadar önemlidir. Bölgenin ulaşım yollarının kavşak noktası olması, büyük güçlerin ilgisini çekmesine neden olmuştur. Ortadoğu, büyük güçlerin hâkimiyetine girmesiyle dünya siyaseti gündeminden hiç düşmemiştir. Ancak bu durum bölgeyi birçok önemli sorunun merkezi haline getirmiştir.

Yirminci yüzyılın başından itibaren Ortadoğu coğrafyasında çözülmesi gereken en önemli sorun, Filistin-İsrail Sorunudur. Filistin-İsrail Sorunu bölgedeki diğer sorunları doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. İsrail Devletinin kurulmasıyla birlikte Filistin Sorunu daha da çözümsüzlüğe itilmiştir. İsrail'in Filistinlilere karşı baskıcı ve sert tutumu, Arap halkında İsrail'e karşı bir düşmanlık yaratmıştır. Batı dünyasının İsrail'e destek vermesi ve hala da bu desteklerini sürdürmeleri sorunun çözümsüzlüğünü daha da artırmaktadır. İsrail'in Filistinlilere uyguladığı sertlik politikası sonucu Filistin halkı, kendi haklarını savunmak istemişler ve FKÖ'yü kurmuşlardır. İsrail, Filistin direnişini kırmak ve FKÖ'yü pasifleştirmek istemiştir. Ancak 1987 İntifadası ile adını duyuran HAMAS beklenenin aksine Filistin'de önemli bir aktör haline gelerek 2006 Filistin seçimlerini kazanmıştır. 2006 Filistin seçimleri sonucu FKÖ ve HAMAS arasında bölünmüşlük başlamıştır.

İsrail-Filistin Sorunu gündemde önemini korumaktadır. FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan çatışma sorunu önemli boyutlara taşımıştır. Yapılan çalışmalarda İsrail ve Filistin arasında yaşanan sorunlar ele alınmıştır. Bu çalışmada FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan iç çatışmanın Filistin Sorununun çözülememesinde önemli bir yerinin olduğu belirtilmeye çalışılmıştır. Sorunun odak noktası, İsrail'in FKÖ ve HAMAS arasında iç çatışma çıkartarak kendisiyle yapılan mücadeleyi zayıflatmak istemesidir.

Çalışmanın, Türkiye'de Filistin Sorunuyla ilgili yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlayabileceği beklenmektedir.

Çalışmaya katkılarından dolayı Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi saygıdeğer hocam Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin'e teşekkürü bir borç bilirim. Manevi desteklerini hep hissettiğim babama ve anneme ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca çalışmanın her aşamasında bana vakit ayıran değerli hocam Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	6
1. FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHİ SÜRECİ	6
1.1.Filistin'in Tarihi	7
1.2.Siyonizm'in Doğuşu	8
1.2.1.Siyonizm ve Theodor Herzl	10
1.3.Filistin Sorunu ve 1917 Balfour Deklarasyonu.....	11
1.4.Filistin'de Direniş Hareketleri ve Manda Yönetimi.....	12
1.5.İkinci Dünya Savaşında Filistin Sorunu	16
1.6 Filistin ve Taksim Kararı	16
BÖLÜM II	19
2.FİLİSTİN SORUNU VE FKÖ	19
2.1.1948 ve Sonrası Direniş	20
2.1.1.1948 Birinci Arap-İsrail Savaşı.....	21
2.1.2.1956 Süveyş Savaşı.....	22
2.2 Filistin'de Bağımsızlık Hareketi	25
2.2.1.El-Fetih	26
2.2.2.FKÖ'ye Giden Yol.....	28
2.2.3.FKÖ.....	28
2.3.1967 Haziran Savaşı.....	30
2.3.1.Savaşın Çıkmasının Nedenleri	30
2.3.1.1.Altı Gün Savaşı	31
2.3.1.2.1967 Savaşının Sonuçları ve FKÖ	33
2.4.FKÖ ve Yaser Arafat	34
2.4.1.FKÖ'nün Kimliğinin Oluşması ve Ürdün İç Savaşı	35
2.5.1973 Arap İsrail Savaşı.....	38

2.5.1.1973 Savaşı Sonrası FKÖ	41
2.5.2.Lübnan İç Savaşında FKÖ	42
2.5.3.1979 Camp David Barışı	44
2.5.3.1.Camp David Sonrası	45
BÖLÜM III	48
3.FİLİSTİN DİRENİŞİNDE HAMAS	48
3.1.Tarihsel Süreç İçinde HAMAS	49
3.1.1.Müslüman Kardeşler Hareketi	49
3.1.2.Müslüman Kardeşler ve Filistin	50
3.1.3.1987 İntifadasına Doğru.....	53
3.1.3.1.Birinci İntifadanın Ortaya Çıkış Nedenleri	53
3.1.3.2.Birinci İntifada ve HAMAS	54
3.2.HAMAS'ın Kuruluşu.....	56
3.2.1.HAMAS'ın Bağımsızlığı	58
3.2.2.HAMAS'ın Siyasi Kimliği ve Mücadeleye Bakışı	59
3.2.3.Bağımsız Filistin Devletinin İlan Edilmesi	61
3.2.4.Madrid Barış Konferansı Öncesi Yaşanan Gelişmeler	63
3.2.4.1.Ortadoğu Barış Süreci ve Madrid Barış Konferansı	64
3.2.4.1.1.Madrid Barış Konferansı ve Filistin Sorunu	64
3.3.Oslo Barış Süreci	67
3.3.1.Oslo Barış Sürecinin Başlama Nedenleri.....	67
3.3.2.Gazze-Eriha Anlaşması ve Filistin	71
3.3.3.Oslo II (Taba) Anlaması	72
3.3.4.Oslo Süreci ve HAMAS.....	73
3.3.5.Wye River Anlaşması	75
3.3.6.İkinci Camp David Görüşmesi	77
3.4.İkinci İntifada ve HAMAS.....	78
3.4.1.İkinci İntifada Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmeler	80
3.4.2.2006 Filistin Parlamento Seçimleri	83
3.4.3.2007 Gazze Olayları ve Sonrası.....	86
BÖLÜM IV	89
4.FİLİSTİN SORUNUNDA FKÖ VE HAMAS FAKTÖRÜ	89
4.1.2006 Seçimleri Sonucunda Filistin Sorunu.....	90

4.2.2007 Yılından Sonra FKÖ ve HAMAS Ayrılığının Derinleşmesi	92
4.2.1.Filistin Topraklarında FKÖ ve HAMAS İktidarı	94
4.3.2009 Dökme Kurşun Operasyonu.....	96
4.3.1.Dökme Kurşun Operasyonu Sonrası FKÖ ve HAMAS.....	97
4.3.2.Gazze Savaşının Analizi	99
4.4.De Facto Filistin Devleti ve Yaşanan Gelişmeler	100
4.5.Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü, Sorunun BM'ye Taşınması	102
4.6.HAMAS ve Arap Baharı.....	104
4.6.1.Arap Baharı ve Müslüman Kardeşlerde Yaşanan Gelişmeler.....	106
4.7.HAMAS ve Suriye.....	108
4.8.Filistin Sorunu ve Yerel Seçimler.....	109
4.9.Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Çatışması ve İsrail	110
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	121

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AUH	: Arap Ulusal Hareketi
BM	: Birleşmiş Milletler
EL-FETİH	: Hareket El-Tahrir El-Vatani El-Filistin
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKHDC	: Demokratik Cephe
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	: Hareket El-Mukavvama El-İslamiyye
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNSCOP	: Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi

GİRİŞ

Ortadoğu, dünyanın en eski kültür ve yerleşim merkezlerinden birisidir. Dünya medeniyet tarihinde önemli bir yere sahip olan bölge birçok mücadelenin odak noktası olmuştur. Dünyanın ilk medeni kavimleri burada yerleşmiş ve önemli siteler kurulmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Ortadoğu'nun stratejik konumu daha belirgin hale gelmiştir. Coğrafi, siyasi ve dini anlamda öneme sahip olan Filistin toprakları üzerinde yaşanan İsrail-Filistin anlaşmazlığı Ortadoğu'nun uluslararası gündemde öneminin artmasına neden olmuştur.

İsrail-Filistin Sorununun temelinde, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde Yahudi ve Arap toplulukları arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sonucu 1917 yılında İngiliz Hükümetinin Yahudiler için bir yurt kurma fikriyle Balfour Deklarasyonu'nun ilanı yatmaktadır. Balfour Deklarasyonu'nun ilan edilmesinden sonra 1920 yılında İngiltere Filistin'de manda yönetimini kurmuş ve Yahudi yurduna giden yolu kolaylaştırmıştır. Birleşmiş Milletlerin 1947'deki Taksim kararına kadar geçen sürede Filistin üzerinde Araplar ve Yahudiler arasında çıkar çatışması devam etmiştir.

1948 yılında İsrail Devletinin kurulması sonucunda I. Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Savaşta Araplar yenilirken, İsrail kazandığı zaferle topraklarını genişletmiştir. İsrail'in zaferi sonucunda Filistinlilerin bir kısmı ülkelerinden göç ederek mülteci durumuna düşerken, bazıları ise İsrail'in ayırma politikası altında yaşamaya devam etmiştir. 1967 Savaşıyla İsrail'in Gazze, Doğu Kudüs, Batı Şeria, Sina Yarımadası ve Golan Tepelerini işgal etmesi Arap Devletleri için felakete neden olurken 1973 Savaşı, Arap-İsrail Sorununda dönüm noktası olmuştur.

İsrail 1978’de Mısır ile yaptığı anlaşma sonucu Mısır’ı savaşılabilecek bir ülke olmaktan çıkararak meşruiyet alanını genişletmiştir. Ürdün’le yaptığı anlaşmalarla ilişkilerini çeşitlendirmiş ve Körfez ülkeleri ile ilişkilerde bulunmaya başlamıştır. Her geçen gün topraklarını genişleten İsrail meşruiyetini hem bölgesel hem de küresel düzeyde güçlendirmiştir.¹ Arapların İsrail karşısında yenilgiye uğraması ve bunun sonucunda tarafların diplomatik çabalara yönelmesi, 1979’da Camp David Barış Anlaşmasıyla gerçekleşmiştir. 1991’deki Madrid Barış Konferansı ise Arap-İsrail anlaşmazlığını çözmek amacıyla ortaya konulan ilk uluslararası girişim olmasına rağmen kalıcı bir çözüm olmamıştır. Filistin halkı İsrail tarafından ülkelerinden zorla çıkarılmış, Filistin toprakları üzerinde Filistinlilere uygulanan katliam ve işkence devam etmiştir. Filistin halkının sesini duyurması FKÖ ile gerçekleşmiş, halkın siyasi varlığını temsil edecek bir örgüt olarak faaliyetlerine başlamıştır.

1987 İntifadası ile adını duyuran HAMAS Filistin Sorununa başka bir boyut kazandırmıştır. 1993 yılında İsrail ve FKÖ arasındaki anlaşmazlıklara son vermek amacıyla Oslo Anlaşması imzalanmış, anlaşmayla FKÖ’nün zayıflığından faydalanılmıştır. Oslo’yu FKÖ’nün kabul etmemesine karşılık HAMAS kabul etmemiştir. HAMAS, II. İntifada sırasında İsrail’e karşı başarılı bir tavır sergilemiştir.² HAMAS’ın 2006 seçimleri ile iktidara gelmesi, Filistin bölgesinde gerilimin daha da yükselmesine neden olmuştur. HAMAS iktidara gelerek Filistin’de yaklaşık 40 yıllık FKÖ hâkimiyetine son vermiş ve uluslararası aktör olma konumunu güçlendirmiştir.

---

¹ Mehmet Özkan, “İsrail-Filistin Sorununa Yaklaşmak”, **IGMG PERSPECTİVE**, s.21

² Serhat Erkmen, “Filistin’de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Şubat 2009, Cilt 1-Sayı 2, s.14-15

Filistin yönetiminin kendi içinde yaşadığı anlaşmazlık, Filistin Sorununa olumsuz yönde yansımıştır. HAMAS, 2006 seçimleri ile hem bölge de hem de Filistin-İsrail Sorununda dengeleri değiştirmiştir. HAMAS'ın seçimleri kazanması Filistin içindeki rekabet ve bölünmeyi de beraberinde getirmiştir.³

2006 seçimleri sonucu Filistin yönetimi kendi içinde ikiye bölünmüş, devlet başkanlığı ve hükümetin FKÖ ve HAMAS arasında paylaşılması iki başlılığa neden olmuştur. İki başlı yapı Filistin'in iç politik yapısını kilitlemiştir. FKÖ ve HAMAS arasındaki çatışma Filistin'i bir kaos ortamına sürüklemiştir. İki örgüt arasındaki çatışmada en önemli faktör kurulacak Filistin Devletinin niteliklerinin nasıl olacağı ve Filistin toplumunun yapısına ilişkin görüşlerde anlaşmazlıkların yaşanmasıdır.⁴

2007 yılından sonra FKÖ ve HAMAS arasındaki ayrılık stratejik fikir ayrılıklarının ötesine geçmiştir. Filistin yönetimi Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 2007 yılında HAMAS'ın Gazze'yi ele geçirmesiyle iki başlılık kurumsallaşmıştır. HAMAS'ın Gazze'ye hâkim olması, ileride Batı Şeria'yı da ele geçirmesi ihtimali İsrail'i endişelendirmiştir. HAMAS Gazze'de etkinliğini artırmış ve Gazze'yi kontrol altına almıştır. 2009 Gazze Operasyonu ile HAMAS askeri açıdan zayıflatılmak istenirken, FKÖ güçlendirilmek istenmiştir.

Filistin Sorunu 20.yüzyılın en karmaşık sorunlarından biridir. Küresel ve bölgesel barışın kalıcı olmasının önündeki en büyük engel Filistin Sorunudur.⁵ İsrail kurulduğu yıldan itibaren milliyetçi hareketleri pasifleştirmek istemiştir. İsrail'in yıllardır yapmaya çalıştığı Filistin direnişini iç savaşla etkisiz hale getirmektir. FKÖ

---

³ Ali Semin, "Arap Ülkelerindeki Değişim Rüzgârı Filistin Sorununu Çözer mi?", **Bilgesam**, s.9

⁴ Erkmen, **a.g.m**, s.14-15

⁵ Ahmet Davutoğlu, **Türkiye'nin Uluslararası Konumu Stratejik Derinlik**, 45.Baskı, (İstanbul: Küre Yayınları 2010), s.324

ve HAMAS arasında yaşanan iç çatışma sonucunda bölünmüş bir Filistin bulunurken, diğer tarafta güç kullanarak sorunlarını çözen İsrail bulunmaktadır. Seküler çizgideki FKÖ ile İslami kanadın temsilcisi HAMAS arasındaki bölünmüşlük Filistin Sorununu çözümsüzlüğe itmektedir. Bu çalışmada Filistin Sorununu yaratan sebepler üzerinde durulmuş, FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü dört ana başlık altında incelenmiştir.

Birinci bölümde; Filistin Sorununun Tarihi Süreci ana başlığı altında Filistin'in tarihi ve Siyonizm'in doğuşu ele alınmıştır. Yahudiler için bir yurt kurmayı savunan Theodor Herzl'in yaptığı çalışmalar üzerinde durulmuştur. 1917 Balfour Deklarasyonu ve sonucunda Filistin Sorununda yaşanan gelişmeler belirtilmeye çalışılmıştır. Filistin üzerindeki manda yönetimi ve II. Dünya Savaşı sırasında Filistin sorunu incelenmiştir. Taksim kararı ile Filistin Sorununda yaşanan gelişmeler irdelenmiştir.

İkinci bölümde; Filistin Sorunu ve FKÖ ana başlığı altında 1948 yılında İsrail Devletinin kurulması sonucu Filistin ve İsrail arasında yapılan savaşlar ele alınmıştır. İsrail karşısında Filistin halkının sesini duyurmak amacıyla kurulan FKÖ'nün Filistin Sorununa nasıl bir yön verdiği incelenmiştir. 1967 ve 1973 Savaşlarında FKÖ'nün Filistin direnişini hangi aşamaya getirdiği belirtilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Filistin Direnişinde HAMAS ana başlığı altında 1987 İntifadası ve HAMAS, HAMAS'ın kuruluşu, HAMAS'ın siyasi kimliği ve mücadeleye bakışı üzerinde durulmuştur. HAMAS bağımsız bir Filistin Devleti kurmak amacıyla ortaya çıkmış, Filistin'in tek temsilcisi olarak kabul edilen FKÖ'ye

rakip olmuştur. FKÖ ve HAMAS'ın Oslo Anlaşmaları sürecinde yaşadıkları olumsuzluklar ele alınmıştır. HAMAS'ın farklı bir ideolojiye sahip olması ve bunun sonucunda FKÖ ile arasında yaşanan çatışmaların boyutları incelenmiştir. Filistin'de yapılan 2006 seçimleri sonucu HAMAS'ın iktidara taşınması, 2007 Gazze Olayları ve yaşanan gelişmeler ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde; Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü ana başlığı altında FKÖ ve HAMAS arasındaki çatışmanın temel etkenleri incelenmektedir. HAMAS'ın iktidara gelmesi FKÖ ve HAMAS ayrılığının derinleşmesine neden olmuştur. 2009 Gazze Operasyonu ve sonrasında yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. De facto Filistin Devleti oluşturulmaya çalışılması sonucu iki başlı yapı daha da belirginleşmiştir. Filistin'in Birleşmiş Milletlere (BM) yaptığı başvuru Filistin yönetiminin iç politikasında bir kazanım sağlayıp sağlamadığı değerlendirilmektedir. Ortadoğu bölgesinde yaşanan Arap Baharının HAMAS üzerindeki etkileri incelenmiş, 2011 Mart ayında Suriye'de çıkan olaylar sonucu HAMAS'ın Suriye'den ayrılışı ve sonuçları ele alınmıştır. Filistin Sorununda FKÖ-HAMAS çatışması ve bu çatışmada İsrail'in nasıl bir rol oynadığı irdelenmiştir.

BÖLÜM I

1.FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHİ SÜRECİ

Filistin Sorunu, 19.yüzyılın sonlarından itibaren siyasi yönü itibariyle Ortadoğu bölgesinde sürekli önemini korumuştur.⁶ Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışından itibaren Araplar ve İsrail arasında yaşanan mücadele, bölgesel ve küresel güçlerin soruna odaklanmalarına neden olmuştur.⁷ Filistin Sorununun temelinde Filistin halkı ve Filistin’i kendilerine yurt edinen Yahudi halkı arasında yaşanan sosyal bir sorun olarak görünse de, gerçekte Filistin milliyetçiliği ile Yahudilerin devlet olma mücadelesidir. Filistinliler ve Yahudiler aynı topraklar üzerinde hak iddia ederek birbirlerinin varlığını ve meşruiyetini sorgulamaktadırlar.⁸

İsrail Devleti, tarihi süreç içerisinde Filistinlilerin toprakları üzerinde genişleyerek yerleşmiş, Filistinliler ise topraklarını kaybetme, savaş yıkımları, göç ve kuşatılmışlık psikolojisi içerisinde marjinalleşmişlerdir. İsrail dışarıdan gelen göçlerle çeşitlenmiş, nüfusunu artırmış buna karşılık Filistinlilerin varlığı göçlerle zayıflamıştır. Bu sorunlu süreçte, İsrail güvenlik paranoyası ile şekillenen siyasi bir yapıya sahipken, Filistinliler derin bir bölünmüşlüğün içine sürüklenmişlerdir.⁹ İsrail Devleti bölgede kalıcılığını her geçen gün kuvvetlendirirken, Filistin’i barışı istemeyen taraf olarak göstermektedir.¹⁰

---

⁶ Kerem Batır-İlhan Aras, “Self Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu”, **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I**, 2011, s.147

⁷ Ali Balcı, “Filistin Sorunu Savaş ve Barış Arasında”, **Selected Works**, Ocak 2010, s.139
<http://works.bepress.com/alibalci/20>

⁸ Bora Bayraktar, Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, **Bilgesam**, s.261

⁹ Bülent Aras, “Gazze Dramı ve Sonrası”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 2, Ocak 2009, s.14

¹⁰ Özkan, **a.g.m.**, s.21

Filistin Sorununun tarihi sürecini ele alan bu bölümde 1917-1948 arası dönem incelenmiştir. Siyonizm'in doğuşu ve Theodor Herzl ele alınmıştır. Filistin Sorununa Filistin direniş hareketlerinin nasıl yön verdiği irdelenmiştir. Filistin'de manda yönetimi II. Dünya Savaşı ile Filistin Sorununun hangi aşamaya geldiği belirtilmeye çalışılmıştır. Taksim kararı ile yaşanan gelişmeler ele alınmıştır.

1.1.Filistin'in Tarihi

Filistin toprakları üzerinde yaşayan insanların tarihi en eski çağlara kadar dayanmaktadır.¹¹ Filistin adı M.Ö zamanlarda buralarda yaşamış olan "Filistinlilere" bağlanır.

İbraniler bu yerli halka Pelishtin ve bölgelerine de Pelesheth diyorlardı. Pelesheth veya Pelesheth "Plishtin ülkesi" veya "Filistinlilerin ülkesi" anlamına geliyordu. Bu nedenle de ülke Filistin adını almıştır.¹²

Filistin toprakları üzerinde farklı kavimler hüküm sürmüştür.¹³ En az dört bin yıldan beri tarih içinde yer alan Filistin birçok fetih ve istilalara maruz kalmış ve bu nedenle sınırları devamlı değişme göstermiştir.¹⁴ Filistin topraklarına çeşitli kavimlerin göçler ve istilalarla gelip yerleşmelerinin nedeni Arap coğrafyası içinde sahip olduğu zengin ve stratejik konumudur. Ayrıca bu topraklarda üç ilahi dinin ortaya çıkması ve gelişmesi Filistin'in önemini daha da artırmıştır. Bu sebeple bölgeye "arz-ı mev'ud" ismi de verilmiştir.¹⁵

---

¹¹ Ali Öner, **Dünden Bugüne Filistin**, 1.Baskı, (İstanbul: Ekin Yayınları 2010), s.11

¹² Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.3

¹³ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin**, 3.Baskı, (İstanbul: İ.H.H Yayınları 2006), s.47

¹⁴ Armaoğlu, **a.g.e**, s.3

¹⁵ Öner, **a.g.e**, s.17

M.Ö 20.yüzyılda Filistin bölgesine gelen ilk göç dalgasının Kenanlıların (Canaanites) olduğu bilinmektedir. Kenanlıların Filistin’de yerleşik bir toplum oldukları¹⁶ ve İncil’de de Filistin’in adının “Kenaneli” (Kenan Diyarı) olarak geçtiği ileri sürölmektedir.¹⁷

1.2.Siyonizm’in Doğuşu

“Siyonizm” teriminin kökünü oluşturan Siyon sözcüğü Musevi tarihinin ilk çağlarından itibaren Kudüs ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak Siyonizm kelimesine Filistin’deki birinci Musevi tapınağının Babiller tarafından yıkılmasından sonra özel bir anlam verilmiştir. “Siyon” bu tarihten itibaren yurtlarından kovulmuş Yahudi halkının Filistin’e dönme arzusu ve özlemi anlamını taşımaya başlamıştır. Siyon kelimesi siyasal düşünce akımını simgeleyen deyim olarak ilk kez 19.yüzyılın son çeyreğinde bir Rus Yahudi olan Nathau Birnbaum tarafından siyasal edebiyata sokulmuştur.¹⁸

1.yüzyılda yaşanan Roma işgali sonucu Yahudi toplulukları Filistin’den Avrupa’ya kaçmışlardır. Avrupa’daki Yahudi toplulukları kutsal topraklara dönme fikrini her zaman canlı tutmuşlardır.¹⁹ Filistin toprağının Yahudi Devleti için seçilmesinin nedeni, İsrailoğulları için Kudüs’te yetmiş yıl süreyle devlet kurmuş olan Davud ve Süleyman’ın vatanı olmasıdır.²⁰ Davud ve Süleyman’ın hükümdarlıklarının tarihsel anıları çeşitli inanç ve töreler karışarak Yahudi halkının

---

¹⁶ M. Lütfullah Karaman, **Uluslararası İlişkiler Çıkamazında Filistin Sorunu**, (İstanbul: İz Yayıncılık 1991), s.12

¹⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.6

¹⁸ Mim Kemal Öke, **Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, 4.Baskı (İzmir: Ufuk Kitapları 2002), s.22-23

¹⁹ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çeviri: Mehmet Harmancı, 1.Baskı, (İstanbul: Agora Kitaplığı 2008), s.266

²⁰ Abdullah Azzam, **Filistin İslami Direniş Hareketi HAMAS**, 1.Baskı, (İstanbul: Ravza Yayınları 2009), s.32

kurtuluşunun kutsal topraklara dönmekle sağlanacağı fikri hâkim olmuştur. Örgütlü siyasal Siyonizm'in doğuşu 19.yüzyıl Avrupa'sının koşullarından doğmuştur. Modern siyasal Siyonizm (Filistin'e odaklanmış Yahudi milliyetçiliği) Rusya'da ortaya çıkmıştır. O dönemlerde Rusya anti-semitizmin en şiddetli yaşandığı yerdir. Anti-semitizm karşısında 1881'de Çar I. Aleksandıra'nın öldürülmesi Rusya'da pogromlara yol açmıştır.²¹ Yaşanan yoğun Yahudi düşmanlığı karşısında Yahudiler kitleler halinde başka ülkelere göç etmeye başlamışlardır. Bu kitle halindeki göçlere aliyah denilmektedir. Bu göçler ile 135 bin Yahudi Amerika'ya, 15 bini ise başka ülkelere gitmiştir. Bu 15 bin kişinin 5 bini ise Filistin'e yerleşmiştir. Rusya'da yaşanan göç dalgasını Romanya takip etmiştir. Romanya'da yaşayan Yahudilerde kendilerine daha güvenli bir yer bulmak amacıyla göç etmişlerdir.²²

Rusya'da başlayan Yahudi düşmanlığı ve göçlerin en önemli sonucu yaklaşık 2 bin yıldan beri ilk kez diasporanın örgütlenmeye başlamasıdır.²³ Yaşanan Yahudi karşıtlığı sonucunda Yahudiler 1881 yılında Odessa'da Hovevei-Zion (Ziyon'u Sevenler) isimli derneği kurmuşlardır.²⁴ Dağınık gruplar bu dernek ile örgütlenmiş ve Siyonizm'in ilk adımı atılmıştır.²⁵ Ziyon'u Sevenler Derneği Almanya, İngiltere ve başka ülkelere de küçük şubelerini kurmuştur.²⁶

---

²¹ Walter Hollstein, **Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi Filistin Sorunu**, 1.Baskı, (İstanbul: Yücel Yayınları 1975), s.38

²² Yıldırım Boran, **Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve HAMAS**, 1.Baskı, (İstanbul: Ezgi Yayıncılık 2006), s.30

²³ aynı yer

²⁴ Süleyman Özmen, **Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**, 2.Baskı, (IQ Kültür-Sanat Yayıncılık 2002), s.143

²⁵ Cleveland, **a.g.e.**, s.267

²⁶ Ribhi Halloum, **Belgelerle Filistin**, 1.Baskı, (İstanbul: Yayıncılık Matbaası 1989), s.129

1.2.1.Siyonizm ve Theodor Herzl

Avrupa devletlerinin baskısı altında kalan Yahudiler örgütlenmeye başlamışlardır. Dağınık şekilde bulunan örgütleri tek çatı altında toplayan kişi Theodor Herzl'dir.²⁷ Herzl Neue Freie Presse adlı Alman gazetesinin Paris muhabirliği yaptığı sıralarda Fransa'da Dreyfuss Olayı patlak vermiştir.²⁸ Dreyfuss Olayını baştan sona izleyen Herzl davadan çok etkilenmiştir. Herzl'e göre Yahudiler dünyanın her yerinde ezilmektedir.²⁹ Bunun üzerine Theodor Herzl düşüncelerini 1896 yılında yazmış olduğu Yahudi Devleti adlı kitabında toplamıştır.³⁰ Kitabında Yahudilerin bir devlet kurabilecek özelliklere sahip olduklarını ileri sürmektedir.³¹ Herzl Yahudilerin bir millet olduğunu, ama milli kültürlerini serbestçe ifade edebilecekleri siyasi bir devletleri olmadığını belirtmektedir. Anti-semitizmin tek çözümünün ise Yahudilerin kendi devletlerine sahip olmasıdır. Bu düşünce ile Herzl, 1897'de Dünya Siyonist Teşkilatının kurulduğu İsviçre'nin Basel kentinde ilk Dünya Siyonist Kongresini topladı.³² Kongrenin amacı Yahudi halkı için bir yurt kurulması idi.³³ Kongrede alınan kararlarla Filistin toprakları Siyonizm'in hedefi olmaya başladı.³⁴ Theodor Herzl'in çabalarıyla örgütler ve fonlar oluşturulmuş ve Filistin'de yaşayan Araplardan geniş araziler satın alınmış ve Yahudi yerleşim faaliyetlerine hız

---

²⁷ Theodor Herzl (1860-1904). 21 Mayıs 1860'da Budapeşte'de doğdu. Viyana Üniversitesinde hukuk öğrenimi gördü. 1884'te avukatlık belgesi aldı. Ancak yazarlık yapmayı tercih etti.

²⁸ Ömer Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, (İstanbul: Acar Matbaacılık), s.147

²⁹ Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, 2.Baskı, (Ankara: Barış Platin Kitabevi 2009), s.34

³⁰ Ekrem Memiş, **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, 2.Baskı, (Konya: Çizgi Kitabevi 2006), s.72

³¹ Öner, **a.g.e**, s.44

³² Yılmaz, **a.g.e**, s.34

³³ Cengiz Çandar, **Direnen Filistin**, 1.Baskı, (İstanbul: May Yayınları 1976), s.24

³⁴ Boran, **a.g.e**, s.32

kazandırılmıştır.³⁵ Herzl 1904'te ölene kadar Siyonizm'e kendi enerjisini aşlamayı ve kalıcı bir örgüt yapısı sağlamayı başarmıştır.³⁶

1.3.Filistin Sorunu ve 1917 Balfour Deklarasyonu

Dünya Siyonist Örgütü 1904'te Theodor Herzl'in ölümü üzerine kısa süreli bir tereddüt dönemi geçirmiştir. Herzl'in yerine geçen Chaim Waizmann'ın girişimleriyle örgüt tekrar etkinliğini artırmaya başlamıştır.³⁷ Dünya Siyonist Örgütü daha önce Viyana merkezli hareket ederken, yeni dönemde İngiltere ekseninde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu stratejik değişiklik Osmanlı Devletine bakış açısına da yansımıştır.³⁸

1914'te yaşanan I. Dünya Savaşı Filistin'in tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde İngilizler bölgedeki Arapları Osmanlı İmparatorluğuna karşı kıskırtmak için Şerif Hüseyin ile anlaşmışlardır.³⁹ Mekke Şerifi Hüseyin Temmuz 1915'te İngiltere'nin Mısır'daki Yüksek Komiseri Henry McMahon ile temasa geçmiş ve İngiltere'ye bazı teklifler götürmüştür. McMahon, Şerif Hüseyin'in bu istekleri karşısında bağlayıcı bir tutum almaktan kaçınmıştır.⁴⁰

Yaşanan bu olaylar sırasında Filistin'e yönelik Yahudi göçü kesintisiz devam etmektedir. Bu dönemde Rusya ve Doğu Avrupa kökenlilerin oluşturduğu ikinci aliyah göç dalgası başlamıştır. İkinci Yahudi göçünde içlerinde İsrail Devletinin

---

³⁵ Selahattin İbasi, **Arap-İsrail Sorunu (Ortadoğu Siyasetinde İsrail)**, 1.Baskı, (Bursa: MKM Yayıncılık 2008), s.62-63

³⁶ Cleveland, **a.g.e.**, s.269

³⁷ Turan, **a.g.e.**, s.161

³⁸ Ömer Turan, **Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi Düşman Kardeşler**, 1.Baskı, (İstanbul: Ak-ka Yayıncılık 2002), s.51

³⁹ Ersin Doyran, **Bir Direniş Hareketi Olarak HAMAS**, 1.Baskı, (İstanbul: Elips Kitap 2006), s.30

⁴⁰ Yılmaz, **a.g.e.**, s.40

kuruluşunda etkin rol oynayacak David Ben Gourion'da bulunmaktaydı.⁴¹ Britanya Dışişleri Bakanı Lord A. James Balfour'un Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurma konusunda İngiltere'nin destek vereceğini bildirmiştir.⁴² Arthur James Balfour mektubu İngiltere'deki Siyonist Teşkilatları Federasyonunun Başkanı İngiliz Yahudi'si Baran Lionel Walter Rothschild'e göndermiştir.⁴³ I. Dünya Savaşından galip çıkacağı anlaşılan Britanya'nın Dışişleri Bakanı Balfour aracılığıyla Siyonistlere desteği açıkça belirtilmekte ve Siyonistlere Filistin toprakları üzerinde meşruiyet kazandırmaktadır.⁴⁴ Balfour Deklarasyonu ile milli bir Yahudi Devletinin kurulmasından yana olduğu belirtilmiş ve Filistin halkının isteler hiç göz önüne alınmamıştır.⁴⁵ İngiltere Arap toprakları üzerinde Siyonizm için ulusal bir merkez yaratmıştır.⁴⁶

1.4.Filistin'de Direniş Hareketleri ve Manda Yönetimi

Filistinliler yüzyılın başından itibaren Osmanlılara, İngilizlere ve son olarak da Yahudilere karşı direniş içinde olmuşlardır.⁴⁷ Filistinliler ile Yahudiler arasında 1920'den 1933'e kadar çok sayıda çatışma çıkmış ve birçok insan hayatını kaybetmiştir.⁴⁸ Filistin halkı bir yandan kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip çıkmak ve yurtlarında yaşamak için mücadele verirken, diğer yandan ise kendilerine dayatılan Siyonist devlete karşı çıkmışlardır. I. Dünya Savaşından sonra Yahudilere yapılan baskılar nedeniyle yaklaşık 37 bin üzerinde Yahudi Filistin'e göç

---

⁴¹ Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.162

⁴² Noam Chomsky, **ABD, İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni**, Çeviri: Bahadır Sina Şener, 1.Baskı, (İstanbul: İletişim Yayıncılık 1993), s.118

⁴³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, 4.Baskı, (MKM Yayıncılık 2008), s.128

⁴⁴ Garbis Altınnoğlu, **Filistin-İsrail Dosyası**, (İstanbul: Pozitif Yayınları 2005), s.303

⁴⁵ Öner, **a.g.e.**, s.20

⁴⁶ Enver ABD El-Malik, **Filistin Sorunu ve Arap Birliği**, Çeviri: Adnan Cemgil, (Altın Kitaplar 1971), s.459

⁴⁷ Halloum, **a.g.e.**, s.81

⁴⁸ Öner, **a.g.e.**, s.22

etmiştir. Bu göçle birlikte Yahudiler ve Filistinliler arasında çeşitli çatışmalar çıkmıştır. Balfour Deklarasyonunda belirtildiği gibi bu göçlerin amacı Filistin'i Yahudi yurdu için hazırlamaktır.⁴⁹ İngiltere'nin Balfour Deklarasyonunu yayınlamasından bir ay sonra Filistin'i işgal etmiş ve 1920'ye kadar İngiliz ordusu tarafından yönetilmiştir. Böylece Balfour Deklarasyonu Filistin'de kurulacak olan İngiliz mandasının anayasası kimliğine sahip olmuştur. İngiltere'nin Filistin'de manda yönetimi kurması 1922 yılında Milletler Cemiyeti tarafından resmileştirilmiştir.⁵⁰

İngiltere'nin Balfour Deklarasyonunu yayınlamasını ABD'de desteklemiş ve Amerikan Kongresi Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul etmiştir.⁵¹ Manda dönemi başladıktan sonra Arap toplumu Yüksek İslam Konseyini kurmuştur. Konseyin başına getirilen Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni liderliğinde ilk Filistin örgütlenmesi olan Filistin Arap Partisi kurulmuştur. Parti İngilizlere ve Siyonistlere karşı mücadele vermiştir. 1933 yılında Almanya'da Nazi Partisinin iktidara geçmesiyle Yahudiler Almanya ve Avrupa'da en zor günlerini geçirmişlerdir. Yahudiler yaşanan bu baskılardan kaçarak Filistin'e göç etmişler ve bu göç sonucunda Arap-Yahudi çatışmaları giderek şiddetlenmiştir. Arap ve Yahudiler arasında 1920-1939 yıllarında ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan bu ayaklanmalar manda yönetimi tarafından bastırılmıştır.⁵² Filistin'de manda dönemi boyunca kurulan çeşitli siyasi örgütlenmeler yanında silahlı örgütlenmelerde olmuştur.

---

⁴⁹ Halloum, **a.g.e.**, s.81

⁵⁰ Doyran, **a.g.e.**, s.30

⁵¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.44

⁵² Öner, **a.g.e.**, s.23

Filistin halkı manda dönemi boyunca İngiliz ve Yahudilere karşı direniş göstermişlerdir. İngiliz ve Yahudi yerleşimcilere karşı en ciddi darbeyi vuran Şeyh İzzettin El-Kasım hareketidir.⁵³ Şeyh İzzettin El-Kasım 1871 yılında Suriye'nin Lazkiye şehrinde doğdu.⁵⁴ 1897 yılında Mısır'da El-Ezher'de öğrenim gördü ve âlim olarak mezun olup, sekiz yıl sonra köyüne döndü. Köyünde medrese eğitimi verdi ve o dönemde Fransızların Suriye'yi işgal etmesinden sonra halkı ayaklandırdı ve kendisi de bu ayaklanmalara katıldı. Yetkililer bu ayaklanma karşısında El-Kasım'a kadılık önerdi, fakat El-Kasım bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine El-Kasım ölüm cezasına çarptırıldı.⁵⁵ Şeyh İzzettin El-Kasım ve birkaç arkadaşı 1921 yılında kaçarak Filistin'in Hayfa şehrine yerleştiler. El-Kasım 1921 yılından itibaren "Genç Müslümanlar" hareketinde yer almıştır. Araplığı ve İslam'a olan inancı ile Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasına karşı olduğunu belirterek cihad ruhunu yaymaya başlamıştır. El-Kasım bu inançla 1930'ların başında Filistin'de Kara El Örgütünü kurmuştur. Kara El Örgütü gizli bir örgüt olup amacı Yahudileri öldürmek ve Yahudilere karşı direniş göstermektir. Şeyh Kasım'ın ilk direniş hareketi 1931 yılında başlamıştır. İngilizlere karşı gösterilen bu direniş hareketinin sebebi İngiltere Hükümetinin Balfour Deklarasyonuna bağlı kalacağına teminat vermesidir.⁵⁶ Bu direniş hareketleri zaman zaman duraklasa da 1935 Kasımına kadar sürmüştür.⁵⁷ Şeyh İzzettin El-Kasım direnişine Cenin taraflarında devam ettiği sırada İngiliz kuvvetleri peşine düşmüş ve Ceninin batısında Yabad Köyü civarında bir mağarada sekiz arkadaşı ile birlikte kuşatılmıştır. 20 Kasım'da dört günlük çatışma sonrası El-

---

⁵³ Öner, **a.g.e**, s.29

⁵⁴ Armaoğlu, **a.g.e**, s.46

⁵⁵ Öner, **a.g.e**, s.29

⁵⁶ Armaoğlu, **a.g.e**, s.46

⁵⁷ Ahmet Varol, **Filistin'de İslami Direniş FKÖ Nereye?** (İstanbul: Gümüş Basımevi 1989), s.117

Kasım ve üç arkadaşı öldürülmüştür.⁵⁸ Şeyh İzzettin El-Kasım Filistin'in ulusal mücadelesi için canını feda etmiş ve Filistin'in simgesi haline gelmiştir. Bugün HAMAS'ın askeri kanadının adı Şeyh İzzettin El-Kasım hareketidir.⁵⁹

İngiliz manda yönetimi Filistin'de Yahudi-Arap işbirliğini sağlayarak bir özerk yönetim kurmak istemiştir. Ancak Araplar manda yönetimi ile her türlü işbirliğini reddetmişlerdir. Arapların tepkisi sonucu yaşanan ayaklanmalara karşı İngiltere çözüm arayışına girmiştir. 1929 ayaklanmasından sonra komite Filistin'de incelemelerde bulunmuş ve sonucunda rapor hazırlamışlardır. Rapora göre, Yahudi göçleri durdurulacak ve Yahudilere toprak satılmayacaktır. İngiltere Sömürgeler Bakanı Fabsan bu rapor sonrası Filistin Sorununa çözüm bulmak amacıyla Başbakan Ramsey Mac Donald'ın başarısı ile Ekim 1930 tarihinde Passfield Beyaz Kitabı adını alan rapor hazırlanmıştır.⁶⁰ Passfield Beyaz Kitabı Arapları destekleyen ve Arap görüşlerini benimseyen tek belgedir. Bu belgenin yayınlanması ile Chaim Weizmann Dünya Siyonist Teşkilatı başkanlığından istifa etmiştir. İngiltere Başbakanı Weizmann'a bir mektup yazarak İngiltere'nin 1917 Balfour Deklarasyonuna bağlı kalacağını ifade etmiştir. Araplar buna tepki göstererek şiddetli gösteriler gerçekleştirmişlerdir. Ayaklanmalar sert tedbirlerle bastırılmıştır. Passfield Beyaz Kitabının bir anlamı kalmamış, Filistin'e yapılan göçler ve toprak satışları iki kat artmıştır.⁶¹

---

⁵⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.46

⁵⁹ Öner, **a.g.e.**, s.29-30

⁶⁰ Özmen, **a.g.e.**, s.150-151

⁶¹ Öner, **a.g.e.**, s.35

1.5.İkinci Dünya Savaşında Filistin Sorunu

II. Dünya Savaşının nedenleri ve olayların başlangıcı I. Dünya Savaşının çözümlenmeden bıraktığı sorunlardır. II. Dünya Savaşı Almanya'nın Polonya'ya saldırması üzerine İngiltere ve Fransa'nın da 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş açmasıyla başlamıştır. II. Dünya Savaşının başlamasıyla Siyonistler ve İngilizler anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Siyonistler savaş sırasında Filistin'e Yahudi göçünü hızlandırmayı amaçlamıştır.⁶² İngiltere Sömürgeler Bakanı Malcolm, McDonald tarafından açıklanan MacDonald'ın Beyaz Kitabı Filistinlileri ikiye bölmüştür. II. Dünya Savaşı başladığında Filistinliler bölünmüş, lidersiz ve Nazi Almanya'sını destekleyen bir hale gelmişlerdir.⁶³ Yahudiler ise İngiltere'nin savaş çabalarını desteklemekteydiler. Yahudiler II. Dünya Savaşı sonrası ise New York da Biltmore otelinde Dünya Siyonist Teşkilatı olağanüstü kongresi toplanmıştır. Kongrede Biltmore programı belgesi kabul edilmiştir. Belge Filistin'de Yahudilerin çoğunluğuna dayanan bir Yahudi Devletinin kurulmasını öngörüyordu. II. Dünya Savaşı Filistin Arapları arasında dayanışma sağlamamış olmasına rağmen, Arap ülkeleri arasında birliğin doğmasını sağlamıştır.⁶⁴ Savaş sonrası Filistin Sorunu daha da derinleşmiştir. Sorunun derinleşmesinin nedeni Nazi Almanya'sı ve savaş sırasında yaşananlardır.⁶⁵

1.6.Filistin ve Taksim Kararı

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Filistin iyice karışmış, Yahudilerin terör faaliyetleri oldukça yoğunlaşmıştır. Birçok ülkeden Yahudi göçmen Filistin

---

⁶² Yaşar- Özcan-Kor, **a.g.e.**, s.65

⁶³ Öner, **a.g.e.**, s.38

⁶⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.63

⁶⁵ Doyran, **a.g.e.**, s.35

topraklarına gelmiştir. İngiltere'nin 1930'lu yılların başlarından itibaren sorunu çözmek amacıyla yaptığı tüm girişimler sonuçsuz kalmıştı.⁶⁶ İngiltere bir yandan kendi nüfusunu korumak isterken, diğer yandan ise Filistin'de var olma sorumluluğunu üstlenmek istemiyordu. Bu şartlar altında Filistin Sorunu 1947 yılında BM'ye havale edildi ve sorun uluslararası bir boyut kazanmış oldu.⁶⁷

2 Nisan 1947 tarihinde İngiltere, Filistin Sorununun Genel Kurulda ele alınması için BM'ye başvurmuştur. İngiltere, Genel Kurulun sorunu incelemek amacıyla özel bir komite kurmasını istemiştir.⁶⁸ İngiltere'nin bu talebine karşı 21 ve 22 Nisan 1947'de Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan, Mısır ve Irak Genel Sekreterden Filistin'de mandanın sona erdirilmesini ve Filistin'in bağımsızlığını istemişlerdir. Ancak bu talep genel kurulun gündemine alınmamıştır.⁶⁹ İngiltere'nin komite kurulması isteği 28 Nisan 1947'de toplanan Genel Kurulda ele alınmış ve bu talep 15 Mayıs'ta 7 ret oyuna karşı 45 oyla kabul edilmiştir. Genel kurul, Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesinin(UNSCOP) 11 üyeden oluşmasına ve Komitenin raporunu 1 Eylül 1947 tarihine kadar sunmasına karar vermiştir.⁷⁰

UNSCOP, Yahudiler ve Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Weizmann ile görüşmelerde bulunmuş ve taraflar Filistin'in taksimini istemişlerdir. Arap Devletleri ise bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasını talep etmişlerdir. Ürdün Kralı Abdullah önceleri Taksim Kararına taraftar iken bu görüşünü Arap Devletlerinden tepki alabileceği korkusuyla değiştirmiştir. Suudi Arabistan'da Ürdün gibi bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasını istemiştir. Diğer yandan Kudüs Müftüsü Hacı

---

⁶⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s.59

⁶⁷ Doyran, **a.g.e.**, s.35

⁶⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.84

⁶⁹ Arı, **a.g.e.**, s.218

⁷⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.84

Emin El-Hüseyini kurulacak Arap devletinin başına getirilmesi şartıyla Taksim Kararına taraftar olacağını bildirmiştir.⁷¹

UNSCOP çalışmalarının devam ettiği sırada Çoğunluk Planı ve Azınlık Planı olmak üzere iki görüş ortaya çıkmıştır. Çoğunluk Planını temsil eden ülkeler Hollanda, Kanada, İsveç, Çekoslovakya, Uruguay, Peru ve Guatemala'dır. Bu ülkelere göre Filistin, Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs Bölgesi olarak üç ayrı bölgeye taksim edilmeliydi. Hindistan, İran ve Yugoslavya'nın taraf olduğu Azınlık Planı ise Çoğunluk Planının aksine Kudüs'ün başkent olduğu Arap ve Yahudi Devletlerinden oluşan bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasıdır. BM üyelerinin temsil edildiği ad hoc komitesi Çoğunluk Planını bazı değişiklikler yaparak kabul etmiştir. Genel Kurul'a sunulan Çoğunluk Planı 13 ret ve 10 çekimser oya karşılık 33 oyla kabul edilmiştir.⁷²

Genel Kurulun aldığı bu kararı Yahudiler kabul ederken, Filistinli Araplar bu karara karşı çıkmışlardır. Taksim Kararı Yahudilerin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Taksim Planının oylaması sonucu İngiltere planı kabul etmiş ve 14 Mayıs 1948 tarihinde Filistin'de manda yönetimine son vereceğini açıklamıştır.⁷³

---

⁷¹ Arı, **a.g.e**, s.219

⁷² Arı, **a.g.e**, s.223

⁷³ İbası, **a.g.m**, s.62-63

BÖLÜM II

2.FİLİSTİN SORUNU VE FKÖ

Filistin Sorunu, uluslararası ilişkiler açısından 20.yüzyılın en karmaşık konularının başında gelmektedir. Filistin Sorunu, 19.yüzyılın sonlarında başlayarak 20.yüzyıl başlarında yoğunlaşan Yahudi göçü sonucunda 1948 yılında İsrail Devletinin kurulması ile gelişmeye başlamıştır. 1948 yılından itibaren Arap-İsrail çatışmaları başlamış, İsrail'in giriştiği tek yanlı eylemler sonucunda Filistin topraklarının büyük bir kısmı İsrail'in işgali altına girmiştir. Filistin Sorununun çözülememesinde politik nedenler kadar bu topraklarda yaşayan halkın sosyo-psikolojik yaklaşımlarının da etkisi bulunmaktadır. Filistin Sorunu, uluslararası çatışmalarda güç dengelerinin Ortadoğu politikalarına etkisinin günümüzde de devam ettiğinin göstergesidir. İsrail, güç kullanılarak yaratılmış bir devlet olarak Filistin Sorununun doğmasında etken bir faktördür. Filistin Sorunu BM gözetimine girmiş olmasına rağmen çözülememiştir.⁷⁴

1948 yılında İsrail Devletinin kurulması ve Filistin halkının yaşadığı sıkıntı ve acılar halkın İsrail'e karşı direniş yolunda silahlı mücadeleyi başlatmasına neden olmuştur. Filistin halkının haklarını ve çıkarlarını koruyacak, Filistin halkını temsil edecek olan FKÖ 1964 yılında kurulmuştur. Bu bölümde FKÖ'nün nasıl bir rol izlediği ve Filistin Sorununa nasıl bir boyut kazandırdığı incelenmiştir. Bir direniş örgütü olarak FKÖ bağımsız bir Filistin Devleti kurmayı amaçlamış ve bunun içinde Filistin halkını işgal edilen topraklarını geri almak için örgütlemiştir. FKÖ, Filistin Devletini 1973 sonrası sürgün hükümeti niteliği taşıdığını vurgulamış ve FKÖ

---

⁷⁴ Öner, a.g.e, s.11-13

İsrail'in tüm itirazlarına rağmen BM nezdinde gözlemci statüsü elde ederek uluslararası meşruiyetini kazanmış, Filistinlilerin tek yasal temsilcisi olarak tanınmayı amaçlamıştır. FKÖ'nün amacı, Filistin direnişini Arap hükümetlerinden bağımsızlaştırma yolunu seçmektir.

Filistin Sorunu ve FKÖ'yü ele alan bu bölümde 1948-1987 arası dönem incelenmiştir. 1948 yılında İsrail Devletinin kurulmasıyla birlikte yaşanan gelişmeler ele alınmış ve 1948-1956 Arap-İsrail Savaşları ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Arap-İsrail Savaşlarında Filistinlilerin yaşadıkları sıkıntı ve acılar onların direniş yolunu benimsemelerine yol açmıştır. 1964 yılında FKÖ'nün kurulması ve 1967 Savaşında FKÖ'nün nasıl bir rol oynadığı ve Yaser Arafat'ın FKÖ'nün liderliğine gelmesiyle direniş hareketinin nasıl bir değişime uğradığı incelenmiştir. 1973 Arap-İsrail Savaşı ve FKÖ'nün savaştaki konumu, Ürdün iç savaşında FKÖ'nün kimliğinin oluşmaya başlaması, Camp David Barışı ve sonucunda FKÖ'nün rolü belirtilmeye çalışılmıştır.

2.1.1948 ve Sonrası Direniş

İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimi 14-15 Mayıs gecesi 24.00'da sona erdi.⁷⁵ 14 Mayıs günü Siyonistler, 29 Kasım 1947 tarihli BM'nin Taksim Kararında İngiliz mandası sona erdikten sonra yetkileri kararda öngörülen Arap ve Yahudi Devletlerinin kurulabilmesi amacıyla iki toplumun liderlerine devretmek için kurulan Birleşmiş Milletler Komisyonunu beklemeden⁷⁶ Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi yayınladığı bir deklarasyonla İsrail Devletinin kurulduğunu ilan etti.⁷⁷ İsrail Devletinin kurulmasının hemen ardından ABD ve Sovyetler Birliği İsrail'i tanıdığını

---

⁷⁵ Armaoğlu, a.g.e, s.93

⁷⁶ Çandar, a.g.e, s.37

⁷⁷ Armaoğlu, a.g.e, s.93

açıkladı. İsrail Devletinin kuruluşunun ilan edilmesinden birkaç saat sonra Arap Birliği İsrail'e savaş açtı.⁷⁸

2.1.1.1948 Birinci Arap-İsrail Savaşı

14 Mayıs 1948'de İsrail Devletinin kurulduğu ilan edilmiş ancak bu devletin sınırlarının ne olduğu, nereden başlayıp nerede bittiği belirtilmemiştir. BM'nin Taksim Kararındaki belirttiği sınırlara Siyonistler bağlı kalmamış bu karar tarihinden beri genişleme faaliyetleri ile belirtilen sınırlar aşılmıştı. Sınırları belirsiz bir devletin ilanına karşı Arap Birliği üyesi ülkelerin orduları 15 Mayıs 1948 günü harekete geçerek Birinci Arap-İsrail Savaşını başlatmış oldular.⁷⁹

Sınırları belirlenmeyen Arap olmayan devletin Arap ülkeleri arasında ilan edilmesi Arap ülkeleri olan Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'ı, İsrail'e karşı harekete geçirmiştir. Hagannah, Irgun ve Stern gibi Siyonist örgütlerin yapmış oldukları saldırı ve katliamlar Filistinlilerin topraklarını terk edip komşu devletlere sığınmaları ve kamuoyunun büyük baskısı Arap hükümetlerini savaşa girmeye zorlamıştır.⁸⁰ Birinci Arap-İsrail Savaşının başlamasıyla birlikte İsrail'in ilk etapta ağır kayıplar vermesi üzerine Batılı devletler araya girerek iki tarafa ateşkes kararı aldırılmış, dört haftalık ateşkesin ardından ABD'nin gizli desteğini arkasına alan İsrail yeniden çarpışmalarla birlikte yeni topraklar ele geçirmiştir.⁸¹

Arap-İsrail ateşkes anlaşması Temmuz 1949'da imzalanmış ve 1967'ye kadar değişmeyecek olan ateşkes sınırları çizilmiş, İsrail üstün gücü ve ABD'nin desteği ile

---

⁷⁸ Boran, a.g.e, s.16

⁷⁹ Çandar, a.g.e, s.38

⁸⁰ Öner, a.g.e, s.64

⁸¹ Halis Çevik, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, 1.Baskı, (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları 2005), s.242

BM'nin kararına aykırı biçimde kendisine ayrılan sınırlarında ötesinde yerler ele geçirmiştir. Ürdün Krallığı, Ürdün Irmağının doğu yakasındaki toprakları elde etmiş, İngiliz hâkimiyeti altındaki Mısır ise Gazze Şeridini almış ve bunun sonucunda da Filistinlilerin yurtları ortadan kalkmıştır.⁸²

Birinci Arap-İsrail Savaşıyla Filistinliler yurtlarından çıkarılmış, Filistin halkı ise BM'nin 194 no'lu yurda dönme kararının uygulanmasını istemişlerdir. 1940'ların sonlarında aralarında George Habbash'ın bulunduğu Filistinli öğrenciler tarafından Arap Ulusal Hareketi (AUH) oluşturulmaya başlanmıştır. 1950'li yılların başlarında Gazze Şeridinden işgal altındaki topraklara fedai akınları yapılmıştır.⁸³

2.1.2.1956 Süveyş Savaşı

Birinci Arap-İsrail Savaşı sonucunda Ortadoğu'da yapı değişikliği yaşandı. 1952 yılında Nasır'ın önderliğinde Hür Subaylar Örgütü Kral Faruk'u devirdi ve 23 Temmuz 1952'de Abdülnasır iktidarı tümüyle ele geçirdi. Mısır'da monarşi yıkılıp cumhuriyet kuruldu. Cemal Abdülnasır izlediği Arap milliyetçi politikası ile Arap dünyasında Arap ulusalcılığının lideri durumuna geldi. En büyük Arap ülkesi olan ve Süveyş Kanalı elinde bulunduran Mısır'da meydana gelen bu değişiklik İsrail'e karşı Arap ulusal mücadelesinin yeni bir evreye girmesine neden olmuş ve özellikle Batı ülkelerinin çıkarlarına ters düşmüştü. Bu durum Süveyş Savaşının görünmeyen gerçek nedenidir.⁸⁴ Cemal Abdülnasır'ın Çekoslovakya'dan silah satın alması ve

---

⁸² Çevik, a.g.e, s.243

⁸³ Halloum, a.g.e, s.81

⁸⁴ Çandar, a.g.e, s.46

Mısır'ı ekonomik bakımdan kalkındırmak için Aswan Barajını yapması 1956 Süveyş Bunalımı ile İkinci Arap-İsrail Savaşının yakın nedenini oluşturmaktadır.⁸⁵

1956 Süveyş Savaşının görünen nedeni ise, Abdülnasır'ın 28 Temmuz 1956 tarihinde uluslararası trafiğe açık olan Süveyş Kanalını millileştirdiğini açıklamasıdır.⁸⁶ Nasır'ın bu kararı İsrail'i harekete geçirdi. İsrail, Birinci Arap-İsrail Savaşının başarısıyla kurum ve şahsiyetlerini şekillendirmiş, prestij kazanmıştı.⁸⁷ 30 Ekim 1956 tarihinde Mısır'ın bu kararını İngiltere ve Fransa tanımadıklarını bildirdiler. Ancak Mısır, İngiltere ve Fransa'nın bu tutumunu reddetti. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa saldırmak için bekleyen İsrail ile anlaşarak Mısır'ın bütün havaalanları ve askeri bölgelerini imha etti. İsrail'de Sina'yı işgal etti. BM Genel Kurulunun bölgede Barış Gücü kurma kararına rağmen İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalına çıkarma yapması üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) harekete geçti. Sovyetler Birliği İngiltere ve Fransa'ya gönderdiği mektupların yanı sıra ABD'ye de bir mektup gönderdi ve birlikte Mısır'a ortak bir kuvvet göndererek savaşı beraber durdurmayı teklif etti. ABD bu durum üzerine İngiltere ve Fransa üzerinde baskıda bulunarak Mısır'dan çekilmelerini istedi. İngiltere ardından Fransa ateşkesi kabul etti ve 7 Kasım 1956 sabahı Süveyş Savaşı sona erdi. 3 Aralık 1956 tarihinde İngiltere ve Fransa Mısır'dan geri çekileceklerini açıkladılar. İsrail birlikleri ise Sina'dan çekilmeye başladı ve bu çekilme süreci 8 Mart 1957'de tamamlandı. İsrail birliklerinin çekilmesiyle birlikte bu bölgelere BM kuvvetleri yerleştirildi.⁸⁸

---

⁸⁵ Boran, **a.g.e.**, s.57

⁸⁶ aynı yer

⁸⁷ Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.189

⁸⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.113-114

1949-1956 döneminde Filistin’de Arap-İsrail çatışmaları şiddetlenerek devam etmiştir. Arap ve İsraililer arasındaki en önemli çatışma 1956 Süveyş Savaşının hemen başlangıcında 28 Ekim 1956 akşamı İsrail birliklerinin Sina’daki Kefer Kasım köyünde büyük bir katliam gerçekleştirmesidir. İsrail birlikleri bu işgalde günün belli bir saatinde dışarı çıkmayı yasaklayan bir karar çıkarmışlardır ve bu karardan habersiz olan köylüler akşam tarladan eve döndüklerinde İsraili askerlerin saldırısına uğramışlardır.⁸⁹ Süveyş Savaşı sonrasında da İsrail ile komşuları arasında çatışmalar yaşansa da 1964 yılına kadar ciddi krizler haline gelmemiştir.

1956 Süveyş Savaşına İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu ile özellikle Süveyş ile ilgili çıkarları farklı bir boyut kazandırmıştır.⁹⁰ 1956 Savaşının önemli sonuçlarından biri ise, İngiltere ve Fransa’nın bölgeden çekilmesi ve ABD’nin 5 Ocak 1957 tarihinde yayınladığı “Eisenhower Doktrini” ile Ortadoğu’da İngiltere ve Fransa’dan kalan boşluğu doldurmasıdır.⁹¹ SSCB ise 1956 Süveyş Savaşı öncesi Mısır’a silah sağlamış ve savaş sonrasında da destek vererek Arap dünyasında prestij kazanmıştır.⁹² 1956 Süveyş Savaşı sonrası ABD ve SSCB Ortadoğu’ya girmişler ve Ortadoğu iki süper gücün mücadele ve rekabet alanına dönüşmüştür.⁹³

1956 Süveyş Savaşı sonucu Mısır askeri kayıplar vermesine rağmen siyasi açıdan zafer kazanmıştır. Antiemperyalist bir tutum sergileyerek kanalı millileştiren Nasır Arapların ulusal kahramanı haline gelmiştir.⁹⁴ İsrail, Süveyş Savaşında siyasi bir zafer sağlayamamış olsa da İsrail’in askeri gücü Nasır’ın ise siyasi gücü 1967

---

⁸⁹ Boran, **a.g.e.**, s.58

⁹⁰ Özmen, **a.g.e.**, s.206

⁹¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.201

⁹² Yılmaz, **a.g.e.**, s.116

⁹³ Memiş, **a.g.e.**, s.104

⁹⁴ Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.191

Haziran Savaşında birbirlerine rakip olacaklarını göstermektedir. 1956 Süveyş Savaşının sonuçları 1967 Haziran Savaşının başlangıcı olmuştur.⁹⁵

2.2.Filistin’de Bağımsızlık Hareketi

Filistinli Arapların Yahudilere karşı silahlı mücadelesi 1920’lerin başına kadar gitmektedir. Ancak bu dönemdeki mücadeleler örgütsel ve topyekûn ulusal bir mücadele değildir.⁹⁶ 1948 yılında İsrail Devletinin kurulması Filistin halkındaki milli duyguları uyandırmış, dünyanın dört bir yanına dağılan Filistinlilerin yaşadıkları acılar halkı, Arap devletlerinden bir şeyler beklemeyi bırakıp kendi çabalarıyla ortaya atılarak bir direniş ya da silahlı mücadeleyi başlatmaları 1950’lerin ilk yıllarından itibaren dikkati çekmeye başlamıştır.⁹⁷ 1952 yılında ise, Beyrut’ta George Habbash’ın başını çektiği bir grup üniversite öğrencisinin katılımıyla direniş gerçekleşmiştir. Bu teşkilat Filistin halkının vatanlarından başka yerlerde yerleştirilip kalmalarına karşı çıkmış ve bir komite oluşturmuştur. Filistin’in kurtuluşu için silahlı mücadeleyi esas alan hareket, 1948 Savaşı ve sonuçlarından Arap yönetimlerini sorumlu tutmaktadır.⁹⁸

Süveyş Savaşı öncesi 1955 yılında Mısır Devlet Başkanı Abdülnasır, Gazze’deki Filistinlileri eğitime tabi tutarak bunları “fedai” adı ile İsrail’e karşı kullandı. Ancak 1956 Süveyş Savaşında İsrail’in Gazze’yi işgal etmesi sonucu fedai üyelerinin listelerini İsrail makamlarının ele geçirmesi ile fedai hareketi sona ermiş

---

⁹⁵ Saniye Oruç, **Filistin Halkının Parçalanmışlığı HAMAS El-Fetih Çatışması**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler A.B.D (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: 2010, s.31

⁹⁶ Berna Süer- Ayşe Ömür Atmaca, **Arap-İsrail Uyuşmazlığı**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi (ODTÜ Yayıncılık), s.65

⁹⁷ Raşid El-Gannuşî, **Filistin Sorunu ve FKÖ**, (İstanbul: Bir Yayıncılık 1988), s.27

⁹⁸ Karaman, **a.g.e.**, s.1-2

oldu.⁹⁹ 1956 Süveyş Savaşının gözle görülmeyen en önemli sonucu Filistin halkının haklarını savunacak Filistinli bir örgütün doğuşudur.¹⁰⁰ 1956 Savaşı Arap devletlerinin Filistin Sorunu ile kendi iç ve dış politika çıkarları için ilgilendiklerini ortaya çıkarmıştır. Birinci Arap-İsrail Savaşı sonucu ortaya çıkan Filistinli mülteciler sorununa Arapların önem vermemesi üzerine genç Filistinliler arasında görüşmeler başlamış ve bu görüşmeler siyasi bir uyanışa sebep olmuştur. Filistin toprakları dışında kırk civarında irili ufaklı örgütler kurulmuş, bu örgütler içerisinde en önemlisi İsrail Devletine karşı direniş yolunda silahlı mücadeleyi başlatan Yaser Arafat öncülüğündeki “EL-FETİH” olmuştur.¹⁰¹

2.2.1.El-Fetih

El-Fetih, Arapça adıyla “Hareket El-Tahrir El-Vatani El-Filistin” Yaser Arafat (Ebu Ammar) tarafından 1958 yılında kurulmuştur. El-Fetih’in kuruluşunda El Vezir (Abu Cihad) ve Salah Halef (Ebu İyad) Yaser Arafat’ın yanında yer almışlardır.¹⁰²

Örgüt lideri olan Yaser Arafat’ın doğum yılı 1929 olup aslen Gazzelidir. Arafat 1952 yılında Filistinli Öğrenciler Derneği başkanlığına seçildi.¹⁰³ 1953 yılında Süveyş Kanalındaki İngiliz birliklerine saldırılar düzenleyen öğrencilere katıldı. 1952-1956 yılları arası Filistinli Öğrenci Federasyonu başkanlığı sırasında Müslüman Kardeşler örgütü ile irtibat kurmuştur. 1957 yılında bu örgüt Mısır’da yasaklanınca Arafat Mısır’dan kaçarak Kuveyt’e geçmiş ve El-Fetih’i

---

⁹⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.160

¹⁰⁰ Çandar, **a.g.e.**, s.72

¹⁰¹ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, .65

¹⁰² Kenan Akın, **Filistin Dramı ve Yaser Arafat**, 1.Baskı, (İstanbul: Birey Yayıncılık 2002), s.120

¹⁰³ Emin Demirel, **Dünyada Terör**, 5.Baskı, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık 2006), s.18

örgütlemiştir.¹⁰⁴ El-Fetih'in hem fikir olduğu ortak noktası "İsrail'in yıkılarak bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasıdır."¹⁰⁵ El-Fetih Filistinliliği öne çıkarmış ve kendisine tek amaç olarak silahlı mücadeleye başvurmak yoluyla Filistin'in kurtuluşunu hedef almıştır. Fetih örgütü diğer örgütlere nazaran bugüne kadar mülteci sorunu olarak kabul edilen Filistin Sorununu, yasal haklarını kazanmak için mücadele eden bir halkın ulusal mücadele hareketine dönüştürülmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁰⁶

Mısır'dan ayrılarak Kuveyt'e geçen Yaser Arafat ve arkadaşları 1960'lı yıllar boyunca Falastinuna (Filistinimiz) adlı gazeteyi çıkarmışlardır. Filistin halkının direnişini bu dergi etrafında örgütlenmesini sağlamışlardır. Ayrıca Filistinimiz Dergisi Ürdün, Suriye ve Lübnan'da El-Fetih hücrelerinin örgütlenmesine hız kazandırmıştır.¹⁰⁷

El-Fetih'in kurulduğu ilk günden itibaren faaliyetlerini uzun yıllar büyük bir gizlilik içinde devam ettirmiştir. El-Fetih'in örgütlenme şekline bakıldığında şunlar söylenebilir: Mülteci kamplarında Mülteci Komiteleri vardı ve bu komiteler örgütün komitelerine bağlıydı. Her bölge komitesi temsilcisini Merkez Komitesine gönderiyordu. Merkez Komitesinin yönetim organı El-Fetih'in Polis bürosudur. Hareketin askeri kolu 1965 Ağustos ayında kurulan El-Asifadır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s.161

¹⁰⁵ Boran, **a.g.e.**, s.88

¹⁰⁶ Christian Chesnat-Josephine Lama, **Fedai Nesli: Silahlı Mücadeleden Özerkliğe Filistinliler (1948-1958)**, Çeviri: Sezai Arusoğlu, (Ankara: Ege Matbaacılık 2007), s.50

¹⁰⁷ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.67

¹⁰⁸ Boran, **a.g.e.**, s.88

2.2.2.FKÖ'ye Giden Yol

El-Fetih'in hızlı gelişimi ve faaliyetlerini kendi otoritesine bir meydan okuma şeklinde algılayan Mısır Devlet Başkanı Nasır El-Fetih'i kesinlikle desteklemedi.¹⁰⁹ Buna karşın Arafat'ın Suriye topraklarında eğitim kampları kurmasına ve İsrail'e yapılacak saldırılarda kendi topraklarını kullanmasına Suriye'deki Baas Rejimi izin verdi.¹¹⁰

El-Fetih'in kuruluşundan silahlı mücadeleyi başlattığı 1 Ocak 1965 tarihine kadar geçen sürede Arap dünyasında önemli gelişmeler meydana geldi 1962 yılında Filistin mücadelesinin güçlenmesinde önemli bir yeri olan Cezayir'in bağımsızlığı¹¹¹ Filistinliler için bir örnek teşkil etmiştir. Cezayir Kurtuluş Örgütü Fransızlara karşı bağımsızlık mücadelesinde başarılı olmuş ve bu başarı Filistinlilerinde başarılı olabileceği ümidini vermişti. Filistin mültecileri 28 Mayıs-3 Haziran 1964 tarihleri arasında Doğu Kudüs'te bir kongre topladılar. Bu kongrede FKÖ'nün kurulmasına karar verildi.¹¹²

2.2.3.FKÖ

1939'a kadar Filistinliler kendi sınırlı ve ilkel yolları ile yurtlarını işgal eden Siyonistlere karşı her türlü çabayı göstermişlerdir. Eski bir Arap atasözü "*Derinizi hiçbir şey kendi turnağınız gibi kaşıyamaz*" der. Filistinlinin haklarını ve çıkarlarını ancak Filistin halkı ve temsilcileri savunabilir.¹¹³ 1964 yılında Kahire'de toplanan Arap Birliğinde Mısır'ın girişimleri ile Filistin halkını temsil edecek bir örgütün

---

¹⁰⁹ Yılmaz, a.g.e, s.161

¹¹⁰ aynı yer

¹¹¹ Çandar, a.g.e, s.87

¹¹² Yılmaz, a.g.e, s.162

¹¹³ Halloum, a.g.e, s.168

kurulması kabul edilerek FKÖ'nün temelleri atıldı. Bu karardan sonra Filistin Ulusal Konseyi 29 Mayıs 1964'te Doğu Kudüs'te örgütün anayasası niteliğindeki sözleşmeyi kabul etti. Bu belgeye göre gelecekte bir Filistin Devleti kurulacak ve silahlı mücadele örgütlenecekti. Sözleşmenin kabul edilmesinden birkaç gün sonra 2 Haziran 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü resmen ilan edildi. FKÖ'nün ilk yürütme komitesi (ilk kabinesi) Filistinli bir avukat olan Ahmet Şukeyri başkanlığında 9 Ağustos'ta toplandı.¹¹⁴

FKÖ, Filistin direnişinin örgütlendiği bağımsız bir Filistin Devleti kurmayı amaçlayan şemsiye niteliğinde bir organizasyondur. Filistin halkı için örgütün anlamı; reddedilen ulusal kimliklerinin ortaya konulması ve savunulması, yıkılan kurumların yeniden oluşturulması, fiziksel olarak dağılmış ulusal birliğin yeniden kurulması anayurdun ve ulusal hakların yeniden ele geçirilmesi mücadelesidir. FKÖ, Filistin halkının ulusal varlığını diriltme yoludur.¹¹⁵

Filistin halkını işgal edilen topraklarını geri almak için örgütlemek ve laik bir Filistin Devleti kurmak amacı ile hareket eden FKÖ, farklı ideolojik görüşlere sahip siyasi paramiliter grupları içinde barındırıyordu. Örgütü oluşturan grupların aralarında fikir ayrılıkları mevcuttu. Buna karşın örgütü Filistin halkının büyük çoğunluğu kendi temsilcisi olarak görüyorlardı. FKÖ temel olarak üç organdan meydana geliyordu. Bir çeşit kabile niteliği taşımakta ve belirlenen politikaları uygulayan 15 üyeli FKÖ'nün yürütme komitesi Filistin halkının parlamentosu olarak görülmekteydi. Örgütün başkanını seçen ve siyasi kararlarını alan 669 üyeli Filistin Ulusal Konseyi ve bu iki organ arasında bir köprü vazifesi gören ve tavsiye

---

¹¹⁴ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.68

¹¹⁵ Halloum, **a.g.e.**, s.170

niteliğinde kararlar alan 60 üyeli Filistin Merkez Konseyi görev yapmaktadır. Filistin Kurtuluş Ordusu da FKÖ'nün silahlı birliklerini oluşturmaktadır.¹¹⁶

Kuruluşunun ilk yıllarında FKÖ, Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Tüm Arapların aynı devlet çatısı altında yaşamaları gerektiğini belirten örgüt, Pan-Arabist ideolojiyi desteklediği söylenebilir.¹¹⁷ FKÖ Başkanı Ahmet Şukeyri Nasır'ın nüfusu altında bulunduğundan Mısır politikasını izliyordu. 1965'te El-Fetih İsrail'e karşı askeri eylemleri başlattığında Şukeyri Nasır'ında onayını alarak Fetih'i FKÖ çatısı altında yer almaya çağırmıştır. Ancak El-Fetih Arap devletlerinin kanatları altına sığınmış bir örgüte girmeyi kabul etmemiş, girerse örgütün içinde kaybolacağından kuşkulunmuş ve bu daveti geri çevirmiştir.¹¹⁸ El-Fetih ve FKÖ arasındaki rekabet 1967 Arap-İsrail Savaşına kadar devam etmiştir.¹¹⁹

2.3.1967 Haziran Savaşı

2.3.1.Savaşın Çıkmasının Nedenleri

1948 Birinci Arap-İsrail Savaşı İsrail'in kuruluş savaşı, 1956 Süveyş Savaşı Mısır ile Batıyı karşı karşıya getiren savaş olmuş, bu savaşta İsrail yardımcı kuvvet rolünü oynamıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı ise bütün Arap dünyasını karşı karşıya getirmiş ve sonuçları bakımından da Ortadoğu'da etkileri günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır.¹²⁰

---

¹¹⁶ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.63

¹¹⁷ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.69

¹¹⁸ Çandar, **a.g.e.**, s.90

¹¹⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.162

¹²⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.199

1967 Arap-İsrail Savaşı öncesinde yaşanan gelişmeler Haziran Savaşının hazırlık aşamalarıydı. Suriye ve İsrail 1949 ateşkes anlaşması ile Celile Gölünün kuzey kıyısındaki toprakları ellerinde bulundurmalarından dolayı güvenlik çıkmazına girmişlerdi. Diğer yandan Suriye ve İsrail Ürdün Nehrinin sularından daha fazla yararlanmak istiyorlardı. Kahire’de 1964 Ocak ayında ilk Arap Zirvesi toplanmış ve bu zirvede Suriye, Ürdün ve Lübnan nehir sularını kendi topraklarına çevirme doğrultusunda karar almışlardır. Ancak bu kararı Ürdün ve Lübnan uygulamadılar nedeni ise İsrail’in bunu savaş nedeni kabul edeceği endişesiydi.¹²¹

1964’te FKÖ’nün kurulması, 1966 Şubatında Suriye’de iktidarda bulunan Baas Partisinin sol kanadı bir darbe yaparak iktidarı ele geçirmesi sonucu Suriye-İsrail sınırında olaylar çıkmaya başlamıştır. 1966 Ekiminden itibaren de Baas Partisi Suriye topraklarında bulunan Filistin gerillalarının İsrail’e yönelik saldırılarını desteklemiştir.¹²² Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır 1948-1956 Savaşlarının intikamını almak ve İsrail karşısında askeri bir zafer kazanmak istemiştir. 1936’dan itibaren Sovyet Rusya’nın Mısır ve Suriye’yi olağan derecede silahlandırması, Amerika’nın Vietnam bataklığında olması sebebiyle İsrail’in arkasında yer almayacağı düşüncesi Mısır ve Suriye’yi İsrail’e karşı olma girişiminde cesaretlendirmiş ve 1967 Savaşının çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹²³

2.3.1.1.Altı Gün Savaşı

Altı Gün Savaşının başlangıç gelişmeleri 1966 yılının son aylarında oluşmaya başlayan Suriye-İsrail gerginliğidir. Filistinli gerillalar 1966 yılından itibaren Suriye

---

¹²¹ Yılmaz, **a.g.e**, s.164-166

¹²² Memiş, **a.g.e**, s.106

¹²³ İbasi, **a.g.m**, s.72

topraklarından hareket ederek İsrail'e saldırmaya başlamışlardır. İsrail bu saldırıları BM Güvenlik Konseyinde ele almış ancak Sovyetler Birliği İsrail'in bu kararını veto etmiştir. Bu gelişmeler üzerine İsrail en küçük bir saldırıya karşı en ağır şekilde ve ağır silahlarla karşılık vermeye başlamıştır. Bir yandan Suriye-İsrail, bir yandan da Ürdün-İsrail sınırlarında gerginlik daha da artmış ve 7 Nisan 1967 günü Suriye ile İsrail arasında hava muharebesinde İsrail tarafından altı Suriye uçağı düşürülmüştür.¹²⁴ Mısır ise Sina Yarımadasına girmeye başlamış ve Şarm El-Şeyh'teki BM askerlerinin çekilmesini sağlamıştır. Tiran Boğazını önce İsrail gemilerine sonra ise tüm trafiğe kapatmıştır. ABD ve SSCB olası bir savaşı önlemek için harekete geçmişler ancak bunda başarılı olamamışlardır.¹²⁵

1967 Üçüncü Arap-İsrail Savaşı 5 Haziran sabahı İsrail uçaklarının Mısır havaalanına yaptıkları saldırı ile başladı. İsrail, Mısır'ın yanı sıra Suriye ve Ürdün'e de saldırdı. İsrail, Arap ülkeleri arasındaki çıkar ayrılıklarını iyi değerlendirerek Filistin topraklarından Batı Şeria ve Gazze'yi, Mısır topraklarından Golan Tepelerini işgal etti.¹²⁶ Altı gün süren savaş 11 Haziran'da sona erdi. Ancak İsrail'in ele geçirdiği topraklar BM Güvenlik Konseyinin 22 Kasım 1967 tarihindeki 242¹²⁷ no'lu kararına aykırıydı. Arap ülkeleri, 242 sayılı karara göre İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerektiğini ileri sürerken, İsrail bu itiraza karşı çıkmaya devam etti.¹²⁸ 1967 Savaşının sonu Araplar için tam bir hezimetti. Savaş sonucu ciddi anlamda bir Arap askeri gücü kalmamıştı.¹²⁹ Diğer taraftan İsrail halkı

---

¹²⁴ Memiş, **a.g.e.**, s.106

¹²⁵ İbası, **a.g.m.**, s.72

¹²⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s.169

¹²⁷ 242 BM sayılı karar için bkz. Ribhi Halloum, Belgelerle Filistin, Alan Yayıncılık, İstanbul 1989, s.287-289

¹²⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.165-168

¹²⁹ İlyas Kara, **Bir Direnişin Perde Arkası HAMAS**, 1.Baskı, (İstanbul: Ra Kitap 2006), s.32

devletlerini, varlık şartı olarak üzerinde titredikleri “İsrail’in yenilmezliği” doktrininin doğrulanmış olması zaferlerini pekiştiriyordu.¹³⁰

2.3.1.2.1967 Savaşının Sonuçları ve FKÖ

1967 Savaşı, bölgeyi derinden etkileyen sonuçlar doğurdu. İsrail’in savaş sonucu toprakları genişlemiş ve bölgede sınırlar değişmişti.¹³¹ İsrail’in topraklarını genişletmesi 1990’ların ortalarından günümüze kadar gelen problemleri yaratacaktır.¹³² 1965 Savaşı sonucu Ürdün en büyük mülteci kamplarını barındıran ülke durumuna geldi.¹³³ Mısır ise yenilgi sonucu Arap liderliği konumunu kaybetmeye başlamıştı.¹³⁴ SSCB savaşta Arap devletlerini desteklemiş ancak savaş sonucunda bölgedeki etkinliğini kaybetmeye başlamış, İsrail’i destekleyen ABD ise gücünü artırmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucu Pan-Arabizm etkisini kaybetmeye başlarken, yerini Pan-İslamizm ve Filistin milliyetçiliği gibi yerel milliyetçi akımlar bırakmıştır.¹³⁵

İsrail 1967 Savaşı ile topraklarını genişletmeyi amaçlamış ve bunda da başarılı olmuştur.¹³⁶ İsrail’in yayılmacı politikaları karşısında uluslararası topluluğun tepkisi çifte standartlı olmuş ve topluluk daha sonra olan Kuveyt’in işgaline karşı göstereceği hassasiyeti Filistinlilere göstermemiştir. Başta BM olmak üzere

---

¹³⁰ Öner, **a.g.e.** ,81

¹³¹ Süer-Atmaca, **a.g.e.** , s.45

¹³² Çevik, **a.g.e.** ,.245

¹³³ Chesnot-Lama, **a.g.e.** , s.84

¹³⁴ Süer-Atmaca, **a.g.e.** , s.45

¹³⁵ aynı yer

¹³⁶ Öner, **a.g.e.** , s.80

uluslararası platformda İsrail aleyhine alınan tüm kararlar ABD'nin vetosuyla karşılaşmıştır.¹³⁷

1967 Savaşının önemli bir sonucu ise Filistin direniş hareketinin zirveye doğru yükselmeye başlamasıdır. Haziran Savaşı Filistinlilerin Arap devletlerine yönelik tüm umutlarını kırmış, artık kendi kaderlerini kendi ellerine almaya başlamaları gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Filistinliler Arap devletlerinin kontrolü altında olan FKÖ'yü kendi kontrolleri altına almaya çalışmışlardır. Bunun en önemli örneklerinden birisi Karameh Savaşıdır. İsrail 21 Mart 1968'de zırhlı araçlarla desteklenen düzenli birliklerle hava desteği altında direnme harekâtının karargâhı olarak bilinen Ürdün Irmağının doğu yakasındaki El-Karame mülteci kampına saldırmıştır. FKÖ ve İsrail arasında yapılan bu ilk savaşta İsrail zırhlı araçlarının bir bölümünü geride bırakıp çekilmek zorunda kalmışlardır. Kazanılan bu zafer Arap dünyasında büyük bir coşkuyla karşılanmıştır.¹³⁸ 1967 Savaşı sonrası ise El-Fetih eylemlerine başladı ve Filistinlilerin umut kaynağı haline geldi.¹³⁹

2.4.FKÖ ve Yaser Arafat

El-Fetih 1967 Savaşından sonra Filistin siyasi hayatının en önemli gücü haline geldi. 1967 Savaşının büyük yenilgisi Arap devletleri ve Filistin direniş hareketlerinde sorgulanıyordu. Ancak El-Fetih'in meşru varlığı Arap dünyasında tartışılmaz hale gelmiş yenik düşmeyen tek silahlı hareket olarak adını duyurmuştu.¹⁴⁰ Karameh zaferiyle El-Fetih ve Arafat büyük bir prestij kazanarak

---

¹³⁷ Turan, *Siyonizm, İsrail ve Düşman Kardeşler*, s.193-194

¹³⁸ Çandar, *a.g.e.*, s.118

¹³⁹ Öner, *a.g.e.*, s.88

¹⁴⁰ Süer-Atmaca, *a.g.e.*, s.167

Arap devletlerinin Arafat'a bakış açısının değişmesine neden oldu.¹⁴¹ 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrası FKÖ'nün kontrolü El-Fetih'in eline geçti. Kahire'de 1968 Temmuz ayında Kongrede FKÖ'nün 1964 yılında kabul edilen "Filistin Milli Misakı" El-Fetih'in görüşleri doğrultusunda değiştirildi. Bu değişiklikte Yaser Arafat'ın Mısır ile ilişkilerinin etkisi olmuştur. Yaser Arafat Nasır'ın desteğiyle 1969'un Şubat ayında FKÖ'nün başına geçti. Arafat liderliğinde FKÖ ile El-Fetih birleşti.¹⁴² Yaser Arafat 1969'dan ölümüne kadar (2004) FKÖ'nün lideri oldu.¹⁴³

Uluslararası platformda Arafat Filistinlilerin tüm renklerini temsil edecek bir yapılanmadan yanaydı.¹⁴⁴ El-Fetih ve FKÖ içinde Marksist gruplardan milliyetçilere hatta kısmen İslamcılara kadar birçok grubu barındırmaktaydı.¹⁴⁵ Arafat, örgüte farklı ideoloji ve metotları tek bir çatı altında toplayabilecek esnek bir yapı kazandırmak amacındaydı. Arafat'tan farklı düşünen George Habbash liderliğindeki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ile Nayif Havatma'nın Demokratik Cephe (FHKDC), FKÖ'nün karmaşık yapısı içinde yer almışlardır. Bu gruplar Marksist ideolojiyi benimsemişler, teoride FKÖ'ye bağlı olsa da pratikte bağımsız hareket etmeyi sürdürmüşlerdir.¹⁴⁶

2.4.1.FKÖ'nün Kimliğinin Oluşması ve Ürdün İç Savaşı

Filistin kimliğinin oluşumunda 1960'lardan itibaren önce El-Fetih sonrada FKÖ tarafından başlatılan silahlı mücadele önemli rol oynadı. FKÖ'nün benimsediği bu araç Yezid Sayigh'e göre; "*Silahlı mücadele Filistin ulus inşa sürecinin bütüncül*

---

¹⁴¹ Turan, **Siyonizm, İsrail ve Düşman Kardeşler**, s.168

¹⁴² Yılmaz, **a.g.e.**, s.162

¹⁴³ <http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=mailedetay&> Erişim: 30.12.2011

¹⁴⁴ Turan, **Siyonizm, İsrail ve Düşman Kardeşler**, s.169

¹⁴⁵ Akın, **a.g.e.**, s.59

¹⁴⁶ Turan, **Siyonizm, İsrail ve Düşman Kardeşler**, s.169

bir parçasını oluşturdu. Milli kimliği canlandırıp güçlendirdi, ortak amaçları tanımladı. İnsanları ve maddi kaynakları mobilize haline getirmeyi mümkün kıldı. Benzer bir biçimde bu mücadele, Filistinlilerin kendilerini Arap komşularından ayırt etmelerine ve yavaşça ayrı bir Filistin oluşumuna olanak sağladı.”¹⁴⁷

1970’li yıllarda Filistin yurtsever direniş hareketine olan yoğun ilgi ve kitlesel katılım FKÖ içinde milliyetçi/yurtsever örgüt olan El-Fetih’in İslamcıları ve dini şahsiyetleri bünyesine almasını sağladı.¹⁴⁸

FKÖ’nün 1970’li yıllarda çatışma yaşadığı ilk Arap devleti Ürdün’dür. 1970 yılının yaz aylarında patlak vermiş olan Ürdün iç savaşı Ürdün’e sığınmış bulunan Filistinli gerillalar ile Ürdün ordusu arasında meydana gelen çatışmadır.¹⁴⁹ 1970’e kadar Ürdün’de aktif olan FKÖ, Kral Hüseyin’i rahatsız etmeye başladı. Kral Hüseyin hiçbir zaman bağımsız bir Filistin Devletine sempatik bakmamıştı. Filistin halkının temsilcisi olarak kendini gören Kral Hüseyin, FKÖ’nün güçlenmesinden tedirgindi. Ürdün nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan Filistinlilerle Kral Hüseyin arasındaki gerginlik ve FKÖ’nün giderek etkin olmaya başlaması Ürdün İç Savaşını başlatan gelişme oldu.¹⁵⁰ İç savaşa neden olan çatışmalar Amman’ın 10 mil kuzeyinde bulunan Zerka mülteci kampındaki Filistinlilerle Ürdün askerleri arasında 7 Haziran’da başladı.¹⁵¹ Bu çatışmalardan bir gün sonrada George Habbash’ın başkanlığındaki FHKC gerillaları Amman’a saldırdı ve birçok noktayı kontrol altına aldılar.¹⁵²

---

¹⁴⁷ Sayıgh, V.33’den naklen E. Doyran, s.42, not 1.

¹⁴⁸ Faik Bulut, **Ortadoğu’da İslamcı Örgütler**, 1.Baskı, (İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık 1993), s.157

¹⁴⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.853

¹⁵⁰ Doyran, **a.g.e.**, s.42

¹⁵¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.854

¹⁵² Doyran, **a.g.e.**, s.43

Ürdün iç savaşında dikkati çeken nokta Kral Hüseyin'in otoritesinin yanında Arafat'ın liderliğindeki El-Fetih ile Habbash'ın liderliğindeki FHKC Ürdün'ün düzeninde etkili birer iktidar ortağı olmasıdır. 10 Temmuz 1970'de Arap Birliğinin teşebbüsü ile Ürdün hükümeti ve gerilla örgütleri arasında 16 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Filistinli gerillalara haklar verilmiş bir bakıma Kral Hüseyin gerillalara teslim olmuş oluyordu. Fakat yapılan bu anlaşmayı yürütmek mümkün olmadı, Filistinli gerillalar ile Ürdün kuvvetleri arasında çatışmalar başladı. Bu çatışmalarda gerillaların liderliğini Arafat üstlenmişti. Mısır, Suriye ve Irak Kral Hüseyin'i devirmeye ve Ürdün'ü Filistinliler için yurt yapmaya kararlı idiler. Bu ülkelerin desteği ile Arafat güç kazanmaktaydı.¹⁵³ Kral Hüseyin ise FKÖ'nün faaliyetlerini durdurmak amacıyla "Kara Eylül" harekâtını başlattı.¹⁵⁴ Suriye zırhlı birlikleri Ürdün'ün kuzey sınırlarından içeri girerek çatışmaya başladılar. Çatışmalar sırasında ABD, Ürdün'ün bağımsızlığını koruyacağını bildirdi. ABD'nin bu kararı karşısında Suriye Ürdün'den geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁵⁵ Kral Hüseyin 23 Eylül 1970'de ateşkes ilan etti. Bu çatışmalarda çok sayıda Filistinli öldü ve iki bin üç yüz gerilla tutuklandı.¹⁵⁶

23 Eylül 1970'de yine Arap Birliğinin araya girmesiyle Ürdün hükümeti ile gerilla örgütleri arasında 14 maddelik anlaşma imzalanmasına rağmen bu anlaşmayı FHKC lideri George Habbash reddetti. 1971 Ocak ayında Ürdün hükümeti ile gerillalar arasında çatışmalar yeniden başlamış ABD'yi arkasına alan Kral Hüseyin Ürdün'ün hiçbir kasaba ve şehrinde Filistinli gerilla bırakmamış, binlerce gerilla

---

¹⁵³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.190-191

¹⁵⁴ Doyran, **a.g.e.**, s.43

¹⁵⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s.192

¹⁵⁶ Boran, **a.g.e.**, s.62

öldürülmüş kalanlar Suriye ve Lübnan'a geçmiştir. Ürdün iç savaşı 1971 Temmuz ayında sona erdi.¹⁵⁷

FKÖ'nün 1971 yılından sonra hareket noktası Lübnan oldu. İsrail'e yönelik bütün saldırılar buradan gerçekleşmeye başladı. Filistin Sorunu ile ilgili 1973'te çıkan Üçüncü Arap-İsrail Savaşı öncesi Arap dünyasında bölünmeler meydana geldi.¹⁵⁸ 1973 Arap-İsrail Savaşı FKÖ'nün Arap dünyası ve uluslararası topluluk tarafından tanınmasına yol açtı.¹⁵⁹

2.5.1973 Arap-İsrail Savaşı

1967 Haziran Savaşı Ortadoğu bölgesinde dönüm noktası olmuş, Araplar uğradığı yenilgi ile İsrail ise kazandıklarından taviz vermemek için barış görüşmeler yapılmamış ve bu durum Filistin Sorununu daha da çözümsüzlüğe itmiştir. İsrail hem stratejik ve askeri üstünlüğe sahip hem de ABD'nin desteğine dayanıyordu. İsrail bu güç ve prestijle Suriye ve Mısır'ın kendisine karşı savaşa cesareti gösteremeyeceklerini fakat Arapların bu mücadeleden vazgeçemeyeceklerini biliyordu.¹⁶⁰

1973 Savaşını diğer Arap-İsrail Savaşlarından farklı kılan en önemli özelliği Mısır tarafından başlatılmış olan bu savaşın amacı İsrail'in haritadan silinmesi değil 1967 Savaşında kaybedilen ve İsrail'e kaptırılan toprakların alınmasını amaçlamasıdır. Bu amaç bugüne kadar devam ettiği için 1973 Savaşı Arap-İsrail Sorununda bir dönüm noktasıdır. 1956 ve 1967 Savaşlarında İsrail'in saldırmasına karşılık, 1973 Savaşında Mısır ve Suriye'nin (Arapların) sürpriz bir şekilde saldırısı

---

¹⁵⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s.192-193

¹⁵⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.193

¹⁵⁹ Öner, **a.g.e.**, s.89

¹⁶⁰ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.46

ile savaşın başlaması bu savaşı farklı kılmaktadır. İsrail'e 1973 Savaşı pahalıya mal olmuş, Mısır ise bu savaşta başarılı bir askeri harekâta bulunmuştur.¹⁶¹

Bölgedeki gerginliğin ilk etabı Mart 1969-Ağustos 1970 tarihlerinde İsrail ile Mısır arasında “Yıpratma Savaşı” ile yaşandı.¹⁶² Nasır'ın amacı süper güçlerin bölgeye olan ilgisini sürdürerek SSCB'nin silah desteğinden yararlanmaya devam etmektir.¹⁶³ Ayrıca Nasır'ın Yıpratma Savaşındaki amacı İsrail'i Sina'dan çekilmeye zorlamaktır. İlk başlarda Nasır “pasif caydırma” yöntemiyle FKÖ'nün faaliyetlerini İsrail'e karşı desteklemiştir. Sonrasında ise Nasır, İsrail'e karşı “aktif caydırma” metodunu kullanarak yani İsrail'e karşı ateş açılarak ve saldırılarda bulunarak İsrail'i yıpratmak istemiştir. Nasır İsrail'in zayıf tarafı olarak insan faktörünü gördüğü için Yıpratma Savaşında başarılı olacağına inanmıştı. Fakat bu politikasında başarılı olamadı ve Yıpratma Savaşı 8 Ağustos 1970'te yapılan bir ateşkes ile sona erdi.¹⁶⁴

Yıpratma Savaşı sonrası bölgenin iki kilit ülkesi olan Mısır ve Suriye'de iktidar değişiklikleri yaşandı. Mısır'da Enver Sedat, Suriye'de ise Hafız Esad iktidara geldi. 1973 yılının sonbaharından itibaren Mısır ve Suriye SSCB'nin askeri ve diğer yardımları ile savaş hazırlıklarına hız verdi. Hafız Esad askeri stratejiye dayalı savaş planları yaparken, Enver Sedat'ta siyasi hesaplarla hareket ediyordu.¹⁶⁵

Savaş günü olarak 6 Ekim 1973 günü seçildi.¹⁶⁶ Savaşın Yahudiler için kutsal bir gün olan “Yom Kippur”¹⁶⁷ gününde ve Müslümanlar için kutsal olan Ramazan

---

¹⁶¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.321

¹⁶² Yılmaz, **a.g.e.**, s.185

¹⁶³ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.46

¹⁶⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s.185

¹⁶⁵ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.46

¹⁶⁶ Memiş, **a.g.e.**, s.115

¹⁶⁷ Yom Kippur, Yahudilerce kutsal sayılan ve 25 saat süren büyük oruçtur. Bir gün önce gün batımından başlayarak ertesi günün gün batımına kadar devam eder.

ayında başlaması İsrail'i şaşkırtan gelişme oldu.¹⁶⁸ 6 Ekim 1973 günü Mısır ve Suriye kuvvetleri İsrail'e karşı ani bir saldırı düzenlediler. Sina ve Golan Tepelerinde Mısır ve Suriye ilerleme kaydetti.¹⁶⁹ İsrail bu saldırı karşısında önce Suriye cephesine ağırlık verdi. Irak, Fas Suudi Arabistan ve Ürdün Suriye'ye takviye gönderdi. Buna rağmen Suriye İsrail karşısında başarılı olamadı. Mısır cephesinde ise, İsrail başlangıçta başarılı olamamış olsa da kısa sürede toparlanarak Mısır saldırılarını püskürtmeyi başardı. Savaşın kritik bir hal aldığı sırada BM Güvenlik Konseyi 22 Ekim 1973 tarihli ve 338 sayılı kararını kabul ederek çarpışmaları durdurdu. 338 sayılı karara göre, tarafların 12 saat içinde ateşkese uyacakları belirtilmekteydi. İsrail kuvvetleri 12 saatlik süreden yararlanarak Süveyş Kanalı'nın batı yakasına geçti.¹⁷⁰ ABD, SSCB ve BM diplomatik girişimlerle ateşkes anlaşmasının imzalanmasını sağladılar. 11 Kasım 1973'te barış anlaşması imzalandı. Süveyş-Kahire yolunun 101. Km'sinde imzalanmış olması sebebiyle 101. Km Anlaşması adı verilmiştir.¹⁷¹ Bu anlaşma ile İsrail ve Mısır arasında 6 maddelik mütareke anlaşması imzalandı. Bu mütareke anlaşması ile taraflar 22 Ekim 1973'teki durumlarına çekilmek için müzakerelere başlayacaklar ve ateşkese titizlikle uyacaklardı. Mütareke anlaşması 1979 Camp David Anlaşmasına kadar uzanacak gelişmelerinde başlangıcı oluyordu.¹⁷²

1973 Savaşı sadece bölgeyi değil tüm dünyayı etkileyen sonuçlar doğurmuştu. İsrail askeri zafer kazanmasına rağmen istediği başarıyı elde

---

¹⁶⁸ Turan, **Siyonizm, İsrail ve Düşman Kardeşler**, s.96

¹⁶⁹ Boran, **a.g.e.**, s.62

¹⁷⁰ Yılmaz, **a.g.e.**, s.199

¹⁷¹ Boran, **a.g.e.**, s.63

¹⁷² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.336

edemedi.¹⁷³ Bu savaşta ilk kez “İsrail’in yenilmezliği miti” ortadan kalkmış ve yavaş yavaş Araplar kendilerine güvenmeye başlamışlardır.¹⁷⁴ Diğer yandan İsrail uluslararası toplumda diplomatik açıdan tecrit edilirken, askeri ve ekonomik açıdan ABD’ye daha bağımlı hale geldi.¹⁷⁵ Savaşın ardından Suudi Arabistan’ın, İsrail’i destekleyen ülkelere uyguladığı petrol ambargosu Mart 1974’e kadar sürdü.¹⁷⁶

2.5.1.1973 Savaşı Sonrası FKÖ

FKÖ’nün 1970’li yıllarda uluslararası alanda giderek meşruiyet kazanması çeşitli ülkelerin FKÖ ile ilişkiler kurmasına yol açtı. Bu durum İsrailileri FKÖ’nün politik bir muhatap olabileceği konusunda korkutmaya başladı.¹⁷⁷ 1973 Savaşı sonunda İsrail temel görüşlerinden uzaklaşmadığı gibi tutumunu daha da sertleştirdi. İsrail dördüncü zaferini kazanmıştı ama manevi açıdan kayıpları büyüktü. İsrail FKÖ ile hiçbir zaman müzakereye girmeyeceğini savundu. İsrail’in bu davranışı 1967 Haziran Savaşı sonrası politikasından oldukça uzaklaşmış olduğunu gösteriyordu.¹⁷⁸

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası FKÖ, Mısır-İsrail ve Suriye-İsrail barış anlaşmalarına tepki olarak 9 Haziran 1974’te 10 maddelik “Siyasi Program” kabul etmiştir.¹⁷⁹ Bu programa göre Filistin toprağının kurtarılması ve bağımsız milli otorite kurulması temel amaç olarak ilan edilmiştir. Batı Şeria ve Gazze Şeridinin İsrail’in elinden alınması Filistinlilerin ve FKÖ’nün en önemli hedefi olmuştur.¹⁸⁰

---

¹⁷³ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.48

¹⁷⁴ Memiş, **a.g.e.**, s.115

¹⁷⁵ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.48

¹⁷⁶ İbası, **a.g.m.**, s.77

¹⁷⁷ Doyran, **a.g.e.**, s.43

¹⁷⁸ Memiş, **a.g.e.**, s.116

¹⁷⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, .204

¹⁸⁰ Jimmy Carter, **Filistin Barışı**, Çeviri: Arife İnci Ceyhan, 1.Baskı, (Ankara: Elips Kitap 2008), s.369

FKÖ, 1973 sonrası kendisini sürgün hükümeti niteliği taşıdığını vurguladı. Arafat'ın Aralık 1974'te New York'ta BM kürsüsünde yaptığı konuşma büyük önem taşımış ve FKÖ'ye İsrail'in tüm itirazlarına karşın BM nezdinde daimi gözlemci statüsü elde etmesini sağlamıştır. Bir anlamda FKÖ uluslararası meşruiyetini kazanmış oldu.¹⁸¹ Ayrıca 26-29 Ekim 1974'te Rabat'ta yapılan Arap zirvesinde alınan kararlara göre FKÖ öne çıkarılmış ve Filistinlilerin tek yasal temsilcisi olarak gösterilmiştir.¹⁸²

2.5.2.Lübnan İç Savaşında FKÖ

Lübnan, farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir ülkedir.¹⁸³ Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşmasına göre İngiltere ve Fransa Arap topraklarını paylaşacaklardı. Bu anlaşma ile Lübnan Suriye'den koparıldı ve 1920'lerde Fransız egemenliği altına girdi.¹⁸⁴ 1943 yılında Fransız manda yönetiminin sona ermesiyle Lübnan dini kimliklere dayalı bağımsız bir devlet haline geldi.¹⁸⁵

1948 Savaşından sonra 100.000 civarında Filistinli mülteci Lübnan'a sığınmış, Güney Lübnan'daki mülteci kamplarında yaşamaya başlamışlardır. Ürdün'den 1970 Eylül ayında kanlı bir saldırıyla FKÖ Ürdün topraklarından atılmış¹⁸⁶ ve üs olarak Lübnan'ı seçmiş burada güçlü bir yapılanma kurmuştur. Lübnan'daki kamplarda binlerce gerilla eğitim görüyordu. FKÖ Ürdün iç savaşında

---

¹⁸¹ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.72

¹⁸² Arı, **a.g.e.**, s.369

¹⁸³ aynı yer

¹⁸⁴ Boran, **a.g.e.**, s.65

¹⁸⁵ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.55

¹⁸⁶ Sevinç Alkan Özcan, **Filistinli Mülteciler (Filistin Çıkmazdan Çözümü)**, 1.Baskı, (İstanbul: Küre Yayınları 2003), s.322

olduğu gibi Lübnan iç siyasetinin de bir aktörü olmaya başlamıştır. Filistinliler Lübnan’da “devlet içinde devlet” olarak tanımlanmaya başladılar.¹⁸⁷

Lübnan’ın 1973 Arap-İsrail Savaşındaki tutumu Suriye’nin siyasal baskılarına neden oluyordu. Lübnan yönetimi 1970 yılından itibaren sağcı partilerin ve İsrail’in baskısıyla Filistinlileri sindirme politikası izliyordu. İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmeyi savunan ve Filistinlilerden rahatsız olan Falanjist Partisi lideri Pierre Gemayel liderliğindeki siyasi güçlerden oluşan Lübnan Cephesi ile Filistinlilerin yanında yer alan Lübnan Ulusal Hareketi arasında 13 Nisan 1975 tarihinde Lübnan iç savaşı başlamıştır.¹⁸⁸

Lübnan iç savaşı yalnızca Suriye ve Lübnan’ı çekmekle kalmadı aynı zamanda İsrail’i de sorunun taraflarından biri haline getirdi. Güney Lübnan’da İsrail ile Filistinli fedailer arasındaki sınır çatışmaları 1970 yılından itibaren artarak devam ediyordu. İsrail ile FKÖ arasında devam eden çatışmalar İsrail’in Batı Beyrut’taki Fetih örgütünün merkezini havadan bombalaması ve buna karşılık FKÖ’nün de füzelerle Kuzey İsrail’i vurması ile doruk noktasına ulaştı. 24 Temmuz 1981’de ABD’li diplomat Philip Habip’in çabaları ile İsrail ve FKÖ arasında ateşkes anlaşması imzalandı. Ancak bu anlaşma İsrail’in FKÖ’yü Lübnan’dan tümüyle sürme planlarını sona erdirmeyi.¹⁸⁹ 1982 yılında yapılan ateşkes anlaşması ile FKÖ’nün Beyrut’u boşaltması kabul edildi. ABD elçisi Philip Habip’le anlaşan FKÖ 21 Ağustos’ta Beyrut’u terk etmeye başladı. 1 Eylül 1982 tarihine kadar 14.000

---

¹⁸⁷ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.57

¹⁸⁸ Çandar, **a.g.e.**, s.389-390

¹⁸⁹ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.59

silahlı Filistinli Beyrut'u boşalttı. Bu tarihten itibaren FKÖ genel merkez olarak Filistin'den binlerce kilometre uzakta bulunan Tunus'u seçti.¹⁹⁰

2.5.3.1979 Camp David Barışı

Lübnan iç savaşı Arap dünyasını karıştırmış birçok endişelere neden olmuştur. Lübnan'ın dini gruplar arasında parçalanması ya da Hıristiyanların ileri sürdüğü gibi federasyon ve konfederasyon şekline dönüştürülmesi ihtimali birçok Arap ülkesi için kendileri açısından korkutucu olmuştur. Lübnan iç savaşının sona ermesinden bir yıl sonra Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın İsrail'e gitmesi ve bundan on ay sonra da İsrail ile Camp David Anlaşmalarını imzalaması Arap dünyasını karıştıracak ve günümüze kadar gelen gelişmelerin öncüsü olacaktır.¹⁹¹

1978 Ağustosla birlikte İsrail'in Amerika ve Mısır ile ilişkileri iyice bozulmuştu.¹⁹² Bu nedenle Amerika Başbakanı Jimmy Carter, Enver Sedat ile Menahem Begin'i kendi kontrolü altında yeniden bir araya getirme politikası izlemeye başladı.¹⁹³ Enver Sedat ve Begin Washington yakınlarındaki Camp David'de müzakere masasına oturdular. Başkan Jimmy Carter'da aktif olarak katıldı.¹⁹⁴ Begin, Camp David'de sadece barış anlaşması için geniş genel ilkeler bildirisi üzerinde çalışmak için gelmiştir.¹⁹⁵

Camp David görüşmeleri 5-17 Eylül 1978'de yapıldı. Mısır, İsrail ve ABD arasında 17 Eylül'de Camp David Anlaşmaları imzalandı. Amerika bu anlaşmaları

---

¹⁹⁰ Boran, **a.g.e.**, s.71

¹⁹¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.879

¹⁹² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.886

¹⁹³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.233

¹⁹⁴ Boran, **a.g.e.**, s.81

¹⁹⁵ Carter, **a.g.e.**, s.30

“tanık” olarak imzalamaktaydı.¹⁹⁶ Camp David’de Enver Sedat ve Menahem Begin iki belgeye imza attılar.¹⁹⁷ İki tane çerçeve anlaşmasından oluşan Camp David Anlaşmalarından birisi Batı Şeria ile Gazze ve Filistin Sorununu ele almaktadır. Diğeri ise İsrail ile Mısır arasındaki barış esaslarını belirtmektedir.¹⁹⁸ Camp David Anlaşması İsrail ile Arap dünyası arasında uzlaşma sürecinin kapısını açan ilk anlaşma niteliği taşımaktadır. Mısır, İsrail ile anlaşma imzalaması sonucu Arap dünyasında bir süre yalnızlığa itilmiş çeşitli tepkilerle karşılaşmıştır.¹⁹⁹

İsrail’in Camp David Anlaşmasını imzalamasının ardındaki görünmeyen temel neden FKÖ ve işgal altındaki topraklarla ilgili problemler yatmaktaydı. İsrail’in hedefi Arap devletleriyle anlaşmalar yaparak onları nötralize etmek, FKÖ’yü marjinalleştirerek Arapları bölmektir.²⁰⁰

2.5.3.1.Camp David Sonrası

İsrail’in Mısır ile anlaşmayı imzalaması, İsrail’in bütün enerjisini FKÖ üzerine sevk etmesini kolaylaştırdı. Camp David Anlaşmaları ABD eski Dışişleri Bakanı Kissenger’in belirttiği gibi, Filistinlileri diğer Arap rejimlerinden izole etme yönünde önemli bir adımdı. Bu noktada ABD’nin amacı “*Filistinlileri izole etmek, Arap birleşik cephesini kırmak ve İsrail’in her bir komşusuyla ayrı ayrı mücadele etmesini sağlamaktır.*”²⁰¹ Kissenger’in hedefleri açısından Mısır ile yapılan anlaşma gayet

---

¹⁹⁶ Armaoğlu, a.g.e, s.886

¹⁹⁷ Mehmet Yılmaz, **Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi (Filistin Çıkmazdan Çözümü)**, 1.Baskı, (İstanbul: Küre Yayınları 2003), s.244

¹⁹⁸ Armaoğlu, a.g.e, s.886

¹⁹⁹ Boran, a.g.e, s.81

²⁰⁰ Doyran, a.g.e, s.43

²⁰¹ Chomsky, V.212-213’den naklen E. Doyran, s.44, not 2.

başarılı bir adımdı. İsrail bundan sonra her bir komşusuyla ayrı ayrı mücadele etme ve İşgal altındaki topraklarda daha rahat hareket etme imkânı yakaladı.²⁰²

Camp David Anlaşmalarına Arap dünyasından sert eleştiriler gelirken, Batı dünyasından son derece olumlu tepkiler geldi. Batı dünyası anlaşmaları barışa doğru yapıcı bir adım olarak değerlendirirken, SSCB ise yapılan anlaşmaya tepkiliydi. Camp David Anlaşmalarını Arap dünyası açısından ihanet olarak nitelendirdi.²⁰³ FKÖ lideri Yaser Arafat bu anlaşmaları Mısır halkının reddedeceğini ve “kirli iş” olarak nitelendirirken, Enver Sedat ve ABD’nin bunun bedelini ödeyeceklerini ileri sürdü.²⁰⁴

Camp David sonrası İsrail 1978’te olduğu gibi 1982 yılında da Lübnan’ı işgal etti. Amacı Güney Lübnan’da bulunan FKÖ’yü yok etmek, Batı Şeria’daki işgal durumunu korumak ve FKÖ ile masaya oturma ihtimalini ortadan kaldırmaktı.²⁰⁵ 6 Haziran 1982’de Lübnan’ı işgal eden İsrail ordusu yedi gün içinde Beyrut önlerine geldi. Arafat Beyrut içinde sığınaktan sığınağa geçmek suretiyle üç ay direnmeyi başardı. Ancak İsrail ve Suriye’nin baskısı altında kalan Arafat Lübnan’ı terk etmek zorunda kaldı.²⁰⁶

FKÖ Lübnan’dan çıkarılarak Tunus’a sürülmüş ve Filistin toplumsal yapısı ile ilgili önemli bir durum ortaya çıkmıştır. 1967 sonrası Filistin toplumunu ve liderliğini etkileyen en önemli bölünmelerden biri “içeridekiler” (The Interior, Insiders) ve “dışarıdakiler” (The Exterior, Outsiders) arasında yaşandı. “İçeridekiler” 1967 sonrası İsrail’in işgal ettiği Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridinde yaşayan

---

²⁰² Doyran, **a.g.e.**, s.44

²⁰³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.137

²⁰⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.424

²⁰⁵ Doyran, **a.g.e.**, s.44

²⁰⁶ Arı, **a.g.e.**, s.435-436

Filistinliler, “dışarıdakiler” 1948’ten itibaren Filistin dışında başka bir ülkede mülteci konumuna düşmüş Filistin diasporasını kapsamaktadır. FKÖ, 1964’ten itibaren bu zorlukla karşı karşıyadır. Sürgündeki bir liderlik olarak işgal altındaki topraklarda etkili olabilecek yollar aramaya sevk etti. 1970 sonrası FKÖ’nün çabaları hem Arap dünyasında hem de uluslararası alanda “tüm Filistinlilerin tek yasal temsilcisi olarak tanınmayı ve bütün önemli kararların buradan alınmasını sağlamayı” amaçlamıştır.²⁰⁷

---

²⁰⁷ Doyran, a.g.e, s.45

BÖLÜM III

3.FİLİSTİN DİRENİŞİNDE HAMAS

FKÖ'nün kurulmasıyla Filistin Sorununa yeni bir canlılık ve dinamizm gelmiştir. 1980'li yıllardan sonra dünyada ve bölgedeki değişimin sonucu olarak İslami hareketler ön plana çıkmaya başlamıştır. HAMAS'da Filistin topraklarında 1987 I. İntifadası ile adını duyurmuştur. İsrail Devletinin kurulması ve Filistin topraklarının işgal edilmesiyle başlayan direniş sürecinde Filistin'in kurtuluşu için çaba gösteren hareketler daha çok milli hareketlerdi. Filistin toprakları üzerindeki hareketlerde İslami motif hiç eksik olmadı ancak ikinci, üçüncü planda kaldı. HAMAS öncesi 1980'li yıllarda Müslüman Kardeşler işgal altındaki topraklarda faaliyet göstermişler ve 1987 İntifadası ile HAMAS'ın ortaya çıkmasında rol oynamıştır. HAMAS ilk kurulduğu günden itibaren savunduğu düşüncesi Filistin toprağının en ufak parçasından bile taviz verilmeyeceğidir.

Birinci İntifada ile adını duyuran HAMAS, sadece silahlı bir direniş örgütü değildir. HAMAS bir anlamda FKÖ'nün İntifada sırasında kurduğu Ulusal Birleşik Liderlik Cephesine karşılık ortaya çıkmıştır. Bu bölümde HAMAS'ın I. İntifada ile ortaya çıkışını ve Filistin Sorununa nasıl bir yön verdiği incelenmiştir. HAMAS her fırsatta FKÖ'den bağımsız ve ayrı bir yapı olduğunu göstermeye çalışmıştır. HAMAS özellikle Oslo yılları boyunca FKÖ'nün İsrail'le yürüttüğü müzakerelere karşı çıkmıştır. HAMAS'ın amacı Filistin topraklarının tamamının kurtuluşu için mücadele etmeyi, kurtuluşun gerçekleşmesi için ise tek yol olarak cihadı görmektedir.

Bu bölümde 1987-2007 arası dönem incelenmiştir. 1987 I. İntifadanın ortaya çıkış nedenleri, çıkışı ve HAMAS'ın kurulmasıyla birlikte yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. HAMAS'ın kuruluşu sonrası bağımsızlığını kazanması, siyasi kimliği ve mücadeleye bakışı, bağımsız Filistin Devletinin ilan edilmesi, Madrid Barış Konferansı ve Filistin Sorununa yansımaları irdelenmiştir. Oslo Anlaşmaları sürecinde FKÖ'nün İsrail ile müzakerelerde bulunması buna karşın HAMAS'ın Oslo'yu kabul etmemesi ve II. Camp David görüşmeleri ele alınmıştır. II. İntifadayla birlikte HAMAS'ın İsrail'e karşı başarı kazanması ve II. İntifada sonrası yaşanan gelişmeler belirtmeye çalışılmıştır. 2006 Filistin Parlamento seçimleri ve 2007 Gazze Olayları ve sonrası incelenmiştir.

3.1.Tarihsel Süreç İçinde HAMAS

3.1.1.Müslüman Kardeşler Hareketi

İslami hareketin tarihide, Arap ülkelerindeki İslami hareketin tarihi gibi Mısır'daki İslami akımın seyrini izlemiştir. Aynı zamanda Filistin ile Mısır arasında özel bir bağ vardır.²⁰⁸ Tarih içinde hiçbir toplumsal oluşum birdenbire ortaya çıkmamıştır. Çeşitli dinamikler tarihi süreç boyunca o oluşumun ortaya çıkması için gerekli birikimi hazırlamıştır.²⁰⁹ 20.yüzyılın en önemli İslami hareketlerinden biri olan Müslüman Kardeşler (El-İhvan-ül Müslimin), Batı emperyalizmine karşı bir tepki olarak 1928'de Mısır'da Hasan El-Benna liderliğinde kurulmuştur.²¹⁰ Mısır'da İhvan Cemaati biçiminde örgütlenen İslami hareketin liderleri 1930'lu yıllardan başlayarak dini saikler sonucunda İngiliz emperyalizmi ile Siyonist sömürgeciliğe

---

²⁰⁸ Bulut, **a.g.e.**, s.151

²⁰⁹ Doyran, **a.g.e.**, s.77

²¹⁰ Bora Bayraktar, **HAMAS**, 1.Baskı, (İstanbul: Karakutu Yayınları 2007), s.44

karşı Filistinlilerin yanında mücadele etmişlerdir.²¹¹ Müslüman Kardeşler Örgütünün lideri Hasan El-Benna'nın gençliği Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüş ve Batı emperyalist güçlerin Ortadoğu'ya hâkim olduğu yıllara rastlamıştır. El-Benna'nın amacı Mısır ve Arap dünyasında şeriat yasalarına uygun olarak yaşayan ve yönetilen bir İslam topluluğu oluşturmaktır.²¹² El-Benna İslam'ın bir hayat düzeni olarak savunulmasında Müslüman Kardeşler teşkilatının temel taş olduğunu savunmaktadır.²¹³

3.1.2.Müslüman Kardeşler ve Filistin

Ortadoğu'nun ve bütün Arap ülkelerinin Filistin Sorunu ile ilgilenmeleri 1936-1939 Arap ayaklanması ile başlamıştır. Mısır menşeli Müslüman Kardeşler Örgütü, Filistin Sorunuyla bu tarihten itibaren ilgilenmeye başlamış, 1935 yılında Mısırlı İhvan lideri Hasan El-Benna'nın kardeşinin Filistin ziyaretinde müftü ile İslam dünyasının sorunları hakkında görüşmüş ve Müslüman Kardeşlerin Filistin Sorununa önem verdiğini ilan etmiştir.²¹⁴

Müslüman Kardeşlerin Filistin'e ilgisi 1936 yılında bir Yahudi yurdu kurulmasını kararlaştıran Peel Komisyonu Raporu sonrası başlayan Filistin isyanları ile büyüdü. Rapor sonrası Filistin'e destek için Müslüman Kardeşler propaganda yaptı ve Hasan El-Benna başkanlığında yardım komiteleri kuruldu. Ayrıca Müslüman Kardeşler Yahudi yerleşkelerine karşı Filistin'de sıcak çatışmaya girdi ve silahlı saldırılara katıldı. II. Dünya Savaşı sırasında da Müslüman Kardeşlerin

---

²¹¹ Bulut, **a.g.e.**, s.151

²¹² Bayraktar, **a.g.e.**, s.45

²¹³ Alev Erkilet Başer, **Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, (İstanbul: Yöneliş Yayınları 1999), s.234

²¹⁴ İbası, **a.g.m.**, s.80

Filistin'e ilgisi sürdü.²¹⁵ Özellikle 1940'lı yıllarda Hasan El-Benna ile arkadaşları Sina Çölü ve o dönemde Mısır'ın egemenliğinde bulunan Gazze Şeridinde İsrail Hagannah çetelerine karşı birlikte silahlı mücadele yürüttüler. Hasan El-Benna, yine o dönemde silahlı mücadeleye İsrail ile savaşan ordu komutanlarından olan ancak daha sonra Mısır ve Arap dünyasının milliyetçi önderi haline gelecek Cemal Abdülnasır ile birlikte katılmıştır.²¹⁶

Müslüman Kardeşler Örgütünün lideri Hasan El-Benna Filistin'i ziyaret ederek Kudüs, Yafa, Hayfa, Nablü ve Tulkarim şehirlerinde İhvan çekirdek örgütlerini oluşturdu ve örgüt Filistin'e resmi olarak 26 Ekim 1945 tarihinde girerek Kudüs'e ilk ofisini açtı. Örgüt bundan sonra hızla büyümeye başladı ve 1947 yılında Filistin'de yaklaşık 25 Müslüman Kardeşler şubesi açıldı.²¹⁷

Filistin direnişi 1948 yılında İsrail Devletinin kurulması sonucu uzun bir durgunluk dönemine girdi. Mısır'daki İslamcı hareket Filistin Sorunuyla ilgilenmeyi bırakmış ve iktidar meseleleriyle uğraşmaya başlamıştı.²¹⁸ Mısır'daki siyasi çekişmelerin sonucunda Müslüman Kardeşler zaman zaman gerileme yaşasa da Gazze'de her zaman popüler olarak kaldı.²¹⁹ İhvan, I. Arap-İsrail Savaşında İsrail'e karşı savaşmış yerel halk üzerinde olumlu etkiler bırakmış ve İhvanın Gazze bölgesinde kolayca örgütlenip kök salmasını sağlamıştı.²²⁰ Özellikle 1950'lerin ortalarında Kahire Üniversitesinde kurulan "Filistinli Öğrenciler Birliği" büyük ölçüde Müslüman Kardeşlerin çekim alanındaki öğrencilerin kontrolündeydi.²²¹

---

²¹⁵ Bayraktar, **a.g.e.**, s.46

²¹⁶ Bulut, **a.g.e.**, s.151

²¹⁷ İbası, **a.g.m.**, s.80

²¹⁸ Bulut, **a.g.e.**, s.155

²¹⁹ Bayraktar, **a.g.e.**, s.48

²²⁰ Bulut, **a.g.e.**, s.228-229

²²¹ Bayraktar, **a.g.e.**, s.48

Müslüman Kardeşlerin Ortadoğu’da giderek büyümesi Batının ilgisini çekiyor, bu ilgi ise örgütün çeşitli manipülasyonlara uğramasına yola açıyordu. İngilizler örgütü Arap milliyetçiliğine karşı bir koz olarak kullanmak istiyordu.²²²

1960’lı yıllar Arap milliyetçiliğinin altın yıllarıydı ve bu dönemde Müslüman Kardeşler tam anlamıyla siyasete hâkim olamadı, kendi içinde bölünmeler yaşadı. Arap milliyetçiliğinin etkisiyle Müslüman Kardeşler hareketinden kopmalar yaşanmış örgütün 1965’te Mısır’da devrim yapma girişimiyle durum daha da güçleşmişti. Müslüman Kardeşlerin Gazze’deki pek çok üyesi tutuklanmış ve bu kişilerden biride HAMAS’ı kuracak olan Şeyh Ahmed Yasin idi.²²³ 1967 yılında İsrail’in Filistin’i işgal etmesiyle Müslüman Kardeşler Hareketi 1987’de başlayan İntifadaya kadar silahlı direniş yöntemini benimsemedi.²²⁴

1967 Savaşı bölgeyi derinden etkileyen sonuçlar doğurdu. Bölgede sınırlar değişti, İsrail’in toprakları genişledi ve yeni mülteciler oluştu. Mısır bu büyük yenilgiyle bölgedeki Arap liderliğini kaybetmeye başladı.²²⁵

Müslüman Kardeşler 1973 yılında “İslami Birlik” (El Mucemma El İslami)’in kurulmasıyla örgütsel yapısını daha da sağlamlaştırmıştır. Bu adımla birlikte HAMAS’ı oluşturacak bir sürece girilmiştir. İslami birliğin kuruculuğunu Şeyh Ahmed Yasin üstlenmiş ayrıca HAMAS’ın kadrosunu oluşturacak Dr. Abdülaziz Rantisi ve Mahmud Zahar gibi isimlerde yer almıştır.²²⁶

---

²²² Bayraktar, a.g.e, s.48

²²³ Bayraktar, a.g.e, s.58-59

²²⁴ Doyran, a.g.e, s.80

²²⁵ Süer-Atmaca, a.g.e, s.45

²²⁶ Zeyyad Abu Amr, **Batı Şeria ve Gazze’de İslami Direniş HAMAS ve İslami Cihad**, (İstanbul: Ekin Yayınları 1998), s.39

1980'li yıllar Müslüman Kardeşlerin işgal altındaki topraklarda belli bir örgütsel yapıya ve güce sahip olduğu görülmektedir. Bu duruma 1967 Savaşı ve sonrasında yaşanan iç ve dış gelişmeler etkili olmuştur. 1980'li yıllar İslami eğilimi yansıtan Müslüman Kardeşlerin yükselmesini ve hareket içinde farklı görüşlerin karşılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Örgüt içindeki bu dönüşüm HAMAS'a giden yolu açacaktır.²²⁷

3.1.3.1987 İntifadasına Doğru

İsrail'in yayılcı politikasının devam etmesi sonucu Filistinlilerin topraklarının büyük bir kısmı işgal edilmiş ve Filistin halkı zor hayat koşullarına maruz kalmışlardır. Savaşlar Filistin halkının ekonomisini çökertmiş, hemen hemen tüm ihtiyaçlar İsrail'den ithal edilir duruma gelmiştir. Filistin halkı yaşanan bu olumsuzluklar karşısında 1987 sonlarına doğru kendilerini daha yalnız hissetmeye başlamışlardır. Bu dönem ve şartlar İntifadanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.²²⁸ İntifada ile Filistin halkı yaşadığı sıkıntıları bütün dünyaya duyurmak istemiştir. Bu başkaldırı BM'ye, İsrail'e, ABD'ye ve Arap ülkelerinedir.²²⁹

3.1.3.1.Birinci İntifadanın Ortaya Çıkış Nedenleri

1979 Camp David Barışının sağladığı olumlu havaya rağmen Filistinlilerin özerkliği konusunun çözümsüz kalması, İsrail'in devam eden yerleşim politikaları 1981'de Golan Tepelerini ve 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi bölgede gerginliği daha da artırmıştır. 1982 Eylül ayında Arap Ligi Zirvesi toplanarak Fas Planını kabul etmiştir. Arafat planın hayata geçirilmesi için çeşitli diplomatik girişimlerde

---

²²⁷ Doyran, a.g.e s.80-81

²²⁸ Bülent Aras, **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, 1.Baskı, (İstanbul: Bağlam Yayınları 1996), s.52

²²⁹ Doyran, a.g.e, s.45-46

bulunmuştur. Fakat İsrail'e, Filistinli radikal gruplar tarafından saldırılar yapılmış yapılan bu saldırılar sonucu diplomatik çabalar başarısızlığa uğramış ve bir gelişme sağlanamamıştır. İsrail, Yahudi yerleşimlerini genişletmeye devam etmiş ve sonucunda iki toplum arasındaki çatışmalar daha da artmıştır.²³⁰ İsrail'in yıllarca sürdürdüğü işgal ve baskılar altında yaşayan, her gün toprakları azalan Filistinliler için dönüm noktası olacak olaylar başlıyordu.²³¹

İntifada hareketi dünya siyaset sahnesinin gündemine 1987 yılında 6 Filistinlinin ölmesi sonucu kendini göstermiş ve 1993 yılına kadar sürmüştür. İntifada, taşlarından başka hiçbir silahı olmayan bir Filistinlinin dünyanın en donanımlı ordularından birine karşı verdiği mücadelenin adıdır.²³² İntifada, Arapça “nefede” kökünden gelmektedir. “Mal ve azığın tükendiği açlık ve yokluğun had safhaya ulaştığı an” ifade etmektedir. Ayrıca “titremek, silkinmek, arınmak” anlamına da gelmektedir.²³³ 7 Aralık 1987 günü Gazze kentinde basit bir olay gençleri bir anda göstericiye dönüştürmüştü ve İntifada başlamıştır.²³⁴

3.1.3.2. Birinci İntifada ve HAMAS

7 Aralık 1987 günü Gazze şehri 6 İslami Cihad üyesinin Gazze cezaevinden kaçmasının gerilimini yaşıyordu. İsrail askerleriyle Filistinliler çatışırken Filistin'de bir İsrail yerleşim yerinde yaşayan Yahudi öldürülmüştür. Bu ölümün sorumlusu İsrail'e göre Filistinli militanlardı. 8 Aralık günü ise gerilimi iyice artıran olaylar meydana gelmeye başladı. İsraililere ait bir kamyon Cebeliye mülteci kampında

---

²³⁰ İbası, **a.g.m.**, s.80

²³¹ Bayraktar, **a.g.e.**, s.59

²³² Mahmut Akçay, **Filistin'de Barış Oyunu Stratejik Aldatmalar**, 1.Baskı, (İstanbul: Sayfa Yayınları 2003), s.145

²³³ Doyran, **a.g.e.**, s.46

²³⁴ Chesnot-Lama, **a.g.e.**, s.137

yaşayan Filistinli işçileri taşıyan kamyonu çarpmış ve sonucunda da 6 Filistinli ölmüş, ikisi de ağır yaralanmıştı. İsrail askerleri cenazelerin Cebeliye mülteci kampına götürülerek ailelerine teslim edilmesine izin verdiler. Cebeliye’ye cenazelerin gelmesiyle birlikte ortam daha da gerildi. Ancak bu olayı İsrail trafik kazası olduğunu iddia etmekteydi.²³⁵ Fakat Gazze’de yaşayan Filistinliler ise 7 Aralık’ta bıçaklanarak öldürülen Yahudi’nin intikamını almak için kasıtlı olarak yapılmış olduğunu ileri sürmektedirler. Filistinlileri bu iddialarında haklı çıkaracak olay ise İsrail askerlerinin kampa saldırarak cesetleri zorla ailelerinden geri almasıdır. İsrail’in amacı cesetleri ortadan kaldırarak olayı kapatmak ve cenaze törenlerinin bir gösteriye dönüşmesine engel olmaktır. Ancak bu düşünce tam tersi etki yaptı. İsrail’in önlemek istediği gösteri gerçekleşmemiş ve yıllarca devam edecek İntifadanın başlangıcı ortaya çıkmıştı.²³⁶

6 Filistinlinin öldüğü kamyonet kazasının sabahında Filistinli bir genç topladığı taşları yoldan geçen İsrail askerlerine atmaya başlaması ve diğer arkadaşlarının da onu taklit etmesiyle taş atanların sayısı yüzleri buldu.²³⁷ O zamana kadar görülmemiş bir direniş mevcuttu. Taş ve sopalarla yürütülen bu ayaklanma ile Filistinliler askeri işgal altında yaşamının sıkıntılarını göstermekteydiler. İsrail askerleri bir orduya karşı savaşmaya talimli oldukları için bu halk ayaklanması karşısında şaşkınlığa uğramıştı. Yaşanan bu olaylar bütün Filistin’e yayıldı.²³⁸ İsraili yetkililer bu halk ayaklanmasının sebeplerini kabul etmek istemiyorlar ve bunun İran, Suriye gibi ülkelerin kışkırtması ile gerçekleştiğini söylüyorlardı. Buna karşın

---

²³⁵ Bayraktar, **a.g.e.**, s.58-59

²³⁶ aynı yer

²³⁷ Bayraktar, **a.g.e.**, s.59

²³⁸ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.59

Araplar İntifadanın dış kaynaklı bir olay olmadığını²³⁹ yıllardır ezilen, işkence edilen zorla evlerinden kovulan, en ağır katliamlara uğrayan halkın İsrail'e karşı bir başkaldırısı olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴⁰ Bütün halk tek bir kişi gibi düşünmüş ve ayağa kalkmıştır.²⁴¹ İsrail ordusu elindeki taşlarla meydan okuyan Filistinli gençler karşısında çaresiz kalmıştır.²⁴² İntifada, Yahudiler tarafından intikam almak için 6 Filistinlinin öldürülmesi gibi görünse de gerçek nedeni 1967 Savaşı ile Filistin topraklarının giderek küçülmesi ve Filistin halkına uygulanan şiddettir.²⁴³

İntifada, Müslüman Kardeşleri de hazırlıksız yakaladı ama örgüt bu direnişe kayıtsız değildi. Bütün Filistin'i saran bu heyecan Müslüman Kardeşleri de etkisi altına aldı. Gazze'deki Müslüman Kardeşler artık yeni bir döneme geçildiğini biliyorlardı. Şeyh Ahmet Yasin ve arkadaşları İsrail işgaline karşı direnişin aktif bir aşamaya geçtiğinin farkındaydılar. İntifada, Arafat'ı da etkilemiş, Müslüman Kardeşler gibi İntifadanın devam etmesi için çalışmalarına başlamıştır.²⁴⁴

3.2.HAMAS'ın Kuruluşu

8 Aralıkta başlayan İntifada sonrası Müslüman Kardeşlerin en önemli ismi Şeyh Ahmed Yasin 9 Aralık 1987 gecesi evinde İslam Derneğinin diğer yöneticilerinin de katıldığı bir toplantı yapılmıştır.²⁴⁵ Toplantıya Abdülaziz Rantisi, Abdülfettah Dukhan, Şeyh Salah Şhada, İssa El-Nasır, İbrahim Yuzuri ve Muhammed Şam katılmıştır.²⁴⁶ Toplantı sonunda İntifadanın devam ettirilmesine

---

²³⁹ Süer-Atmaca, **a.g.e.**, s.59

²⁴⁰ Yaşar, Özcan, Kor, **a.g.e.**, s.77

²⁴¹ Bayraktar, **a.g.e.**, s.58-59

²⁴² Mustafa Çoşkun, "Ortadoğu Barış Süreci Yine Bıçak Sırtında", **Stratejik Analiz**, Cilt 1-Sayı 7, 2000, s.8

²⁴³ Bayraktar, **a.g.e.**, s.58-59

²⁴⁴ Bayraktar, **a.g.e.**, s.60

²⁴⁵ aynı yer

²⁴⁶ Zaki Chenab, **HAMAS**, Çeviri: Bilal Çölgeçen, 1.Baskı, (İstanbul: İkarus Yayınları 2009), s.38

karar verilmiştir. Kabul edilen bu durum 1980'lerin başından beri düşündükleri silahlı direniş örgütünü kurma düşünceleri için çok elverişliydi. İslami Direniş Hareketi 14 Aralık 1987'de Gazze'de kuruldu.²⁴⁷ “Hareket El-Mukavvama El-İslamiyye” sözlerinin Arapça baş harflerinden oluşan HAMAS Arapçada “cesaret, yiğitlik” anlamına gelmektedir.²⁴⁸ HAMAS İntifada ile kurulmuş, İntifada ile kök salmış ve İntifada ile büyümüş bir örgüttür.²⁴⁹ HAMAS, İslami halkçı cihadı bir hareket olup amacı Filistin'i özgürlüğüne kavuşturmaktır.²⁵⁰ HAMAS kurulur kurulmaz halkı İsrail işgaline karşı direnişe çağırmıştır. İlk bildirisini yayınlayarak halkı eylem, gösteri ve greve davet etmiştir. Zaten kısa bir süre sonra da İsrail hedeflerine yönelik saldırılara başlamış ve HAMAS Davutoğlu'nun deyişiyle “İntifadanın motor gücü olmayı başarmıştır.”²⁵¹

HAMAS, direnişini Gazze ile sınırlı tutmadı, 1988 yılında HAMAS Gazze'den Batı Şeria'ya geçmeyi başardı. Doğu Kudüs'te yaşayan El Aksa Camiinin vaizlerinden Şeyh Cemil Hamami ile Şeyh Yasin temasa geçmiş ve örgütü Batı Şeria'ya kadar yaymıştır.²⁵² Filistinli olan Şeyh Cemil Hamami'nin HAMAS'a duyduğu ilgi sebebiyle örgütün Batı Şeria'ya yayılmasında ön ayak olmasına sebep olmuştur.²⁵³

İntifada sayesinde Şeyh Ahmet Yasin ve arkadaşları popüler bir nitelik kazanmıştır.²⁵⁴ Bu sayede Müslüman Kardeşlere üye olmayan pek çok kişiyi de

---

²⁴⁷ Ebu Amr, **a.g.e.**, s.101

²⁴⁸ Bayraktar, **a.g.e.**, s.62

²⁴⁹ Murat Erdin, **Hizbullah ve HAMAS**, 2.Baskı, (İstanbul: Kastaş Yayınevi 2002), s.60

²⁵⁰ Muhammed Moro, **HAMAS ve İslami Cihad**, Çeviri: M. Ali Durur, (İstanbul: Seviye Kitapları 1993), s.47

²⁵¹ Ali Burhan, **Filistin-İsrail Çatışması ve HAMAS**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler A.B.D (Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2008, s.77

²⁵² Bayraktar, **a.g.e.**, s.62-63

²⁵³ Erdin, **a.g.e.**, s.60

²⁵⁴ Öner, **a.g.e.**, s.77

yanına çekmeyi başardı. HAMAS Müslüman Kardeşlere nazaran daha milliyetçi idi ve Müslüman Kardeşlere yapılan eleştiriler HAMAS'a yapılmıyordu. Filistin'in özgürlüğü için artık Filistin'de FKÖ'nün ciddi bir rakibi vardı.²⁵⁵

3.2.1.HAMAS'ın Bağımsızlığı

HAMAS, Müslüman Kardeşler Örgütünün Filistin kanadı olarak bilinmektedir. Müslüman Kardeşlerin faaliyet sürdürdüğü Gazze Şeridinde 1973'te kurulan İslam Derneği adlı kuruluş HAMAS'ın öncüsü olarak kabul edilebilir.²⁵⁶

HAMAS'ın ana örgütü olan Müslüman Kardeşlerin içinde iki ana akım vardı. Birincisi Filistin'de İslami Cihad akımıydı, amacı Filistin'de İslami bir devlet ve toplum temelinin yaratılmasında ısrar ediyordu. İkinci akım ise, Şeyh Yasin'in başını çektiği HAMAS idi. İşgalcilere karşı cihad ederek, İslami bir devlet ve topluma varmayı hedefliyordu. HAMAS'ın kuruluşu itibariyle bu iki görüş bulunmaktaydı.²⁵⁷

HAMAS, içinden çıktığı Müslüman Kardeşlere bağlı olarak mı çalışacak yoksa bağımsızlığını kazanan bir örgüt mü olacaktı? Yoğun tartışmalar sonucu birinci görüşün uygulanmasına karar verildi. İçtüzüğe HAMAS'ın Müslüman Kardeşlerin kanatlarından biri olduğu yazıldı. Ancak bu durum uzun sürmedi. HAMAS giderek bağımsız bir örgüt gibi hareket etmeye başladı. HAMAS sadece örgütsel bakımdan Müslüman Kardeşlerden ayrılmadı, siyaset ve zihniyet açısından da giderek radikal tutumlar aldı. Müslüman Kardeşler (Mısır ve Ürdün'deki) parlamentoya girmeyi bir amaç olarak kabul ederken, HAMAS Filistin Ulusal Meclisine girmeyi kabul etmedi. Suriye'deki Müslüman Kardeşler, FKÖ ve lideri

---

²⁵⁵ Bayraktar, a.g.e, s.62-63

²⁵⁶ Mehmet Dalar, *Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı ve Uluslararası Hukuk Gazze Savaşı*, 1.Baskı, (Bursa: Dora Yayınları 2009), s.72

²⁵⁷ Bulut, a.g.e, s.247

Arafat'ı Filistin halkının meşru temsilcisi olarak tanıtırken HAMAS buna karşı çıkıyordu.²⁵⁸

HAMAS, bağımsız bir örgüt olarak hareket etmeye başlamasıyla birlikte siyasi, istihbarat ve askeri kanat olmak üzere üç ayrı yapı üzerinde bina edildi. Siyasi kanadı Şeyh Ahmed Yasin'in en yakınlarından olan Şenab, Yazuri ve Rantisi'den oluşuyordu. Bu kanat bildiriler yazıyor, para topluyor ve camilerden örgüte yeni üyeler kazandırıyorlardı. İstihbarat kanadı Yahya Sandar ve Ruhi Mustafa tarafından oluşuyor, işbirlikçileri yok etmek üzere çalışıyordu. HAMAS'ın askeri kanadı Kassam Tugayları ise hücre sistemiyle çalışıyordu.²⁵⁹

3.2.2.HAMAS'ın Siyasi Kimliği ve Mücadeleye Bakışı

1987 yılında meydana gelen I. İntifada ile kurulmuş olan ve adını İsrail'in çeşitli kentlerinde yaptığı intihar saldırılarıyla duyuran HAMAS sadece silahlı bir direniş örgütü değildir.²⁶⁰ 1998 yılında yayınlanan HAMAS'ın tüzüğüne göre Filistin ülkesinde İslami esaslara dayalı bir yönetim oluşturacak ve Siyonist işgal ortadan kaldırılarak diğer dinlerle birlikte barış içinde yaşanacaktır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için ise şu stratejileri izlemiştir. Sosyal etkinlikler çerçevesinde toplumu kendisine yakınlaştırmak, üniversitelerde, belediyelerde ve çeşitli meslek gruplarında etkin rol oynayarak seçimlerde başarı elde etmek ve İsrail'e karşı silahlı mücadelede bulunmaktır.²⁶¹

---

²⁵⁸ Bulut, **a.g.e**, s.166-167

²⁵⁹ Bayraktar, **a.g.e**, s.63

²⁶⁰ Dalar, **a.g.e**, s.71

²⁶¹ Dalar, **a.g.e**, s.75

HAMAS kendi siyasi kimliğini ise Filistin topraklarının tamamının kurtuluşu için cihad yoluyla mücadele eden bir halk hareketi olarak tanımlamaktadır.²⁶² Örgüt İslam'ın ilkeleri ve fıkıh esasları temeline dayanmaktadır. Bir parti örgütü olmayıp geniş tabanlı halk hareketidir.²⁶³

HAMAS, Filistin'deki Müslümanlarla ve genelde Araplarla, Siyonistler arasındaki mücadelenin bir uygarlık mücadelesi olduğunu ve bu mücadeleyi hazırlayan engeller ortadan kalkmadan mücadelenin son bulmayacağını ileri sürmektedirler.²⁶⁴ HAMAS'ın hareket noktasını oluşturan unsurlardan biri İslam'ın Filistin topraklarına özellikle Kudüs'e verdiği kutsallıktır. HAMAS'a göre Kudüs, Filistin'i diğer tüm İslam ülkelerinden farklı bir özelliğe sahip kılmaktadır. Bu nedenden dolayı kutsal olan bu yerlerin kurtarılması her Müslümanın görevi olduğu anlayışı HAMAS'ın değişmeyen fikridir. Siyonistlerin Filistin topraklarına yerleştirilmesi sorunun odak noktasıdır. HAMAS tüzüğünde de belirttiği gibi Filistin topraklarını Yahudilerden kurtarmanın dinin gereği olduğu, bu topraklardan vazgeçmenin dinden vazgeçmekle eşdeğer olduğu vurgulanmaktadır.²⁶⁵ Siyonistleri Filistin topraklarından çıkarmanın ancak cihadla mümkün olacağı ve silahlı mücadelenin de bu cihadın ana unsuru olduğunu savunan HAMAS, hareketin kitlesel bir hal almasını kalabalık cihad bayrağını taşımasını, özelde Arap toplumunu genelde bütün İslam toplumunu Siyonist varlığa karşı topluca mücadele edilmesi gerektiğini belirtmektedir. HAMAS, Filistin toprağının en ufak parçasından bile taviz verilmeyeceğini Siyonistleri geldikleri gibi Filistin'den çıkmaya zorlamak için

---

²⁶² Bulut, **a.g.e.**, s.247

²⁶³ Boran, **a.g.e.**, s.130

²⁶⁴ aynı yer

²⁶⁵ Dalar, **a.g.e.**, s.77

savaşmak üzere gerekli hazırlıkların yapılmasını ve siyasi karar birliğini sağlamayı savunmaktadır.²⁶⁶

3.2.3.Bağımsız Filistin Devletinin İlan Edilmesi

İntifada, HAMAS'ı doğurmuş ve Filistin'deki İslami hareketi silahlı mücadeleye itmişti. İntifadanın dolaylı olarak açtığı diplomasi yolu El-Fetih'in liderliğindeki FKÖ'yü direnişten uzaklaştırmıştır. İntifada alışlagelmiş siyasi dengeleri sarsmıştır.²⁶⁷

İlk önemli değişim 1 Ağustos 1988 günü gerçekleşti. Kral Hüseyin Batı Şeria ile bütün idari ve hukuki bağlarını sona erdirdiğini, Ürdün pasaportu kullanan 1 milyon 300 Filistinlinin pasaportunu kullanma hakkını kaldırdığını ve Batı Şeria'nın 60 kadar temsilcisini içeren Ürdün parlamentosunu feshettiğini bildirmiştir. Bu açıklama bu toprakların kaderini FKÖ'nün eline bırakması anlamına geliyordu. Bu kararlar Filistin halkının önü açılmış ve FKÖ'yü bağımsızlık ilanına itmiş oluyordu. Bu karar FKÖ ve HAMAS arasındaki bölünmenin başlangıcıydı.²⁶⁸

İntifadanın sürekliliği dünya kamuoyundan gelen destek ve Ürdün'ün temsil alanından çekilmesi, FKÖ yönetimini "Filistin Devleti" fikri üzerinde düşünmeye sevk ediyordu. Filistin Devleti kurulursa FKÖ direniş örgütü olmaktan çıkacaktı. Ancak bu meşruiyet arayışı FKÖ'nün uluslararası kuralları kabul etmesi anlamına geliyordu. Filistin Devleti kurulursa FKÖ'nün 41 yıldır tanımadığı BM Genel Kurulunun 29 Kasım 1947 tarih 118 (II) sayılı kararı kabul etmiş olacaktı. Bu karara göre Filistin topraklarında iki ayrı devlet kurulacak, Taksim kararı gerçekleşmiş

---

²⁶⁶ Boran, a.g.e, s.130

²⁶⁷ Bayraktar, a.g.e, s.74

²⁶⁸ Bora Bayraktar, A'RAF Oslo Barışından El Aksa İntifadasına Doğru Ortadoğu, (İstanbul: Aykırı Yayıncılık 2003), s.83

olacaktı.²⁶⁹ FKÖ içinde şiddetli tartışmalar yaşanmış ancak 1 Kasım 1988 İsrail genel seçimlerinin ardından 12-15 Kasım tarihleri arasında Cezayir’de toplanan Filistin Ulusal Konseyi, BM kararıyla başkenti Kudüs olan sürgünde bağımsız Filistin Devletini ilan etmiştir. Böylece Filistin Devleti ilk olarak 1948 Savaşı sırasında 1 Ekim 1948 tarihinde Gazze’de ilan edildikten sonra ikinci kez ilan edilmiştir. İkinci kez ilan edilmesi ilkinden farklı olmuş uluslararası toplumun ilgisini daha fazla çekmiştir.²⁷⁰ Filistin Devletinin ilan edilmesi sonucu yaşanan diğer önemli dönüm noktası ise HAMAS’ın FKÖ’ye karşı muhalefetini çok açık bir şekilde ortaya koymasındır. HAMAS, bağımsızlık programının laik devlet temelinde yükselmesine karşıydı. Bu durum HAMAS ve FKÖ arasında gerginliklerin daha da artmasına neden oluyordu.²⁷¹

Bağımsız Filistin Devletinin ilan edilmesinden sonra 14 Aralık 1988 akşamı Arafat Stockholm’de Palais des Nations’da bir açıklama yaparak dikkatleri üzerine çekti. Açıklamaya göre “*Barış isteğimiz geçici bir taktik değil stratejik bir tercihtir. 242 sayılı BM kararını tanıyoruz ve terörizmi kınıyoruz. Barış istiyoruz, barışa inanıyoruz ve Filistin Devletimizde yaşamak istiyoruz. Diğerlerinin de yaşamasını istiyoruz.*” Yapılan bu açıklama HAMAS Anayasasında belirtilen “*Hiç kimse İslami vakıf olan Filistin topraklarından vazgeçemez*” ifadesinin çiğnenmesiydi.²⁷² 242 no’lu BM kararı İsrail’in 1967 sınırlarına çekilmesi ve karşılığında barış sağlanması üzerine kuruluydu. Bu kararın kabulüyle Arafat ve FKÖ, İsrail’i dolaylı olarak tanıyor ve Müslüman olmayan başka bir devletin varlığını Filistin toprakları üzerinde

---

²⁶⁹ Bayraktar, **HAMAS**, s.75

²⁷⁰ İbası, **a.g.m.**, s.80

²⁷¹ Oruç, **Filistin Halkının Parçalanmışlığı: HAMAS El-Fetih Çatışması**, (Yüksek Lisans Tezi), s.103

²⁷² Rubin, V.Data 1988’den naklen B. Bayraktar, s.76, not 3.

kabul ediyordu. HAMAS ve El-Fetih liderliğindeki FKÖ arasındaki uçurum derinleşiyordu.²⁷³

3.2.4. Madrid Barış Konferansı Öncesi Yaşanan Gelişmeler

Arafat, İntifada ile Filistin Sorununu tekrar uluslararası gündeme taşımıştır. Yaser Arafat 2 Mayıs 1989'da FKÖ temel yasasındaki İsrail ile maddelerin geçersiz olduğunu ilan etmiş ve FKÖ çatışmasının tüm tarafların BM'nin beş daimi temsilcisinin gözetiminde bir uluslararası toplantıda buluşmalarına yönelik teklifte bulunmuştur. Bu konuda Avrupa Topluluğu (AT) 12 üyesi ilk kez 27 Haziran 1989'da Madrid Deklarasyonu ile BM gözetiminde taraflara konferans çağrısında bulundu. Avrupa topluluğunun bu çağrısından sonra BM 1989 tarihli 44/42 sayılı kararı yürürlüğe koymuş ve bu barışa yönelik ciddi bir ortak tavır belirlenmiştir.²⁷⁴ Fakat BM'nin bu girişimleri sorunla ilgili bir uluslararası konferansın düzenlenmesine gitmemiştir.²⁷⁵

1990'ların başında Ortadoğu'da dengeleri değiştiren olay 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesidir. Körfez Savaşı ve bu savaşta Irak'ın saf dışı bırakılması dengeleri değiştirmiş, Ürdün ve FKÖ'nün açıkça Saddam Hüseyin'in yanında yer alması sonucu ABD'nin kurduğu koalisyonun dışında kalmasına neden olmuştur.²⁷⁶ Bu durum ise diplomasi alanında Ürdün ve FKÖ'yü zayıflatmış, Filistin Sorununda İntifada ile elde edilen kazanımların kaybedilmesine neden olmuştur.²⁷⁷ ABD'nin Saddam Hüseyin'i etkisiz hale getirmesiyle İsrail'in önünde yeni bir yol açılmış ve sonucunda diplomatik çözüm için daha cesur adımlar atabilir hale

---

²⁷³ Bayraktar, **HAMAS**, s.76

²⁷⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s.315

²⁷⁵ Erdin, **a.g.e.**, s.78

²⁷⁶ Bulut, **a.g.e.**, s.261

²⁷⁷ Bayraktar, **HAMAS**, s.76

gelmiştir.²⁷⁸ Barış sürecinin başlatılabilmesiyle İsrail sınır sorunlarını hallederek bir güvenlik şeridi oluşturabilir, meşru ve eşit haklara sahip bir ülke olarak bölgeye entegrasyonunu tamamlayabilirdi. İsrail'in bu yaklaşımı Filistin'in iç dengelerini dolayısıyla HAMAS'ın durumunu yakından etkileyebilecek nitelikteydi.²⁷⁹ İntifada ile büyük bir kazanım elde eden Filistin İsrail'i köşeye sıkıştırmışken Kuveyt'i işgal eden Saddam'a FKÖ'nün destek vermesi uluslararası platformda İsrail'i güçlendirmiştir. Arafat uluslararası aktörleri karşısına alarak Saddam'a destek vermiştir. Arafat'ın Saddam'a destek vermesinin nedeni ise İsrail'e yaptığı barış önerilerinin reddedilmesi ve içine düştüğü başarısızlık Arafat'ın Irak'ı tek alternatif olarak görmesine ve Saddam'ın gücünden yararlanmak istemesine neden olmuştur. Arafat bu güçle İsrail'i barış masasına oturmaya ikna edebileceğini düşünmüştür.²⁸⁰ Körfez Savaşı, İntifadanın hızını kesmişti. HAMAS artık İsrail kadar El-Fetih'in idaresindeki FKÖ'ye karşıda savaşmak zorundaydı.²⁸¹

3.2.4.1.Ortadoğu Barış Süreci ve Madrid Barış Konferansı

3.2.4.1.1.Madrid Barış Konferansı ve Filistin Sorunu

1991 yılındaki Körfez Savaşından sonra ABD, İsrail, büyük Batılı devletler ve Arap devletleri Filistin Sorunu çözülmeden yeni Ortadoğu düzeninin kurulmasının mümkün olamayacağına inanmaktadır. ABD açısından Ortadoğu'da istikrar zorunluydu çünkü petrol çıkarlarının korunması ve bölgedeki stratejik kontrol açısından önemliydi. İsrail ve Filistin Sorununun çözülmesiyle İntifada ile birlikte

---

²⁷⁸ Davutoğlu, **a.g.e**, s.284

²⁷⁹ Bulut, **a.g.e**, s.261

²⁸⁰ Aras, **a.g.e**, s.77

²⁸¹ Bayraktar, **a.g.e**, s.77

yaşadığı iç sorunu, bölgeden sosyal ve ekonomik olarak izole edilmesi sorunlarını çözebilecekti.²⁸²

Ortadoğu'da barış sürecinin başlatılabilmesi için ABD barış girişiminde bulunmaktaydı.²⁸³ George Bush, Ortadoğu liderlerine sonbaharda yapılacak barış konferansı için mektup göndermiş, Esad buna olumlu cevap verirken Şamir direnmeye çalışmıştır. Ancak ABD, Körfez Savaşı sırasında İsrail'i koruması ve uğradığı zararı karşılaması Şamir'in hayır diyebilme şansını zayıflatmıştır. Ayrıca Şamir'e göre Arap ülkeleriyle masaya oturmanın İsrail'e meşruiyet kazandıracığı fikrindeydi.²⁸⁴

ABD, Körfez Savaşıyla diplomatik bir konuma yerleşmiş ve Filistin Sorununda barış için Arap Devletlerinin önemli bir bölümünün desteğini sağlamıştır. Suriye ise tekrar Golan Tepelerini elde edebilme karşılığı olarak barış girişiminde olabileceğini belirtmiştir. Suriye'nin olduğu bir barış girişimine İsrail'inde sıcak bakacağı düşünülmüştür.²⁸⁵

Barış görüşmeleri için Şamir konferansa çağrılacak FKÖ temsilcileriyle görüşmeme kararındadır.²⁸⁶ Ancak uluslararası alanda Filistin halkını temsil edebilecek tek örgüt FKÖ'dür. ABD Dışişleri Bakanı James Baker taraflarla görüşerek orta bir yol bulmaya çalıştı. Filistinli müzakerecilerin Ürdün heyeti

---

²⁸² Arı, **a.g.e.**, s.258-259

²⁸³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.319

²⁸⁴ Öner, **a.g.e.**, s.115

²⁸⁵ Aras, **a.g.e.**, s.87-89

²⁸⁶ Öner, **a.g.e.**, s.116

içerisinde yer almasıyla sorun çözüldü. İsrail doğrudan FKÖ temsilcileri ile görüşmeyecek ancak Filistin tarafının da temsilcileri konferansa katılmış olacaktı.²⁸⁷

Madrid Barış Konferansı 30 Ekim 1991’de başlamış, konferansa İsrail, Ürdün Filistin, Suriye, AT, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Fas, Tunus, Cezayir ve Moritanya katılmıştır. 30 Ekim 1991’deki konferansa katılanların farklı tutumlarından dolayı önemli bir anlaşma beklenmemiş, birbirlerinin görüşlerini anlamaya çalışmışlar ve toplantıya dair kurallar belirlenmiştir. Toprak, barış ve güvenlik konularında tartışılmış, barış için bunların ayrılmaz birer parça oldukları konusunda taraflar uzlaşmışlardır.²⁸⁸

Taraflar ikinci defa Aralık 1991’de Washington’da ikili görüşmelere devam etmişlerdir. Suriye, Ürdün ve Filistin heyeti İsrail politikalarını sert bir dille eleştirmişlerdir.²⁸⁹ Madrid Konferansında, BM Güvenlik Konseyinin 242 ve 338 sayılı kararlarına (barış karşılığında topraklardan çekilme) dayanarak adil, sürekli ve kapsamlı bir barış çağrısı görüşülmüştür.²⁹⁰ Arapların “barışa karşı toprak” ilkesini İsrail kabul etmemiş, işgal etmiş olduğu toprakların yaklaşık yarısına yerleşim yerleri kurarak buralara 100 bin Yahudi yerleşmiştir. Ayrıca İsrail, Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze Şeridinde Filistin Devleti kurmalarını da istememiştir.²⁹¹

Madrid Konferansının üçüncü aşaması Türkiye’nin de katılımıyla Ocak 1992’de Moskova’da gerçekleşmiştir. Su, çevre, ekonomik gelişme, mülteciler, silahlanma kontrolü ve güvenlik konularında görüşmelerin ele alınması belirlenmiş

---

²⁸⁷ Yunus Sönmez-Ömer Faruk Kalaycı, **1990 Sonrası Dönemde Ortadoğu Barış Sürecine Bakış (Filistin Çıkmazdan Çözümü)**, 1.Baskı, (İstanbul: Küre Yayınları 2003), s.52

²⁸⁸ Öner, **a.g.e.**, s.117

²⁸⁹ aynı yer

²⁹⁰ Yaşar-Özcan-Kor, **a.g.e.**, s.83

²⁹¹ Öner, **a.g.e.**, s.117

ve çalışma gruplarının oluşturulması sağlanmıştır. BM, Arap ülkeleri, İsrail ve birçok devlet görüşmelerin katılımcıları olmuştur. 3 Haziran 1992’de İsrail’de seçimler yapılmış 1977’den beri iktidarda olan Likud Partisinin yerine İşçi Partisi lideri İzak Rabin iktidara gelmiştir. Rabin, Şamir’in aksine tüm dünyaya barış sürecini göstereceğini duyurmuştur. Madrid Konferansının dördüncü ve beşinci aşamalarında herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.²⁹²

Madrid Konferansında barış adına bir şey elde edilememiş ve Aralık 1992’de Rabin 415 HAMAS ve İslami Cihad üyesini sınır dışı etmiştir. Madrid Konferansında Filistinliler kendi savundukları tezleri diğer Arap devletlerinin şemsiyesi dışında savunmuşlardır. Filistinliler diplomatik bir eğitim deneyimine sahip olmuşlardır. Ancak Arafat olmadan Filistin Sorununun görüşülemeyeceği kabul görmüştür.²⁹³

3.3.Oslo Barışı

3.3.1.Oslo Barış Sürecinin Başlamasının Nedenleri

İsrail kendi inisiyatifi çerçevesinde Filistinlilerle çatışmazlık ortamı oluşturup barışa gidecek Oslo sürecini başlatmasının önemli nedenleri bulunmaktaydı. İsrail’de barış yanlısı düşünceler kamuoyunda destek görüyordu. Artık İsrail halkı günlük yaşamının her anında savaşın şiddetini yaşamak istemiyorlardı. SSCB’nin dağılmasıyla Doğu Blok’unun çökmesi sonucu İsrail’in güvenliğinin savaşla değil barışla sağlanacağı görüşü İsrail’deki liberaller arasında benimseniyordu.

---

²⁹² Öner, **a.g.e.**, s.118

²⁹³ Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.236

Madrid Barış Konferansı, Ortadoğu'yu uzun yıllar kanlı çarpışmalara sürüklemiş Arap-İsrail uyuşmazlığına ilişkin taraflarını ilk kez bir araya getirmekten başka önemi olmamıştır. Görüşmelerin askıya alınması dünya kamuoyunda hayal kırıklığı yaratmıştır. Yaser Arafat'ın ise Filistin halkı adına dönüşü olmayan bir barış sürecine girmesi gerçek olan bir durumdur. FKÖ ciddi bir mali krize girmiş, HAMAS'A ilişkin endişeleri artmış ve iç mücadele yoğunluk kazanmıştır. Arafat bu ortam içinde barışa daha yatkın hale gelmiştir.²⁹⁴

Oslo süreci başladığında HAMAS ise İntifada sırasında gerçekleştirdiği örgütlenme, direniş ve Filistin halkına sağladığı sosyal hizmetlerle Filistin siyasi yaşamının önemli bir unsuru haline gelmiştir. HAMAS varlığını İsrail işgaline karşı direnişe borçluyken, İsrail ile yapılabilecek olası bir barış çeşitli çelişkileri içinde barındıracaktı. FKÖ ve İsrail arasında 1993'te imzalanan I. Oslo İlkeler Deklarasyonu ile 2000 yılına kadar sürecek olan dönem HAMAS için paradoksal bir dönem olacaktır.²⁹⁵

3.3.1.1. Oslo Anlaşması

ABD, Madrid Konferansı sürecinde seçimlerden dolayı İsrail ve FKÖ barışı için yeterince çaba sarf edememiştir. Madrid Konferansında barışın iki dönemde gerçekleşmesi benimsenmiş, ilk beş yılı kapsayan geçiş dönemi ve beş yıldan sonraki dönem nihai dönem olarak kabul edilmiştir. Görüşmelerde ilk beş yıl olan geçiş döneminde İsrail çekilmemeyi öngörmüş, 242 sayılı BM kararını nihai dönem için

---

²⁹⁴ Yılmaz, a.g.e, s.321

²⁹⁵ Doyran, a.g.e s.87

benimsediğini bildirmesine karşılık Filistinliler çekilmenin geçiş dönemini kapsadığını ileri sürmüşlerdir.²⁹⁶

Madrid görüşmeleri sırasında İsrail, FKÖ ile müzakerelerde bulunmak istememiş, ABD ise bunu desteklemiş ve yanlı bir tavır takınmıştır. Bu sebepler ABD'yi müzakere edebilecek muhataplar aramasına neden olmuştur. Bu durumu fark eden Arafat Washington'daki müzakerelere olumsuz sinyaller göndermiş ve Filistin heyeti olan görüşmeler tıkanmıştır. Arafat'ın bu şekildeki davranışının altındaki neden Filistinliler adına birisi barış yapacaksa o da FKÖ'nün olması gerektiğidir.²⁹⁷

Washington'daki görüşmelerin tıkanması ve ABD'nin yanlı tutumu görüşmelerin Avrupa kıtasına kaymasına neden olmuştur. 20 Ocak 1993'te Filistinlilerin yalnızlığa sürüklendiği ve İntifadının İsrail'i zora soktuğu bir ortamda iki İsraili akademisyen ve üç FKÖ temsilcisinin Norveç'in başkenti Oslo'da gizli görüşmeyle masaya oturmalarına neden olmuştur.²⁹⁸ Barış görüşmelerinin tarafı olan İsrail ve FKÖ arasında güç dengesizliği bulunmaktaydı, fakat İsrail ve FKÖ barış sürecinin içine girmişlerdir.²⁹⁹

İsrail, kendi sistemi içinde küreselleşen dünyada milliyetçiliğe yer kalmadığı düşüncesini benimsemiştir.³⁰⁰ Bu yüzden İsrail'in dünya ile bütünleşmesi gerekir bunun sağlanması ise Ortadoğu ile bütünleşmesinden geçer. İsrail şimdiye kadar FKÖ ile görüşmelere karşı çıkmıştır. İsrail, bu karşı çıkmalardan vazgeçerek FKÖ'nün işgal altındaki İntifadayı kontrol altına alabileceğini kabul etmiş ve Arafat

---

²⁹⁶ Aras, **a.g.e.**, s.102

²⁹⁷ Sönmez-Kalaycı, **a.g.m.**, s.55

²⁹⁸ Turan, **Siyonizm, İsrail ve Düşman Kardeşler**, s.142

²⁹⁹ Öner, **a.g.e.**, s.119

³⁰⁰ Öner, **a.g.e.**, s.120

ile anlaşma yapılmasına karar vermiştir.³⁰¹ Washington’da devam eden görüşmelerin dışında Norveç’le altı ay süren gizli görüşmeler yapılmıştır. Bu gizli görüşmelere hegemonik³⁰² barış diyebileceğimiz bir yolla girilmiş egemenin (İsrail’in), zayıf tarafa (Filistin’e) isteklerini dayatarak menfaatlerini istediği şekilde biçimlendirmesini sağlamıştır. Oslo Anlaşmaları 9-10 Eylül 1993 tarihinde mektup değişimi ile birbirlerini tanıdıklarını belirten karşılıklı tanıma anlaşması ve 13 Eylül’de imzalanan Gazze ve Eriha’ya özerklik ve çekilme konularını kapsayan çerçeve anlaşması niteliğindeki İlkeler Anlaşmasından oluşmaktadır.³⁰³

FKÖ lideri Yaser Arafat ile İşçi Partili İsrail Başbakanı İzak Rabin tarafından 9-10 Eylül 1993 tarihinde tanıma anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla FKÖ, İsrail’i devlet olarak tanıdığını barış sürecine zarar verecek herhangi bir şiddet kullanımında bulunmayacağını, FKÖ’nün kuruluş bildirisindeki “İsrail’in yok edilmesi” maddesinin geçersiz olduğunu ve bu maddenin Filistin Ulusal Konseyinde kaldırılacağı sözü verilmekteydi.³⁰⁴

13 Eylül 1993 tarihinde İsrail hükümeti ve FKÖ arasında çatışma ve anlaşmazlıklara son vermek amacıyla İlkeler Anlaşması imzalandı. Anlaşmayla Gazze ve Eriha’da Filistin halkına geçici özerklik tanınmaktaydı. Taraflar karşılıklı olarak meşru siyasal haklarını tanıyacaklar, birlikte barış içinde yaşamaya ve kalıcı, adil, kapsamlı bir barış yapmaya karar vermişlerdir.³⁰⁵ Oslo Anlaşması, İsrail lehine önemli hükümler getirmesine rağmen İsrail’deki aşırılar tarafından bu anlaşmalar ülkelerine ihanet olarak değerlendirilmiştir. Oslo Anlaşmasının imzalanmasında rol

---

³⁰¹ Aras, **a.g.e.**, s.103

³⁰² Hegemonik Barış; Anlaşma maddelerini kabul etme veya reddetme özerkliğini içinde barındıran, eşit olmadığı açıkça belli olan iki güç arasındaki barıştır.

³⁰³ Arı, **a.g.e.**, s.665

³⁰⁴ Dalar, **a.g.e.**, s.59-60

³⁰⁵ Bayraktar, **A’RAF**, s.149

oynayan İzak Rabin 1995 yılında Yahudi bir fanatik tarafından suikast sonucu öldürülmüştür. İşçi Partili Ehud Barak 1999 yılında iktidara gelerek barış yanlısı bir görüntü vermiştir. Oslo harici barış süreci önererek umut vermeye başlamış olmasına rağmen bu beklentiler kısa sürmüştür.³⁰⁶ Oslo Anlaşmasıyla FKÖ'nün zayıflığından yararlanılmış ve güçlenen İslami akımları FKÖ ile bertaraf etme düşüncesi anlaşmanın yapılmasında etken olmuştur.³⁰⁷

3.3.2.Gazze-Eriha Anlaşması ve Filistin

Oslo sürecinin devam ettiği sırada 25 Şubat 1994'te bir İsraili yerleşimcinin El-Halil'de Hz. İbrahim Camiinde ibadet etmekte olan Filistinlilerin üzerine ateş açarak 29 Filistinli Müslümanın ölmesine sebep olmuştur. Bu olay diğer sorunlara da ek olarak barış sürecini çıkmaza sokmuştur. Ancak taraflar barış sürecinin devam etmesini sağlamak amacıyla 4 Mayıs 1994'te Gazze-Eriha Anlaşması Kahire'de imzalanmıştır.³⁰⁸ Gazze-Eriha Anlaşmasıyla birlikte beş yıllık geçiş süreci başlamış ve bu sürecin 4 Mayıs 1999'a kadar devam etmesi öngörülmüştür. Bu anlaşmayla İsrail ordusu Batı Şeria ve Gazze Şeridinden çekilecek ve bölgenin denetimi Filistin otoritesine bırakılacaktı.³⁰⁹ Tüm sivil otoritenin Filistinlilere devredilmesi öngörülmüyordu. Ancak İsrail'in dış ilişkiler, iç güvenlik ve yerleşimler konularında kontrolünü devam ettirmesi kabul edilmiştir.³¹⁰ Gazze-Eriha Anlaşmasıyla İsrail beş bin Filistinli mahkûmu serbest bırakacak fakat HAMAS ve İslami Cihad Örgütü üyeleri bu anlaşmanın dışında tutulacaktı.³¹¹

---

³⁰⁶ Dalar, **a.g.e.**, s.64

³⁰⁷ Öner, **a.g.e.**, s.120

³⁰⁸ Arı, **a.g.e.**, s.674

³⁰⁹ Carter, **a.g.e.**, s.81

³¹⁰ Yaşar-Özcan-Kor, **a.g.e.**, s.84

³¹¹ Öner, **a.g.e.**, s.123

3.3.3.Oslo II (Taba) Anlaşması

Filistin ve İsrail'in Oslo Anlaşması ile belirledikleri takvime uymamaları nedeniyle ABD gözetiminde Washington'da görüşmeler yapıldı. FKÖ yönetim kurulu ile 25 Eylül'de İsrail kabinesi ile 27 Eylül'de onaylanan anlaşma tarihe Oslo II Anlaşması olarak geçmiştir. Esas adı Geçici Anlaşma olan metin Arafat ve Rabin'in yanı sıra Clinton, Mübarek ve Kral Hüseyin tarafından da imzalanmıştır.³¹²

Oslo'nun ikinci ayağını oluşturan bu anlaşmayla Batı Şeria'nın Filistin yönetimine bırakılma şekli belirlenmiş, Filistin toprakları üç bölgeye ayrılmıştır. A (Filistin güvenlik kontrolü altındaki bölge) El-Halil başta olmak üzere 6 Filistin şehri Filistin denetimine bırakılmış ancak buralara giriş ve çıkışlar yine İsrail'in kontrolündedir. Filistin yönetimi kenti içini yönetecektir. Bu bölge Batı Şeria'nın yüzde 2,7'lik kısmını kapsamaktadır. B (yönetim Filistinlilerde, güvenlik İsrail'in denetiminde olan bölge) Batı Şeria'nın yüzde 25'lik kısmını kapsamakta 450 Filistin köy ve kasabasını içeren nüfusun yüzde 65'lik kısmının yaşadığı bölgedir. C bölgesi, İsrail'in hem yönetimi hem de güvenliği altında olan bölgedir. Batı Şeria'nın yüzde 70'ten fazlasını kapsamakta, İsrail askeri birlik ve karargâhları ile Yahudi yerleşimleri bulunmaktadır.³¹³

II. Oslo Anlaşmasından sonra Ocak 1997'de El-Halil Anlaşması imzalanmış, değişiklikler meydana gelmiştir.³¹⁴ Yapılan bu değişiklikler ile Filistinlilerin bağımsızlıkları açısından pek fazla bir anlamı kalmamıştır. İsrail taahhütlerini yerine

---

³¹² Arı, **a.g.e.**, s.675

³¹³ Öner, **a.g.e.**, s.123-124

³¹⁴ Yaşar- Özcan- Kor, **a.g.e.**, s.87

getirip geri çekilmemekte ve yeni yerleşim yerleri kurmaması gerekirken yeni yerleşim yerlerini kurmaya devam etmektedir.³¹⁵

İsrail ve Filistinliler arasında Oslo barış sürecinin geleceğini tehdit eden önemli sorunlar bulunmaktaydı. Barış süreci ve yaşanan gelişmeler Filistinli ve İsraili aşırıları asla tatmin etmemişti. Ancak tarafların olumlu tutumlarının yanı sıra bölgesel ve global uluslararası koşullarında etkisiyle artık barış sürecinin gerekli bir süreç haline gelmesi her şeye rağmen yürümesi gerektiğine inanılmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında Gazze ve Eriha ile başlayan sürece güven artırıcı bir aşama olarak bakılmaktaydı. Taraflar olumlu mesajlar vermeye özen gösteriyorlar ve bu tutumu a bütün olumsuz gelişmelere rağmen sürdürmeye çalışmışlardı. Fakat İsrail ve Filistin tarafları arasında aşılması gereken önemli engeller var olmaya devam etmekteydi. Bunlardan birisi İsrail'in, Ürdün'den Eriha'ya ve Mısır'dan Gazze'ye geçişlere bir egemenlik sorunu olarak bakması ve bu geçişlerin kendi kontrolünde olmasını istemesidir. FKÖ ise bu konuda kendi denetimi üzerinde durmaktaydı.³¹⁶

3.3.4.Oslo Süreci ve HAMAS

Oslo'da yapılan görüşmeler Ortadoğu tarihinde yeni bir sayfa açtı. İsrail-Filistin görüşmeleri sonucu Oslo Anlaşmaları imzalandı ve somut bir sonuca varıldı. İsrail ve Filistin tarafları tarihte ilk kez birbirini tanımış ve ikili bir metne imza atmış oluyorlardı.³¹⁷ Ancak Oslo Barış Anlaşmalarının çözemediği sorunlar ve barışın önünde engeller bulunmaktaydı. Anlaşmanın önündeki engel İsrail ve Filistin taraflarının karşılıklı güven sorunuydu. İki toplumun uzun tarihsel düşmanlıklarının

---

³¹⁵ Öner, **a.g.es.**124

³¹⁶ Arı, **a.g.e.**, s.683

³¹⁷ Akçay, **a.g.e.**, s.181

sadece tek bir anlaşmayla sağlanabileceği beklenmiyordu. Ayrıca anlaşmada mültecilerin geri dönüşü ele alınmamıştı. Bir kısmı mülteci kamplarında olmak üzere 4 milyon dolayında Filistinli değişik ülkelerde diasporada yaşamaktaydı.³¹⁸ Sürgündeki Filistinlilerin topraklarına geri dönmeleri sağlanmadan tam bir barışın olamayacağı ortadaydı. Diasporadaki Filistinliler Arafat ile İsrail arasında sürdürülen görüşmelerden memnun değillerdi. Bu sebep HAMAS'ın güçlenmesinde etken olmuştur.³¹⁹ İsrail'in Oslo Anlaşmasındaki amacı Akçay'ın belirttiği gibi “FKÖ ile anlaşarak FKÖ ve HAMAS örgütleri arasında çatışmayı körüklemek istemesiydi. İsrail işgal ettiği topraklardan çekilmeyi istemiyor, barışı sadece taktik amaçlı bir manevra olarak kullanıyordu.”³²⁰

Filistinliler ve tüm Arap dünyası Rabin'in Oslo ile ilgili “ikinci bir düşüncesi” olduğuna inanıyorlardı. Çünkü Rabin El-Halil krizi sırasında kabinesine aşırı sağcı Şas Partisini alarak hükümetini güçlendirmiş ve İsraili Arap milletvekillerinin oylarına bağımlı olmaktan kurtulmak istemiştir. Rabin Filistin yönetimine hiçbir yerleşim biriminin verilmeyeceğini, Kudüs sorununun çözülmeyeceğini, Golan Tepelerinden çekilme kararının referanduma götürüleceği sözlerini yazılı olarak taahhüt etti. Bütün bu gelişmeler sonrası HAMAS intihar saldırı biçimine başvurdu. Ancak Arafat intihar saldırılarının barış sürecini etkileyeceğini ve HAMAS'ın ateşkes yapmasını istedi. HAMAS şiddet eylemlerine ara verdi ancak İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmesini, Yahudi yerleşim yerlerinin ve yerleşimcilerinin silahsızlandırılmasını, İsrail ve Filistin arasına uluslararası barış

---

³¹⁸ Arı, **a.g.e.**, s.684

³¹⁹ aynı yer

³²⁰ Akçay, **a.g.e.**, s.118

gücü yerleştirilmesini istiyordu.³²¹ HAMAS Oslo yılları boyunca FKÖ'nün İsrail ile yürüttüğü müzakerelere, müzakerelerin yapılış tarzına ve anlaşmaların içeriğine dönük yaptığı sert eleştiriler bu süreçte HAMAS-FKÖ ilişkilerini ciddi biçimde gerginleştirdi. Oslo süreci ile beraber ortaya çıkan ve Yaser Arafat'ın temsil ettiği Filistin özerk yönetimi, İsrail'in "barış yılları" boyunca yaptığı dayatmalarla yüzlerce HAMAS üyesini tutuklayıp Filistin hapisanelerine koydu.³²²

3.3.5.Wye River Anlaşması

Oslo Anlaşmasından kısa bir süre sonra 4 Kasım 1995'te barış karşıtı bir Yahudi genç, Rabin'i öldürmüş ve yerine Şimon Peres geçmiştir. Şimon Peres'le birlikte barış umutları tehlikeye girmiş taraflar arasında gerilim artmıştı.³²³ Filistinli teröristler seçimden birkaç hafta sonra intihar saldırılarında bulunmuşlardır. 1996 yılının Mart ayında düzenlenen iki öldürücü intihar saldırısı sonucu 32 İsrail vatandaşı öldürüldü. Bu eylemler Benjamin Netanyahu'yu Şimon Peres'e karşı zafer kazanmasını sağlayarak³²⁴ oy çokluğuyla 29 Mayıs 1996'da iktidara gelmesine neden olmuştur.³²⁵ ABD Başkanı Bill Clinton, ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright ve Ortadoğu temsilcisi Dennis Ross'un çabaları ile Ekim 1998'de ABD'nin Maryland eyaletindeki Wye Nehri kıyısında Yaser Arafat ile Benjamin Netanyahu'nun katıldıkları ve bir hafta süren Ortadoğu zirvesi düzenlendi. Bir hafta süren görüşmelerin sonunda 23 Ekim 1998'de Wye Memorandumu adıyla anılan

---

³²¹ Bayraktar, **A'RAF**, s.157

³²² Doyran, **a.g.e**, s.90

³²³ Doyran, **a.g.e**, s.91

³²⁴ Carter, **a.g.e**, s.89

³²⁵ Chesnot-Lama, **a.g.e**, s.165

anlaşmayı imzaladılar. Netanyahu görüşmeleri dışişleri bakanlığına yeni atanan Ariel Şaron'la birlikte katılmıştır.³²⁶

Wye River Anlaşmasına göre Filistin yönetimi Filistin topraklarının (1967 Arap-İsrail Savaşında işgal edilen) yüzde 18,2'lik bölümünde tam denetime sahip olacak, buna karşın Filistinlilerin sivil denetimi yüzde 21,8'lik kısmında sağlanırken askeri denetim tamamen İsrail'in kontrolünde olacaktı. İsrail hem sivil, hem de askeri denetimi kalan yüzde 60'lık bölümde sağlanacaktı.³²⁷

Netanyahu barış sürecine inanmadığı gibi imzaladığı bu barışın yükümlülüklerini de yerine getirmemiştir. Buna karşılık her şeyi Filistin yönetiminden beklemiştir.³²⁸ Netanyahu'nun kabul edilen hususlara 1999 Mayıs ayında İsrail'de ki genel seçimlere kadar uymaması üzerine yeni bir takvim oluşturulması amacıyla İsrail'in iktidara gelen yeni Başbakanı Ehud Barak ve Yaser Arafat Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde Eylül 1999'da bir araya geldiler. 4 Eylül 1999 Şarm el-Şeyh Memorandumu adıyla bilinen anlaşmayı imzaladılar. Anlaşmanın amacı, Oslo sürecini kaldığı yerden devam ettirmeyi, Wye River Memorandumunda kabul edilen hususlara işlerlik kazandırmayı hedeflemiştir. Bu yüzden II. Wye River Anlaşması olarak da bilinmektedir. II. Wye River Anlaşmasında nihai statü görüşmelerinin 242 ve 338 sayılı kararlar çerçevesinde yürütüleceği belirtilmiştir. Nihai statünün hazırlanması için yapılan çalışma toplantıları, meydana gelen

---

³²⁶ Arı, **a.g.e.**, s.301

³²⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s.326

³²⁸ Öner, **a.g.e.**, s.127

sorunlara ve gecikmelere rağmen yeterli görülmüş ve Bill Clinton tarafları 11 Temmuz 2000’de Camp David zirvesinde bir araya getirdi.³²⁹

3.3.6.İkinci Camp David Görüşmesi

Oslo görüşmeleri ve sonrasında yapılan görüşmelerde Kudüs ve Filistinli mülteciler geçici dönem sonrasına bırakılmış ve geçici dönem sonrası yapılacak görüşmelerle şekillendirmeyi planlamışlardı. Ancak geçici dönem sonrası hala ciddi adımlar atılmamıştı. Netanyahu’nun seçimleri kaybedip Ehud Barak’ın kazanması barış için umut olmuştur.³³⁰

Oslo sonrası süreçte, Arafat görüşmeler için Barak kadar istekli değildi. Ancak ABD Başbakanı Clinton’un girişimleriyle barış sürecinin finali olarak 13 Eylül 2000 tarihinden önce Temmuz 2000’de barış için sembolik bir önemi olan Camp David’de görüşmeler başlamıştır.³³¹ 11-24 Temmuz tarihleri arasında David’de nihai statü konusunda anlaşma sağlamak amacıyla taraflar bir araya geldiler. Geçici dönemde Gazze’nin yüzde 70’i, Batı Şeria’nın yüzde 40’ı Filistin yönetimine terk edilmişti. Son aşamaya ise Yahudi yerleşim birimleri, Kudüs ve mülteciler gibi önemli sorunlar bırakılmıştı. Camp David görüşmelerinde Ehud Barak, Batı Şeria ve Gazze’nin neredeyse tamamını Filistin yönetiminin kontrolüne bırakmayı kabul etmişti.³³² Ayrıca görüşmelerde İsrail, Filistin Devletinin askeri güçten arındırılmasını şart koşmuştur.³³³

---

³²⁹ Yılmaz, **a.g.e**, s.327

³³⁰ Sönmez-Kalaycı, **a.g.m**, s.57

³³¹ Yaşar-Özcan-Kor, **a.g.e**, s.327

³³² Yılmaz, **a.g.e**, s.327

³³³ Sönmez-Kalaycı, **a.g.m**, s.59

Camp David görüşmeleri hemen hemen bütün konuların en üst seviyede konuşulup tartışıldığı önemli bir zirve olmuştur. Kudüs sorunu dışında büyük ölçüde uzlaşma sağlanmıştır. Ancak görüşmelerde plan ve öneriler bir bütün halinde taraflara sunulduğundan Kudüs'te uzlaşma sağlanamadığı için diğer konularda da varılan uzlaşma ve alınan kararların bir önemi kalmamıştır.³³⁴ Görüşmelerde ilerleme sağlanamamış ve barış süreci tıkanmıştır.³³⁵

Camp David Anlaşması ve sonucunda Kudüs konusunda uzlaşma sağlanamaması yüzünden barış sürecinin tıkanmasını Edward Said şu şekilde değerlendirmiştir. “*Arafat yedi yıldan beri İsrail’de barış süreci anlaşmalarına imza atıyor. Bu imzaların sonuncusu Camp David olmuştur. Arafat Camp David Anlaşmasından sonra duraksamaya başlamıştır.*”³³⁶

3.4.İkinci İntifada ve HAMAS

Camp David görüşmelerinin sonuçsuz kalmasından kısa bir süre sonra³³⁷ İsrail’de sağcılar Kudüs’ü tartışmaya açan Ehud Barak’a karşı ayaklanmıştı. İsrail-Filistin görüşmelerinde çözümün gecikmesi Filistinlilerin ümitlerini kırıyordu. Filistinlilerin endişesi Ehud Barak’ın arkasındaki desteğin azalmasıydı. Çünkü bu durumda varılacak bir barış anlaşmasının kabul edilmeyeceği ortadaydı. Bu belirsizlik ortamı Likud Partisi lideri Ariel Sharon için bir fırsattı.³³⁸ Ariel Sharon 28 Eylül 2000 tarihinde bin civarında İsrail polisi ve askerinin koruması altında Kudüs’teki Harem El-Şerif’e (Mescid-i Aksa) ziyareti barış umutlarının azalmasına

---

³³⁴ Sönmez-Kalaycı, **a.g.m.**, s.61

³³⁵ Memiş, **a.g.e.**, s.128

³³⁶ Said, V.129’dan naklen A. Öner, s.128-129, not 4.

³³⁷ Edward Said, **Yeni Bin Yılda Filistin Sorunu**, Çeviri: Ahmet Cüneyt, Ali Kerem, Nuri Ersoy, (İstanbul: Aram Yayıncılık 2002), s.74

³³⁸ Bayraktar, **A’RAF**, s.226

yol açmış, bölgede tansiyonun iyice yükselmesine neden olmuştur.³³⁹ Sharon'un Harem El-Şerif'i ziyaret edeceği düşüncesi bile Filistinliler ve İslam dünyası için yeterince kışkırtıcıydı. Sharon'un amacı, kutsal tepenin egemenliğini Filistinlilere bırakmayacağını göstermek, Barak'ın verdiği tavizleri kabul etmediğini ve İsrail'in bölgenin tek hâkimi olduğunu belirtmek istemesidir. Sharon, ziyaretinden günler önce New York Times gazetesine verdiği demeçte *Kudüs dünya Yahudilerinin malıdır ve biz İsraililer onun bekçileriyiz*" diyerek fikrini ortaya koymuştur.³⁴⁰ 29 Eylül'de İkinci İntifada ya da El-Aksa İntifadası başlamış oldu. Ayaklanmalar ilk önce Batı Şeria ve Gazze Şeridinde başladı ve Ekim ayında Filistin topraklarından İsrail topraklarına yayıldı.³⁴¹ Filistin topraklarında yıllardır bitmeyen sıkıntılar II. İntifada ile birlikte daha da arttı.³⁴² II. İntifada döneminde binden fazla Filistinli hayatını kaybetti.³⁴³ II. İntifada birincisinden farklı olarak silahlı eylemlerin ağır bastığı görülmüş, İsrail'in sert karşılık vermesi nedeniyle intihar saldırıları yoğunlaşmıştır.³⁴⁴

Amira Hass, El-Aksa II. İntifada sırasında Filistin toplumunun ve siyasetinin içinde bulunduğu durumu şöyle özetlemektedir: "*Filistinlinin hayatı bugünlerde iki merkezi, bu ancak olumsuz olgusal gerçeklikle anlatılabilir. Oslo sürecinin başarısızlığından ve üç yıllık kan ve yıkımdan sonra Filistin halkı kendilerinin özgür bir hayat süreceklere ulusal ve insani haklarının gözetileceği bir barışla İsrail'in ilgilenmediğine inanmamaktadır.*"³⁴⁵

---

³³⁹ Said, **a.g.e.**, s.74

³⁴⁰ Bayraktar, **A'RAF**, s.226

³⁴¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.340

³⁴² Akçay, **a.g.e.**, s.148

³⁴³ Carter, **a.g.e.**, s.93

³⁴⁴ Faruk Sönmez, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 3.Baskı, (İstanbul: Der Yayınları 2009), s.124

³⁴⁵ Amira Hass, V.2003'den naklen E. Doyran, s.92-93, not 5.

HAMAS, Oslo süreci boyunca imzalanan anlaşmaların bir Filistin Devleti doğurmayacağını, aksine İsrail işgalini kalıcılaştıracağını savunmuştu. HAMAS'a göre Oslo süreci, Filistinlilerin I. İntifada ile başlayan direnişini kırmak ve ortadan kaldırmak üzere tasarlamıştı.³⁴⁶ II. İntifada ile birlikte 1993'ten beri belli bir aşamaya getirilen barış süreci ağır bir darbe yemiştir. Taraflar arasında tırmanan şiddet ve karşılıklı yok etme kampanyası barış için gerekli olan güven ortamını ortadan kaldırmıştır. Zaman içinde çatışma savaşa dönüşmüş İsrail açısından işgalin sürdürülmesi, Filistinliler açısından ise var olma mücadelesi haline gelmiştir. Filistin yönetimine terk ettiği Batı Şeria'daki toprakları ağır silah kullanarak yeniden işgal ediyor, buna karşılık Filistin yönetimi yapılan saldırıları önleyecek politik ve askeri güce sahip değildi. Sharon'un Mescid-i Aksa'yı ziyareti sonucu yaşanan şiddetle Filistin yönetimi yıpranmış, inisiyatif HAMAS'ın eline geçmiştir.³⁴⁷

3.4.1.İkinci İntifada Sonrası Dönemde Yaşanan Gelişmeler

I. İntifada sivil itaatsizliğe dayanırken, II. İntifada gerilla saldırıları, konvansiyonel silahlı çatışmalardan başlayıp İntihar bombalarına uzanan şiddet eylemlerine dönüşmüştür. İnisiyatif HAMAS ve radikal örgütlere geçmiş ve İsrail'e yönelik saldırılara devam etmişlerdir. II. İntifada sırasında ve sonrasında şiddete yönelen halkı durdurmak için Arafat herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Çünkü bu ortamda halkı bastırmaya çalışsa halktan uzaklaşmış ve muhalif radikal gruplara yakınlaşmış olacaktı.³⁴⁸

---

³⁴⁶ Doyran, **a.g.e.**, s.93

³⁴⁷ Arı, **a.g.e.**, s.728-729

³⁴⁸ Ali Burhan, **Filistin-İsrail Çatışması ve HAMAS**, (Yüksek Lisans Tezi), s.110

ABD Başkanı Clinton, Ortadoğu barışı için yoğun çabalar harcamış ve şiddeti durdurmak için Mısır'ın Şarm El-Şeyh şehrinde Clinton, Arafat ve Barak Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in davetlisi olarak bir araya gelmişlerdir. Arafat ve Barak 28 Eylül'den sonra ilk defa karşılaşmışlar ve farklı taleplerde bulunmuşlardır. İsrail, Arafat'ın şiddeti hemen durdurması için emir vermesini, serbest bırakılan HAMAS liderlerinin yeniden tutuklanmasını ve zarar verilen kutsal yerlerin onarılmasını istiyordu. Arafat ise şiddet olaylarının nasıl başladığı ile ilgili bir uluslararası soruşturma açılmasını ve İsrail'in Filistin kontrolündeki bölgelerden çekilmesini istiyordu. Şarm El-Şeyh görüşmeleri üç gün sürmüş ve kırılğan bir ateşkes anlaşmasıyla sona ermiştir. Yapılan ateşkes anlaşmasıyla şiddetin durdurulması için kamuoyuna çağrısında bulunulmuş, Filistin'e uygulanan ablukanın kaldırılması istenmiş ve ayrıca Gazze havaalanının açılması için tarafların çaba harcaması kararlaştırılmıştır. Arafat ve Barak Şarm El-Şeyh'de alınan kararları kabul ettiklerini bildirmişler ancak herhangi bir yazılı anlaşma yapılmamıştır. Zirvede alınan kararlar iki tarafı da memnun etmemiştir. Filistin halkı Arafat'ın bu görüşmeye gitmesine bile karşı çıkmış ve Şarm El-Şeyh'in İsraililere verilen tavizlerin artmasından başka bir şey olmadığını ifade etmişlerdir. HAMAS alınan kararları reddetmiş, El-Aksa İntifadasının küçük talepler için başlatıldığını ve Şarm El-Şeyh kararlarına karşı Filistin halkının karşı çıkmaya ve direnmeye davet etmiştir.³⁴⁹

Ortadoğu barış süreci nihai bir barış anlaşmasıyla sonuçlanmamıştı, buna karşılık bazı noktalarda umut verici gelişmeler olmuş ve taraflar barış için önemli adımlar atmışlardır. Taraflar arası güvensizlik sorunun görüşmelerle çözüme

---

³⁴⁹ Bayraktar, A'RAF, s.228

kavuşturulamayacağını ortaya koymuştur. Yaklaşık bir asırdır süren bu çatışmayı masa başında kısa sürede çözmek mümkün değildi.³⁵⁰

II. İntifada boyunca HAMAS'a başta ABD ve İsrail olmak üzere Batı tarafından ambargo uygulanmış, HAMAS'ın ve onun sosyal hizmet ağını sürdürebilmesi için gerekli desteği veren kuruluşların mal varlıkları dondurulmuştur. Buna karşılıklı Şarm El-Şeyh görüşmeleri sırasında FKÖ, İsrail ve ABD tarafından tanınmış, müzakereler FKÖ temsilcileriyle sürdürülmüştür. Yapılan zirve görüşmelerine Filistin tarafından Arafat katılmıştır. HAMAS çoğu kez FKÖ ve Filistin yönetimi ile İsrail arasında yapılan anlaşmalara karşı çıkarken diğer yandan Filistin yönetimi ile müzakere yollarını aramıştır. Çünkü Filistinli gruplar arası bir çatışma ya da iç savaş İsrail'in işine yarayacaktı. İsrail ise böyle bir iç savaşın çıkması için tarafları teşvik ediyordu.³⁵¹

İsrail, Filistin topraklarındaki şiddetin devam ettiği sıralarda 2003 Martında Mahmud Abbas Filistin yönetiminin başbakanı oldu. Abbas BM, AB, ABD ve Rusya'nın öncülüğünü yaptığı Yol Haritası çalışmalarına destek verdi. Abbas'ın amacı geçici bir ateşkes sağlamaya çalışmaktı ancak bunda başarılı olamadı. Mahmud Abbas Eylül 2003'te istifa etti. İsrail ise İsrail'i Filistin topluluklarından ayırmak için Batı Şeria duvarının inşaatına başladı. Bu dönemde HAMAS, İsrail'e yönelik saldırılarına devam etti. HAMAS'ın bu saldırılarına karşılık İsrail, 2 Şubat 2004'te Gazze Şeridinde bir operasyon düzenledi ve bu operasyonda 70 HAMAS

---

³⁵⁰ Sönmez-Kalaycı, **a.g.m.**, s.61

³⁵¹ Doyran, **a.g.e.**, s.90-95

militanı öldürüldü. HAMAS lideri Şeyh Ahmed Yasin 22 Mart 2004'te, Abdülaziz Rantisi ile 17 Nisan'da öldürüldü.³⁵²

Filistin yönetimi ve El-Fetih'in başkanı Yaser Arafat'ın 2004 yılında ölümüyle yapılan devlet başkanlığı seçimleri sonucu Mahmud Abbas'ın seçilmesi, Mahmud Abbas'ın ise gerek FKÖ açısından gerekse HAMAS açısından İsrail'e karşı silahlı direnişi sonlandırmayı istemesiyle yapılan Kahire Deklarasyonu önemli konuma sahipti ve bir dönemin başlangıcıydı. Ayrıca Filistinli gruplar arası yapılan görüşmelerde 1996'dan beri yapılmayan parlamento seçimlerinin yapılmasına karar verilmiş ve HAMAS'da bu seçimlere katılacağını açıklamıştır. HAMAS'ın seçimlere katılma kararı onun Filistin yönetimi ve mekanizmalarını kabul ettiğini ve mevcut sistemin kuralları içerisinde Filistin yönetimine katılma isteğini yansıtmaktadır.³⁵³

3.4.2.2006 Filistin Parlamento Seçimleri

Arka planı çok uzun yıllar öncesine dayanmasına rağmen Filistin topraklarında 1987 yılında başlayan İntifada ile adını duyuran HAMAS kısa süre içinde Filistin-İsrail mücadelesinde varlığını hissettirmiştir. HAMAS, kendisine iktidar yollarını açacak olan gelişmelerde önemli bir rol oynamıştır.³⁵⁴ HAMAS'ın politikaları FKÖ'den farklıdır. HAMAS, Filistin'in özgürleştirilebilmesi için İslam'a dönülmesi gerektiğini belirtmiş ve Filistin toplumunun yeniden İslamlaştırılması gerektiğini vurgulamıştır. HAMAS, Yaser Arafat'ın Oslo ve Camp David'de İsrail'e büyük tavizler verdiğini düşünmektedir. HAMAS, "İsrail'i tanımak, İslam dünyasını parçalamaktır" fikrini benimsemiştir. HAMAS Oslo süreci kapsamında düzenlenen

---

³⁵² Yılmaz, a.g.e, s.340-341

³⁵³ Doyran, a.g.e, s.78

³⁵⁴ Yılmaz, a.g.e, s.342

1996 seçimlerini boykot etmiş ancak 2004 sonunda bu politikasından vazgeçtiğini ve Filistin’de 2005’te gerçekleştirilecek hem yerel hem de genel seçimlere katılacağını açıklamıştır. Uluslararası toplum HAMAS’ın seçimlere katılmasını desteklemiş ve bunun HAMAS’ı ılımlaştıracağını öne sürmüşlerdir.

BM’nin Ortadoğu özel temsilcisi Alvora de Soto tarafından hazırlanan gizli raporda Ortadoğu dördlüsünün 2005 Eylül toplantısında HAMAS’ın parlamento seçimlerine katılmasına tarafların karşı çıkmadığını belirtmiştir. Ayrıca 28 Aralık 2005’teki toplantıda ise Soto, HAMAS’ın olası seçim başarısına saygı duyacağını ifade etmiştir. Parlamento seçimlerinden iki hafta önce HAMAS “İsrail’in yok edilmesini” öngören maddesini kuruluş bildirgesinden çıkarttı. 2005 yılı boyunca dört aşamada yapılan yerel seçimlerde HAMAS beklenenin üstünde bir başarı elde etti. HAMAS’ın Gazze’deki başarısının yanı sıra Ramallah’taki başarısı da şok etkisi yarattı. İsrail’in Gazze’nin tümünden Batı Şeria’nın ise bazı yerlerinden çekilme kararının alındığı bir dönemde yerel seçimlerin yapılması HAMAS’ın işine yaramıştı. HAMAS Gazze, Nablus, Ramallah ve Batı Şeria’da yerel seçimleri kazandı. Bu başarıdan sonra Mahmud Abbas’la görüşen HAMAS genel seçimlere doğrudan katılma kararı aldı.³⁵⁵ Yerel seçimler sonucu HAMAS’ın başarısı 25 Ocak 2006 seçimleri için bir hazırlıktı.³⁵⁶ Birçok İsraili yetkili ve El-Fetih lideri, HAMAS’ın güçlü bir muhalefet ile gelmesi olasılığına karşılık Filistin seçimlerinin ertelenmesini ya da iptal edilmesini istemişlerdi.³⁵⁷

---

³⁵⁵ Veysel Ayhan, “HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam”, **Ortadoğu Etütleri**, Temmuz 2009, Cilt 1-Sayı 1, s.115-117

³⁵⁶ Bayraktar, **HAMAS**, s.19

³⁵⁷ Carter, **a.g.e.**, s.106

2006 Ocak ayında yolsuzlukların, iç iktidar mücadelesinin ve İsrail askeri saldırılarının FKÖ'yü zayıflattığı dönemde³⁵⁸ Filistin parlamento seçimleri 25 Ocak'ta yapıldı ve HAMAS oyların yüzde 60'ını aldı.³⁵⁹ HAMAS, 132 sandalyenin 74'ünü, FKÖ (El-Fetih) ise 45'ini aldı.³⁶⁰ Geriye kalan 13 sandalye ise küçük partilere ve bağımsız adaylara gitti.³⁶¹ Parlamento seçimleri FKÖ ve HAMAS arasında rekabete neden olmuş, FKÖ'yü tercih edenler partinin tarihi misyonu ve siyasi tecrübesine güvenmişlerdi. HAMAS'ı tercih edenler ise yıpranmamış olmasına ve yıllardır oluşturduğu sosyal ve ekonomik yardım zincirinin yarattığı olumlu sonuca güvenerek oylarını vermişlerdir.³⁶² HAMAS'ın seçim zaferine karşı İsrail bu başarının sadece geçici bir zafer olduğunu ifade etmiş³⁶³ ve HAMAS'ı tanımayacağını belirtmiştir.

25 Ocak 2006 seçimi, Filistin iç siyaseti açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. HAMAS'ın on yıl önceki seçimi boykot etmesi sonucu HAMAS'ın gücü hakkında yorumlar tahminden öteye gitmiyor, muhalefet olarak FKÖ'yü sıkıntıya sokacağını belirtilirken HAMAS'ın seçimi kazanması beklenmiyordu. Ancak FKÖ'nün politik ve örgütsel olarak zayıflaması, Filistin'de ekonomik ve sosyal problemlerin olması, Filistin'de İsrail ve ABD'nin politikalarının ters tepmesi ve İslamcı hareketlerin 2000'li yılların ortalarından itibaren Ortadoğu genelinde yükselişe geçmesi HAMAS'ın seçim zaferinin arkasındaki temel nedendir. 2006 Filistin Parlamento seçimleri sonucu FKÖ ve HAMAS ilişkilerinde FKÖ'den yana

---

³⁵⁸ Ayhan, **a.g.m.**, s.117

³⁵⁹ Arı, **a.g.e.**, s.789

³⁶⁰ Kara, **a.g.e.**, s.109

³⁶¹ Boran, **a.g.e.**, s.181

³⁶² Mete Çubukçu, **Ortadoğu'nun Yeniden İşgali**, (İstanbul: Kalkedon Yayınları 2006), s.184

³⁶³ Chenab, **a.g.e.**, s.265

olan ibre HAMAS lehine dönmüş ve iki grup arasındaki iktidar mücadelesinde yeni bir dönem başlamıştır.³⁶⁴

3.4.3.2007 Gazze Olayları ve Sonrası

2006 seçimleri sonucu HAMAS'ın iktidara gelmesi ile birlikte hem Filistin içinde hem de İsrail ile ilişkilerde dengeler alt üst olmuştu. Filistin'de yıllardır FKÖ denetimi devam etmiş ve dengeler bu şekilde sağlanmıştı. Ancak HAMAS iktidarı ile Filistin'de işler zora girmeye başladı ve dengeler bozuldu. HAMAS'ın iktidara gelmesi ile FKÖ'nün Filistin halkı üzerindeki etkisi azaldı.³⁶⁵

HAMAS'ın iktidarı Filistin içinde değişimler yaratmasının yanı sıra İsrail ve ABD'de beklenmeyen gelişmeler oldu. İsrail seçimlerinin sonucunda kamuoyuna HAMAS'ı tanımayacağını duyurmuş, Ortadoğu'da demokratik değerlerin geliştirilmesi yönünde projelerle öne çıkan Başkan Bush ise, *“Ben bir ülkenin yok edilmesini savunan birinin aynı zamanda barışın ortağı olacağını göremiyorum”* diyerek HAMAS'ı tanımayacağını bildirmiştir.³⁶⁶ Filistin seçimleri sonucu Ortadoğu dördlüsü HAMAS'ın, İsrail'in varlığını kabul etmesini istemişler ve *“kurulacak Filistin kabinesinde İsrail'in varlığını tanımayan açıkça şiddetlenen ve terörizmden vazgeçmeyen üyelerin bulunmaması”* gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ortadoğu dördlüsünün bu kararı üzerine HAMAS, tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde etmesine rağmen FKÖ'nün de yer alacağı bir birlik hükümeti kurmak için girişimleri başlatmak zorunda kaldı. HAMAS ve FKÖ arasında birlik hükümeti kurulması yönünde görüşmelerin sürdüğü sırada İsrail hükümeti Filistin yönetimine gümrük ve

---

³⁶⁴ Erkmen, **a.g.m**, s.16-17

³⁶⁵ Boran, **a.g.e**, s.184

³⁶⁶ Ayhan, **a.g.m**, s.118

vergilerden ödeyeceği tutarı dondurduğunu açıklamıştır. Başkan Bush yönetimi ise, Filistin'e verilen yardımların askıya alındığını bildirmiştir.³⁶⁷

HAMAS, iktidara geldikten sonra Filistin'deki devlet aygıtını tam olarak kontrol edememiş, İsrail'in varlığını tanımadığı için dış dünyadan destek almamaya başlamıştı. HAMAS iktidarıyla başlayan ambargolar ve ekonomik olarak dışa bağımlılık Filistin'de büyük sorunlar yaratmıştır. FKÖ varlığını korumak için devlet içindeki araçlarıyla HAMAS'ı rahatsız etmeye devam etmiştir.³⁶⁸

2006 seçimlerinden sonra ülkede iki başlı bir durum ortaya çıkmıştır. Bir tarafta ABD ve İsrail'i tek muhatap olarak gördükleri Devlet Başkanı Mahmud Abbas, diğer tarafta ise seçimlerden zaferle çıkmış ve halkın desteğini almış olan HAMAS.³⁶⁹ Filistin'deki kamu personeli çeşitli yaptırımlar nedeniyle maaşlarını alamadıkları için direnişe geçmişlerdir. Bu direnişte FKÖ'ye bağlı güvenlik güçleri büyük bir rol oynamışlardır. HAMAS bu direnişi kontrol altına almak istemiş ancak başarılı olamamıştır. Bu çabalar çatışmayı daha da büyütmüş ve küçük çaplı bir iç savaşa neden olmuştur. İç çatışmaları durdurmak amacıyla Suudi Arabistan önderliğinde bir grup Arap ülkesi arabuluculuk çalışması yürütmüştür. Birlik hükümeti kurulması girişiminde bulunulmuş fakat başarılı olunamamıştır.³⁷⁰ Bunun üzerine Suudi Arabistan 2007'de FKÖ ve HAMAS'ı bir araya getirerek Mekke Anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır.³⁷¹ Anlaşmayla yeni bir hükümet kurulmuştur. Hükümetin kurulmasına rağmen çatışmalar sona ermemiş, birliktelik sağlanamamıştır. Mısır, 2007 yılının ilkbaharında şiddetlenen çatışmaları durdurmak

---

³⁶⁷ Ayhan, **a.g.m.**, s.118

³⁶⁸ Erkmen, **a.g.m.**, s.17

³⁶⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.344

³⁷⁰ Erkmen, **a.g.m.**, s.17

³⁷¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.344

için devreye girmiştir. 14 Nisan 2007’de Gazze’deki HAMAS operasyonu başlamadan bir hafta önce HAMAS, ortamın tehlikeli olduğunu ileri sürerek Mısır’daki görüşmelere katılmamıştır. HAMAS, görüşmelerden bir sonuç alınmadığını düşünerek Gazze’de sınırlı bir askeri darbe yapmış ve bölgede FKÖ’ye bağlı silahlı grupları yok etmişti. HAMAS bu operasyonla Gazze’de önemli bir üstünlük elde edeceğini düşünmüş buna karşın Mahmud Abbas, Filistin hükümetine karşı askeri darbe yapan HAMAS’ın silahlı kanadını ve ona bağlı silahlı güçleri yasadışı ilan etmiştir. Ayrıca Abbas hükümeti feshetmiş ve bağımsız milletvekili Salam Fayyad’a olağanüstü hal hükümeti oluşturması için yetki vermiştir. FKÖ’ye bağlı gruplar Batı Şeria’daki HAMAS binalarını basmış ve meclisi kontrol altına almalarına rağmen Başbakan Haniye Birlik hükümetinin hala görevde olduğunu açıklamıştır.³⁷²

17 Haziran 2007’de HAMAS Gazze’ye hâkim olmuş ve iki Filistinli grup arasındaki gerginlik doruk noktasına ulaşmıştır.³⁷³ Seküler çizgideki FKÖ ile İslamcı kanadın temsilcisi HAMAS arasındaki ayrılık siyasi ideolojinin ötesinde iki ayrı toprak parçasını yöneten iki ayrı hükümet biçimine dönüşmüştür. Batı Şeria’daki Filistin otoritesi ve Gazze’de HAMAS arasındaki çatışma de facto³⁷⁴ bölünmeyi beraberinde getirdi.³⁷⁵ Batı Şeria’da Mahmud Abbas başkanlığında resmi ve tanınmış yönetim varlığını sürdürürken, Gazze’de İsmail Haniye’nin idaresinde tanınmayan fiili bir yönetim ortaya çıkmıştır.³⁷⁶

---

³⁷² Erkmen, **a.g.m.**, s.18

³⁷³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.345

³⁷⁴ De facto; Bir devleti fiili olarak tanıma

³⁷⁵ Sabri Çiftçi, “El-Fetih Kongresi, de facto Filistin Devleti ve Ortadoğu Barış Süreci”, **Ortadoğu Analiz**, Ekim 2009, Cilt 1-Sayı 10, s.34

³⁷⁶ Dalar, **a.g.e.**, s.110

BÖLÜM IV

4.FİLİSTİN SORUNUNDA FKÖ VE HAMAS FAKTÖRÜ

FKÖ ve HAMAS Filistin Sorununun en önemli aktörleri olmuşlardır. 1980’li yılların sonundan itibaren iki örgüt arasında mücadele başlamış ve Filistin Sorununu çözümsüzlüğe itmişlerdir. HAMAS’ın, FKÖ gibi diğer Filistin direniş hareketlerine karşı politikasının ne şekilde olacağı HAMAS tüzüğünde belirtilmiştir. FKÖ gibi Filistin’in diğer ulusal direniş hareketlerinin ortak amaç ve ortak düşmana karşı hareket ettikleri müddetçe bu hareketlerinin İslami hareketin kardeşi olacağını belirten HAMAS tüzüğünün 27. Maddesi bu hareketlerin laik karakterli olduğundan dolayı İslami düşünceye aykırılık teşkil ettikleri için başarılı olamayacağını açıklamaktadır.³⁷⁷ FKÖ’nün İsrail’i ve BM’nin 242 sayılı kararı tanınmasını eleştiren HAMAS, İsrail’le barış görüşmelerinin boşuna zaman kaybı olduğunu, ülkenin bir parçasından vazgeçmek dinden vazgeçmekle eşdeğer olduğunu ve savaşın, ülkesi işgal edilen her Müslüman için farz olduğunu ileri sürmüştür. FKÖ ise 1973 yılında iki devletli çözümü desteklemeye başlamasına ve bazen inişli çıkışlı politikalar izlemesine rağmen siyasal mücadeleyi ve Filistinlilerin self determinasyon hakkını desteklediği için Filistin’de bu yönden etkinliği azalmamıştır. FKÖ’nün İsrail ile müzakere politikalarına karşı 2000 yılındaki İkinci İntifadadan sonra HAMAS’ın izlediği direniş politikası HAMAS hareketine önemli açılımlar sağlamıştır.³⁷⁸

2004 yılında Arafat’ın ölümü üzerine onun yerine geçen Mahmud Abbas Arafat’ın izlediği politikanın tersine Batı ve İsrail ile uzlaşma politikasını tercih etmiştir. Bu politikasıyla FKÖ halk nezdinde güç kaybetmiş, HAMAS ise güç

³⁷⁷ HAMAS Tüzüğünün 27. Maddesi için bkz. <http://caferi.blogcu.com/Filistin-İslami-direniş-hareketi-Hamas'ın-tüzüğü/506945>

³⁷⁸ Dalar, a.g.e, s.83

kazanarak 2006 seçimlerine katılma kararı almıştır. 2006 seçimleri sonucu HAMAS, FKÖ'ye karşı başarı elde ederek Filistin yönetiminde güç sahibi olmuştur. 2007 yılında FKÖ ve HAMAS üyeleri arasında çatışmalar artış göstermiş ve sonucunda HAMAS Gazze Şeridinde kontrolü sağlayarak FKÖ'yü Gazze'den uzaklaştırmıştır. Filistin yönetimi Gazze Şeridi ve Batı Şeria olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 2009 Gazze Savaşı ile İsrail HAMAS'ı askeri açıdan zayıflatarak FKÖ'yü güçlendirmek istemiş ve Gazze Savaşı sonrası iki başlılık daha da belirginleşmiştir.

Bu bölümde 2008-2012 arası dönem incelenmiştir. 2007 yılından sonra FKÖ ve HAMAS ayrılığının nedenleri üzerinde durulmuştur. 2007 Gazze Olayları sonrası Filistin topraklarında FKÖ ve HAMAS iktidarının nasıl bir aşamaya geldiği belirtilmiştir. 2009 Gazze Operasyonu ele alınmış ve Filistin Sorununa kazandırdığı boyut incelenmiştir. Gazze Operasyonu sonrası FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan gelişmeler irdelenmiş, Gazze Savaşının analizi yapılmıştır. De facto Filistin Devleti kurma çabaları ele alınmış ve sorunun BM'ye taşınması incelenmiştir. Arap Baharının HAMAS üzerindeki etkileri ve Arap Baharının Müslüman Kardeşler üzerindeki etkileri ele alınmıştır. HAMAS'ın Suriye'den ayrılışı, Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS çatışması ve İsrail'in rolü üzerinde durulmuştur.

4.1.2006 Seçimleri Sonucunda Filistin Sorunu

Filistin'de Yaser Arafat'ın ölümüyle Ocak 2005'te Mahmud Abbas devlet başkanlığına seçilmiştir. 25 Ocak 2006'da parlamento seçimleri yapılmış ve HAMAS Filistin meclisinde 76 sandalye kazanmıştır. Seçim sonucu Filistin'de yeni bir siyasal durum ortaya çıkmıştır. HAMAS'ın seçim zaferinin arkasındaki en önemli

neden dünyada siyasal İslam'ın yükselişte olmasıdır.³⁷⁹ Ayrıca HAMAS İsrail'in işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmesini ve İsrail Devletinin ortadan kaldırılmasını amaç edinmiştir. FKÖ ve Arafat'ın İsrail'e tavizler vermesi, Arafat'ın İsrail'in işgal ettiği toprakların artık İsrail toprağı olduğunu kabul etmesi FKÖ'ye ciddi anlamda zarar vermiş ve siyasal yapıda yıpratmıştır. Bu açıdan bakıldığında halkın barışa umudu kalmamış ve 2006 seçimlerinde halk HAMAS'ı tercih etmiştir.³⁸⁰

2006 seçimleri sonucu HAMAS, seçim sisteminin getirdiğı avantajla tek başına hükümet kurmuş ancak AB ve ABD Filistin'e yönelik yardımları durdurmuştur. İsrail ise Filistin'e karşı fiziki kuşatma başlatmış ve sonucunda Filistin'de iç ve dış baskı ortaya çıkmış, FKÖ ile HAMAS arasında gerginlik başlamıştır. Filistin'deki karışıklık ve iç çatışma iyice kötüleşmiş ve bu durumu düzeltmek amacıyla hem Filistin'in iç politika sorunlarını çözebilmek, hem de dış politika üzerindeki baskıyı azaltabilmek amacıyla FKÖ ve HAMAS arasında 17 Mart 2007'de Birlik Hükümeti kurulmuştur. Hükümetin amacı, Filistin'de iç savaşa son vermek ve güvenlik sorunlarını ortadan kaldırarak milli birliğı sağlamak ve 2006 seçimlerinden beri Filistin'e uygulanan kuşatmayı ortadan kaldırmaktır.³⁸¹ Birlik Hükümetiyle birlikte iki başlı bir Filistin yönetimi kurulmuştur.

Filistin'deki fikir ayrılıkları ve yönetimi ve ele geçirme çabaları FKÖ ve HAMAS ayrımını meydana getirmiştir. HAMAS Gazze'yi ele geçirirken, FKÖ Batı Şeria'da yönetimi ele geçirmiştir. Filistin ikiye bölünmüş, İsrail'le yapılan mücadele zayıflamıştır. Filistin'de meydana gelen iki başlılık Filistin Devletinin kurulmasına

---

³⁷⁹ Bayraktar, **HAMAS**, s.37

³⁸⁰ Boran, **a.g.e.**, s.184

³⁸¹ Serhat Erkmen, "Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğı Barış Sürecinde Son Gelişmeler", **ASAM**

da engel olmuştur. Uluslararası alanda Filistin'i kimin temsil edeceği sorunu ortaya çıkmıştır.

FKÖ ve HAMAS arasındaki bölünmüşlük yarı anarşi ortamına yol açmış, eşanlı bir dönüşüm süreci ile yeni bir denge politikasına kaymıştır. Gazze Şeridine sıkışan HAMAS, uluslararası aktörler tarafından dışlanmış, gittikçe radikalleşmiş, marjinalleşen ve periyodik olarak İsrail saldırılarına maruz kalan bir görüntüdedir. FKÖ ise uluslararası alanda tanınmakta ve bu tanınmışlığın avantajıyla statükocu yapısından sıyrılmaya çalışan tarafı oluşturmaktadır.³⁸²

4.2.2007 Yılından Sonra FKÖ ve HAMAS Ayrılığının Derinleşmesi

HAMAS'ın Gazze'yi kontrol altına almasından sonra, FKÖ ve HAMAS arasındaki ayrılık taktik ve stratejik fikir ayrılıklarının ötesine geçmiştir. İki grup arasındaki bu ayrılık derin bir bölünmüşlüğe doğru ilerlemeye başlamıştır. FKÖ ve HAMAS arasındaki Birlik Hükümeti kurma girişimleri 2007 yılından sonra cılız kalmış, Birlik Hükümeti kurma girişimleri imkansızlaşmaya başlamıştır.³⁸³ Karşılıklı olarak başlayan bu ayrışmada FKÖ, HAMAS'ı dışlayan bir çözümü kabul eden Annopolis sürecinde aktif bir rol oynamıştır.³⁸⁴ Annopolis Zirvesi 2007 yılında ABD'de gerçekleştirilmiştir.³⁸⁵ Zirvenin amacı, zayıf durumda bulunan FKÖ'nün lideri Mahmud Abbas'ı güçlendirmek ve HAMAS'ı zor durumda bırakmaktır.³⁸⁶ Buna karşılık HAMAS ise Gazze'de FKÖ ile ilişkisi olan her şeyi kontrol altına almaya başlamıştır. FKÖ ve HAMAS arasındaki bu çatışma iki siyasi partinin

---

³⁸² Çiftçi, **a.g.m.**, s.34

³⁸³ Erkmen, "Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri", s.18

³⁸⁴ aynı yer

³⁸⁵ S. Gülden Ayman, "Filistin Çıkmazı Üzerinde Yeniden Düşünme Gereği", **Akademik Ortadoğu**, 2009 Cilt 1-Sayı 3, s.59

³⁸⁶ Serhat Erkmen, "Annopolis Zirvesi Çözüm Yerine Umut Üretti", **ASAM**

kamusal alandaki çekişmelerinin ötesine geçmiştir. 2006 seçimi sonrasında HAMAS Filistin siyasetinde başrole yükselmiştir.³⁸⁷

FKÖ ve HAMAS ideolojik olarak farklı oldukları kadar iki örgütün sosyolojik kompozisyonlarındaki farklılıkta ön planda yer almaktadır. Birlik Hükümeti kurma girişimlerinin sonuçsuz kalmasının nedenleri FKÖ-HAMAS arasındaki amaç ve yöntem üzerindeki uzlaşmazlıkların hâkim olmasıdır.³⁸⁸

FKÖ ve HAMAS arasındaki siyasi mücadele 2007 yılında iyice tırmanmış, Batı Şeria ve Gazze’de tarafların kendi kontrolündeki bölgeler dışında da baskı yapmaya başlamışlardır. Filistin siyasetinde önemli rol oynayan aileler FKÖ ve HAMAS ikilisinden birini seçmek zorunda kalmışlardır. Gazze ve Batı Şeria’da birçok kişi FKÖ ve HAMAS’a yakın olması nedeniyle diğeri tarafından işinden atılmış ve baskı görmüştür. Özellikle HAMAS, FKÖ yanlılarının sosyal yaşantısı üzerinde baskı kurmaya başlamıştır. İsrail’in son Gazze Operasyonu ise FKÖ ve HAMAS ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir. Operasyon sürecinin en önemli noktası FKÖ’nün İsrail’i operasyonlardan dolayı eleştirirken diğeri yandan olaylardan ise HAMAS’ı sorumlu tutmasıdır. Benzer bir davranış da HAMAS tarafından sergilenmiştir. Batı Şeria’da HAMAS yanlısı protesto gösterilerine FKÖ izin vermemiş, HAMAS ise bazı FKÖ yanlılarını İsrail’e istihbarat sağladığı için suçlamıştır. HAMAS bazı FKÖ yanlılarının işbirlikçi olduğunu ileri sürerek yakalamışlardır. HAMAS ve FKÖ arasındaki en önemli gerçeklerden biride farklı kanallar kullanarak diplomatik meşruiyet ve siyasi başarı kazanma arayışına

---

³⁸⁷ Ekmen, “Filistin’de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri”, s.19

³⁸⁸ Mordechai Kedar, (12 Mayıs 2011). “HAMAS VE El-Fetih: Geçici Bir Çıkar Evliliği”, **BESA Center Perspectives**, Yazı No.138, (Çeviri: Selen Tonkuş Kareem)

girmeleridir.³⁸⁹ Yaşanan tüm bu gelişmeler FKÖ ve HAMAS arasındaki ayrılığın daha da derinleşmesine neden olmuştur.

4.2.1.Filistin Topraklarında FKÖ ve HAMAS İktidarı

2007 Gazze Olayları sonrası FKÖ Batı Şeria'yı, HAMAS ise Gazze Şeridinin kontrolünü ele geçirmiş ve Filistin Sorunu farklı bir aşamaya geçmiştir.³⁹⁰ Filistin yönetimi Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere de facto ikiye ayrılmıştır. Batı Şeria'da Mahmud Abbas'ın başkanlığında resmi ve tanınmış yönetim varlığını sürdürürken, Gazze'de İsmail Haniye'nin idaresinde tanınmayan fiili bir yönetim ortaya çıkmıştır. HAMAS'ın Gazze Operasyonundaki amacı, FKÖ'nün Gazze'deki önemli ve etkili liderlerini devre dışı bırakıp Gazze'deki askeri güce dayanarak Mahmud Abbas'la çalışma düşüncesidir. Ancak Mahmud Abbas bu eylemlerinden sonra HAMAS hükümetine son vererek yerine Salam Fayyad başkanlığındaki hükümetin kurulmasını sağlamıştır. HAMAS'ın Gazze'yi kontrol altına almasına hem İsrail hem de Arap devletleri karşıydı. Nedeni ise HAMAS'ın ileride Batı Şeria'yı da ele geçirebilme ihtimali İsrail'i endişelendiriyordu. İsrail hem HAMAS'ın Gazze'deki etkinliğini kırmak hem de FKÖ'nün tekrar Gazze'ye dönüşünü sağlamak için Gazze'ye abluka uygulamış ve İsrail FKÖ'yü destekleyerek Batı Şeria'da durumu iyileştirmek, Gazze'de ise yaşamı zorlaştırmak istemiştir. Ancak bu durum Gazze'nin dışa kapanması, uluslararası fonların kesilmesi HAMAS'tan çok FKÖ'ye zarar vermiştir. HAMAS'ı ortadan kaldırma düşüncesiyle uygulanan abluka Gazze'deki insani durumun kötüleşmesine neden olmuş, masum insanlar ve sivil halk zarar görmüştür. Bu durum HAMAS'ın Gazze'deki etkinliğini

---

³⁸⁹ Erkmen, "Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri", s.19

³⁹⁰ Ayhan, **a.g.m.**, s.127

artırmasına ve Gazze’yi kontrol etmesine neden olmuştur.³⁹¹ HAMAS’ın Gazze’yi yönetmede sağlayacağı başarı HAMAS’ı Filistin’in geleceğinde rakipsiz hale getirebilme ihtimali İsrail’i korkutmuş ve İsrail böyle bir durumun gerçekleşmemesi için Gazze’yi abluka altına almıştır. Ancak bu durum HAMAS’ı daha da güçlendirmiş, İsrail ve ABD’den destek alan FKÖ’yü halkın gözünde işbirlikçi bir niteliğe büründürmüştür. FKÖ ve HAMAS arasındaki bu çatışma Filistin halkına zarar vermiştir.³⁹²

Batı Şeria’da HAMAS’ın varlığını zayıflatmak ve HAMAS’ın İsrail’e yönelik saldırılarını önlemek amacıyla 18 Haziran 2008 tarihinde ateşkes anlaşması yapılmıştır. Altı aylık ateşkes anlaşması 19 Haziran’da yürürlüğe girmiştir. Ateşkes anlaşması ile HAMAS’ın saldırılarını sona erdirmesi ve diğer silahlı grupların faaliyetlerini engellemesi istenmektedir. Buna karşılık eşzamanlı olarak İsrail’in Gazze’deki operasyonlarını tamamen durdurmasını, HAMAS’ın ateşkese uyması halinde İsrail’in kısa bir süre içinde aşamalı olarak Gazze Şeridi üzerindeki ablukaları önce hafifletmesi sonrada kaldırması esir edilen Filistinliler karşılığında esir alınan Gilad Şalit’in serbest bırakılması konularını kapsamaktadır.³⁹³ 2008 Aralık ayında ateşkes anlaşmasının getirdiği hükümler, 4 Kasım 2008 tarihinde İsrail ordusunun Gazze’ye girerek HAMAS’ın 8 üyesini öldürmesiyle ihlal edilmiştir. HAMAS, üyelerinin öldürülmesine karşılık vermiş ve İsrail’in ablukayı kaldırması şartıyla ateşkesin uzatılacağı görüşünü de ileri sürmüştür. İsrail tarafından ateşkesin yenileneceği konusunda herhangi bir umut ışığı yakılmaması HAMAS’ın ateşkesin

---

³⁹¹ Dalar, **a.g.e.**, s.110-112

³⁹² <http://www.haber10.com/haber/25327>, 27.01.2011

³⁹³ Gazze Sorunu: İsrail Ablukası, “Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu ve Türkiye’nin Yaklaşımı”, Rapor No: 71 Eylül 2011, **ORSAM**, S.9

uzatılmasındaki isteksizliğini etkilemiştir.³⁹⁴ HAMAS'ın 18 Aralık 2008 tarihinde ateşkesin sona erdiğini duyurmuştur. Ateşkesin sona erdiği günlerde Gazze'de İsrail'e yapılan saldırılarda önemli artışlar olmuş, İsrail'de bu saldırılara karşılık vermiş, 4 Ocak 2009 akşamı kara harekâtı başlamıştır.

4.3.2009 Dökme Kurşun Operasyonu

Gazze Operasyonu 1967'den beri düzenlenen en geniş hava harekâtı olmuştur. Operasyonla birçok hedef vurulmuş, çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir. İsrail'in Gazze'ye yönelik 22 gün süren Dökme Kurşun Operasyonu 19 Ocak'ta ateşkesle sona ermiştir.

HAMAS, Gazze saldırılarından ciddi yara almıştır.³⁹⁵ Dökme Kurşun Operasyonu süresince ortaya atılan senaryolar durumu daha da germekteydi. Bu senaryoya göre, İsrail'in Gazze Operasyonunun amacı HAMAS yönetimini sona erdirip FKÖ'nün yeniden Gazze'de hâkimiyeti ele geçirmesini sağlamaktır. Böyle bir varsayımın olması imkânsız görünüyordu çünkü İsrail'in Gazze'de HAMAS'ın kontrolünü sona erdirecek büyüklükte operasyon gerçekleştirilmesi mümkün değildi. İsrail'in böyle bir amacı olsa dahi Gazze halkı İsrail tarafından iktidara gelmesine yardımcı olunan FKÖ'ye destek vermeyeceği açık görünüyordu.³⁹⁶

İsrail, Gazze Operasyonu ile HAMAS'ı askeri açıdan zayıflatmayı amaçlamıştır. HAMAS'ı zayıflatırken FKÖ'yü güçlendirmek istemiş ve HAMAS'ın yenik düşmesiyle FKÖ'nün Gazze Şeridine dönmesi planlanmıştır. FKÖ'nün Filistin halkının meşru temsilcisi rolünü kaybetmeye başlaması buna karşılık HAMAS'ın

---

³⁹⁴ Dalar, **a.g.e.**, s.113

³⁹⁵ Bülent Aras, "Gazze Dramı ve Sonrası", **Ortadoğu Analiz**, Ocak 2009, Cilt 1-Sayı 1, s.16

³⁹⁶ Erkmen, "Filistin'de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri", s.20

gittikçe tabana yayılması HAMAS'ın daha fazla ciddiye alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. FKÖ iki devletli çözüme inanmakta, şiddeti reddetmekte ve diyalogu savunmaktadır. HAMAS ise İsrail'i reddederek Filistin Sorununu daha da karmaşıktırmaktadır.³⁹⁷

4.3.1.Dökme Kurşun Operasyonu Sonrası FKÖ ve HAMAS

Gazze Savaşı, İsrail'in Mısır tarafından önerilen ateşkes koşullarını kabul etmesinin ardından HAMAS'ın da ateşkes koşullarını kabul ettiğini açıklamasıyla sona ermiştir.³⁹⁸ Filistin toprakları üzerinde yıllardır süren işgal, bazı bölge devletlerinin Filistinliler üzerindeki güç mücadelesi, Gazze'deki yaşam şartları iki başlılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir yanda Filistin'i temsil edemeyeceği amacıyla görüşmelere dâhil edilmeyen HAMAS, diğer yanda ise sözlerini tutamayacak kadar zayıf ama barışçıl FKÖ.³⁹⁹

2006 seçimleri ile Filistin yönetiminin başına geçen HAMAS İsrail'i tanımamıştır. İslam eğilimli olan HAMAS örgütü, İsrail tarafından terörist olarak nitelendirilmiş ve Gazze'ye karadan, denizden, havadan ambargo ve abluka uygulayarak HAMAS'ı seçen Filistinlileri cezalandırmıştır. FKÖ ve HAMAS arasındaki ideolojik ve siyasal ayrılıklardan İsrail yararlanmış ve FKÖ'yü HAMAS'a karşı desteklemiştir.⁴⁰⁰ HAMAS, Gazze'yi ele geçirdiğinden beri FKÖ ile anlaşmazlığı devam etmektedir. HAMAS iktidar olduğu andan itibaren ikilemde kalmıştır. HAMAS bir yandan Arap dünyası ve Batı tarafından kabul görmeyi

³⁹⁷ Oytun Orhan, "Gazze Operasyonu ve Sonrası: İsrail Açısından Bir Değerlendirme", **Ortadoğu Analiz**, Şubat 2009, Cilt 1-Sayı 2, s.9

³⁹⁸ Ayhan, **a.g.m.**, s.129

³⁹⁹ Serhat Erkmen, (10 Temmuz 2011). "Filistin'in BM Süreci: Yolun Sonu mu Yoksa Yeni Bir Sürecin Başlangıcı mı?", <http://www.orsam.tr/tr/yazigoster.aspx=2641>

⁴⁰⁰ Gazze Sorunu: "İsrail Ablukası, Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu ve Türkiye'nin Yaklaşımı", Rapor No:71 Eylül 2011, **ORSAM**, s.8

isterken diğerk yandan silahlı mücadeleye Filistin’de iktidar olmayı istemektedir. HAMAS’ın Filistin’de devlet otoritesinin olmadığı, halkın temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı bir ortamda boşluğu doldurması FKÖ’nün İsrail ile uzlaşma çizgisine girdiği dönemde HAMAS’ın Filistinlilerin haklarını savunması HAMAS’ı güçlendirmiştir. Ancak HAMAS’ın Gazze iktidarı sonrası güçlenmesine neden olan etkenler aleyhine işlemiştir. HAMAS, Gazze’de Batı Şeria’da ayrı bir iktidarken imkânların kısıtlılığı nedeniyle güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. HAMAS, operasyon süresince hayatta kalmaya ve askeri gücünü kaybetmemeye önem vermiştir.⁴⁰¹

Gazze Savaşı sonrası, FKÖ ve bazı Arap devletleri Gazze saldırılarından dolayı HAMAS’ı sorumlu tutmuşlardır. Abbas, savaşın başında HAMAS’ı ateşkesi bozmakla suçlamıştır.⁴⁰²

Savaş boyunca FKÖ, HAMAS’ı desteklememiş araları iyice açılmıştır.⁴⁰³ Filistinli örgütlerin kendi içerisinde bölünmesi ise Filistin direnişinin geleceğinin sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Halid Meşal 28 Ocak’ta Katar’da düzenlenen “Gazze Zaferi” konferansında FKÖ’nün Filistinlileri temsil etmediğini ve HAMAS’ın hem Filistin’de yaşayan hem de Filistin toprakları dışında yaşayan örgütlerinde temsil edildiği yeni bir Filistin üst otoritesi kuracağını açıklamıştır. Bu açıklamaya karşılık Mahmud Abbas yönetimi FKÖ’nün otoritesini tanımayan HAMAS’la görüşmelerinin mümkün olmadığını açıklamıştır. FKÖ içinde HAMAS’ın amacının yalnızca FKÖ’nün yapısını değiştirerek hem Gazze hem de

---

⁴⁰¹ Serhat Erkmen, “Gazze’de Savaş: İsrail Operasyonunun Nedenleri ve Olası Sonuçları”, **Ortadoğu Analiz**, Ocak 2009, Cilt 1-Sayı 1, s.9-10

⁴⁰² Ayhan, **a.g.m.**, s.129

⁴⁰³ Serhat Erkmen, (10 Temmuz 2012). “İsrail-HAMAS Çatışmasının Taraflar Açısından Sonuçları”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=26>

Batı Şeria’da İslami bir otorite kurmak ve sonrasında ise dini otoriteyi tüm Filistinliler üzerinde yaymak olduğunu ileri sürenler bulunmaktaydı. Bu yaklaşımlara karşı bazıları ise, FKÖ’nün tüm Filistinlileri temsil etme iddiasını kaybettiğini ileri sürenlerde bulunmaktaydı. Filistin’deki bölünme FKÖ’nün Batı Şeria’yı kontrol ettiği ve HAMAS’ında Gazze’yi denetin altına aldığı bir bölünmenin ötesinde tüm Filistinlileri ve Filistin direnişini etkileyecek ideolojik bir bölünmedir.⁴⁰⁴ Filistinliler arasındaki güç mücadelesinde iki başlılık doruk noktasındaydı. Batı Şeria ve Gazze’de iki ayrı yapı oluşmuş gibiydi. Gazze’de HAMAS, FKÖ yanlılarına karşı tavırları belirgindi ve bu ayrılığın belirginleşmesi bir çeşit düşmanlığa dönüştüğünün göstergesiydi.⁴⁰⁵ FKÖ ve HAMAS arasında bölünen Filistin siyaseti ülkede iç savaş manzaraları yaşatmaktaydı.⁴⁰⁶

4.3.2.Gazze Savaşının Analizi

27 Aralık 2008 tarihinde başlayıp 19 Ocak 2009 tarihine kadar süren Gazze Savaşı 22 gün boyunca Gazze’de önemli boyutta yıkımlar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar sonucunda İsrail, HAMAS ve füze atma kabiliyetini yok etmede başarısız olmuştur. İsrail Başbakanı savaşı kazandığını ve amaçlarına ulaştıklarını söylese de Gazze Savaşında istediği sonuca ulaşamamışlar ve HAMAS’la ilgili bir sonuç alamamışlardır. Sadece Gazze Şeridini harabeye çevirmiş ve çok sayıda sivil katletmişlerdir.⁴⁰⁷ Gazeteci John Pilger 21 Ocak 2009 tarihli New Statesman’da Gazze’deki olaylar için soykırım terimini kullanmıştır.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁴ Ayhan, **a.g.m**, s.129-130

⁴⁰⁵ Erkmen, “İsrail-HAMAS Çatışmasının Taraflar Açısından Sonuçları”, s.26

⁴⁰⁶ Aras, “Gazze Dramı ve Sonrası”, s.20

⁴⁰⁷ Dalar, **a.g.e**, s.119-120

⁴⁰⁸ Noam Chomsky-Ilan Pappé, **Yaşamla Ölüm Arasında Gazze (İlan Pappé, Gazze Ölüm Tarlaları, 2004-2009)**, Çeviri: Sibel Neslişah Hazar, 1. Baskı, (İstanbul: Bgst Yayınları 2011), s.244

BM İnsan Hakları Konseyi tarafından Gazze Savaşı sırasında gerçekleştirilen uluslararası insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ihlallerini araştırmak üzere Gazze Gerçekleri Tespit Komisyonu oluşturulmuş ve bu misyonun başkanlığına Güney Afrikalı Yargıç Richard Goldstone getirilmiştir. Goldstone raporunda HAMAS'ın İsrail'e dönük füze saldırılarının savaş suçu olduğunu ve insanlığa karşı suç teşkil ettiği kaydedilmiştir.⁴⁰⁹ Rapor BM İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilmiş, Konsey aldığı kararla İsrail'i kınamış buna karşın HAMAS'a ilişkin bir kınama kararı çıkmamıştır. Gazze Savaşı sonrası ortaya çıkan en önemli gerçek sivil hayatı çok kötü etkileyen abluka ve ambargo uygulamasıdır. HAMAS'ın Gazze'yi 2007 yılında ele geçirdiğinden beri Gazze halkının temel insani ihtiyaçlarını karşılamayacak derecede havadan, karadan, denizden ambargo ve abluka uygulamıştır. İnsani yardım engellenmiş ve HAMAS yüzünden Gazze'deki sivil halk cezalandırılmıştır.⁴¹⁰

4.4.De Facto Filistin Devleti ve Yaşanan Gelişmeler

Gazze Savaşından sonra Filistin'de önemli gelişmeler yaşandı. FKÖ Ağustos ayı başlarında tarihi bir kongre gerçekleştirdi. Yirmi yıl aradan sonra gerçekleştirilen kongrede Fayyad Hükümeti Filistin'de de facto bir devlet oluşturacaklarını ve bununla ilgili programlarını açıklamışlardır. Bu açıklama Filistin iç politikasında önemli bir adımdı. Fayyad Planının en önemli özelliği diplomatik süreci düzelterek de facto bir Filistin Devleti oluşturma hedefidir. Planın amacı iki yıl içinde altyapısı gelişmiş bir Filistin Devletinin kurulmasıdır. De facto Filistin Devleti oluşturulması hukuki açıdan tek taraflı bir devlet ilanı değildir. Eğer Filistin'de de facto bir devlet

---

⁴⁰⁹ Chomsky-Pappe, **a.g.e.**, s.244

⁴¹⁰ Dalar, **a.g.e.**, s.136

oluşturulursa Filistin barış görüşmelerinde daha kuvvetli olacak İsrail 1967 sınırlarına ve iki devletli bir çözüme, yeni yerleşim bölgeleri kurulmasına son vermeye zorlanacaktı.⁴¹¹

Fayyad Planı ile barış masasında bir Filistin otoritesi veya bölünmüş bir iktidar değil, Filistin Devleti yer alacaktı. Şimdiye kadar olan barış görüşmelerinde tıkanmaya neden olan Gazze Şeridini kontrol eden HAMAS ile İsrail arasında yaşanan çatışmalardır. HAMAS seçimle işbaşına gelmesine rağmen barış görüşmelerine alınmamaktadır. Buna karşılık FKÖ halk desteğinden yoksun olsa da seküler ve ılımlı görünümüyle ABD ve AB tarafından resmi olarak tanınan bir partidir.⁴¹²

De facto Filistin Devletinin kurulmasında Fayyad Planının başarıya ulaşmasının önünde pek çok engel bulunmaktaydı. HAMAS Fayyad Planının önündeki önemli engellerden biridir. HAMAS bugüne kadar uluslararası görüşmelerden dışlanmıştır. HAMAS'ın dışlanması de facto Filistin Devleti oluşturulması sürecinden dışlanması anlamına gelmekte ve Fayyad Planını uygulamaya geçirilmesini güçleştirmektedir. Yaygın olan kanaat ise HAMAS olmadan bir çözüme ulaşılamayacağıdır. Çünkü HAMAS Filistin halkının önemli bir kesiminin desteğini alarak işbaşına gelmiştir. Bu duruma göre Fayyad Planının başarıya ulaşması büyük ölçüde HAMAS'ın desteği ile mümkün olacaktır. HAMAS ise bu desteği vermeyecek görünümündedir. HAMAS Gazze'de de facto bir devlet oluşturmaya başlamıştır. Filistin Sorununda HAMAS kadar FKÖ'de sorunun diğer tarafını oluşturmaktadır. De facto Filistin Devletinin oluşturulmasında FKÖ'nün

---

⁴¹¹ Çiftçi, a.g.m, s.34-36

⁴¹² Çiftçi, a.g.m, s.37

statükocu kadrosu engel teşkil etmektedir. Filistin Sorununda muhafazakâr bir tutum sergileyen Abbas belirli şartlar karşılanamadığı müddetçe barış yapmayacağını ileri sürmektedir. Bu şartlardan en önemlisi yeni yerleşim yerlerinin kurulmasına son verilmesidir. Fayyad Planı uygulamaya konabilirse barış yolunda önemli bir önemli bir döneme girilecektir.⁴¹³

4.5.Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü, Sorunun BM'ye Taşınması

1948 yılında İsrail Devletinin kuruluşundan itibaren Filistin Sorunu çözüme kavuşmamış ve bugün hala bir hükümet belirsizliği bulunmaktadır. Filistin'de siyasi uzlaşmazlık ve yönetim sorunu yaşanmaktadır. Bu sorunlara ek olarak İsrail, Filistin toprakları üzerinde illegal yerleşim yerleri inşa etmekte ve Filistin halkı mülteci olarak yaşamakta, İsrail sınırları içinde kalan evlerine geri dönememektedirler. Böyle bir ortamda Mahmud Abbas yönetimi sorunu BM'ye götürme kararı almıştır. Alınan bu kararlar birlikte risk de alınmıştır. Bu süreçte ABD ekonomik yardımları durdurabilir yanı sıra süreç başarısız olursa FKÖ prestij kaybına uğrayabilirdi.⁴¹⁴

HAMAS'ın 2007 yılında Gazze'yi ele geçirmesiyle iki başlı bir yapı ortaya çıkmış ve bu iki yapı sistem Filistin'in iç politik yapısının kilitlenmesine neden olmuş ve FKÖ arkasındaki destek de azalmıştır. FKÖ ve Abbas yönetimi bir yandan İsrail'in işgal politikaları ve uzlaşmaz tavrı ile uğraşırken diğer taraftan HAMAS'ın desteklediği çatışmacı yaklaşım arasında kalmıştır. FKÖ Gazze'deki kontrolünü kaybetmiş, Batı Şeria'da da kaybedeceği ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı Filistin yönetimi devlet ilan çabasına girmiş ve iç politikada yaşanan

---

⁴¹³ Çiftçi, a.g.m, s.38

⁴¹⁴ Serhat Erkmen, "Filistin'in BM Macerası: İki Adım İleri Bir Adım Geri", **Ortadoğu Analiz**, Ekim 2011, Cilt 3-Sayı 34, s.11

olumsuzlukları gidermek istemiştir. Fakat HAMAS Abbas'ın bu çabasına karşı çıkmış Abbas'ın Gazze'deki konuşmasının destek bulmasına engel olmak istemiştir. HAMAS'ın engeline rağmen Abbas'ın BM'deki konuşması Filistin içindeki desteğini pekiştirmiştir. HAMAS, Filistin Devletinin ilanına destek aramak için yapılan BM'deki sürece karşı çıkmış ama bu karşı çıkma sürecinde HAMAS'ın kendi içinde çelişmeye başladığını da ortaya çıkarmıştır. Bölgedeki Arap Devletleri bu girişimi destekleyerek HAMAS'ın FKÖ karşısında geri adım atmak zorunda kalmasına neden olmuşlardır.⁴¹⁵

Filistin'in BM'ye yaptığı başvuru, FKÖ ve Filistin yönetimine iç politikada bir kazanım sağlamıştır. Mahmud Abbas'ın BM'de yaptığı konuşma sonrasında Batı Şeria'da destek görmüştür. Fakat FKÖ içindeki anlaşmazlıklar ve HAMAS'ın karşı çıkması BM sürecindeki yaşanan olumsuzluklardır.⁴¹⁶

2011 yılında Filistin'in statü kazanması amacıyla Mahmud Abbas'ın BM'ye yaptığı tam üyelik başvurusu sonuçsuz kalmasına rağmen Filistin otoritesi devlet statüsü elde etme konusunda kararlı idi. Filistinliler tam üyelik olmayınca “üye olmayan gözlemci devlet” statüsünü elde etmek için BM'ye başvurdular.⁴¹⁷ 29 Kasım 2012'de BM Genel Kurulu Filistin için üye olmayan gözlemci devlet statüsü kararını oylamaya sundu. Oylamada 138 evet, 9 ret ve 41 çekimser oy kullanıldı. Filistinliler yüksek oy oranı ile büyük bir başarı kazandı.⁴¹⁸

---

⁴¹⁵ Erkmen, “Filistin'in BM Macerası: İki Adım İleri Bir Adım Geri”, s.13

⁴¹⁶ Erkmen, **a.g.m.**, s.19

⁴¹⁷ Mehmet Şahin, “Filistin'in BM'de “Üye Olmayan Gözlemci Devlet” Olmasının Anlamı”, <http://www.orsam.org/tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4072>, Erişim: 03.04.2013

⁴¹⁸ Tuğçe Ersoy Öztürk, “Filistin Sorunu ve Yeşeren Umutlar: Arap Baharı Etkisi?”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=artic, Erişim: 03.04.2013

Filistin'in elde ettiği bu başarının etkileri hemen değişiklikler meydana getirmemiştir. Filistin Devleti hala egemenlik haklarını tam olarak kullanamamaktadır. İsrail Hükümeti Filistin topraklarında yeni yerleşim yerlerinin yapılmasına izin vermektedir. Bunun yanı sıra FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan çekişme devam etmektedir. Filistin'de ekonomik sorunlar çözülmemiş işsizlik oranı oldukça yüksektir. Ancak yaşanan bu sıkıntılar Filistin Devletinin ilan edilmesi için engel değildir.⁴¹⁹

Filistin'in BM'ye üye olmayan devlet statüsü kazanması ile hareket alanını genişletmiştir.⁴²⁰ Bu statü diplomatik alanda önemli bir başarı olabilir. Filistin Devletinin Uluslararası Ceza Mahkemesine (UCM) üye olması ile önündeki hukuki engel ortadan kalkmıştır.⁴²¹ Hukuki engelin ortadan kalkmasıyla Filistin Devleti, İsrail tarafından kendilerine yönelik her türlü yapılan hukuk dışı eylemleri soruşturma konusu olarak bildirebilecektir. 29 Kasım oylamasında çıkan “evet” oylarının çokluğu ise Filistin Devletinin kurulmasının zamanının geldiğini göstermektedir.⁴²²

4.6.HAMAS ve Arap Baharı

Ortadoğu'da köklü değişiklikler 2010 yılında yaşanmaya başlamıştır. Arap ülkelerinde meydana gelen küçük ve büyük çaplı gösteriler halkın yıllardır şikâyetçi olduğu bazı yönetimlerin değişimi sonucu yaşanan gelişmeler Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır.⁴²³ Kuzey Afrika ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerinde devrim

---

⁴¹⁹ Serhat Erkmen, “Filistin'de Tarihi Dönemeç”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4082>, Erişim: 01.04.2013

⁴²⁰ Şahin, **a.g.m**

⁴²¹ Erkmen, **a.g.m**

⁴²² Şahin, **a.g.m**

⁴²³ “Bütün Yönleriyle Arap Baharı”, **Dünya Bülteni Araştırma Merkezi**, Ekim 2011, Erişim: 19.09.2012

niteliğinde gerçekleşen Arap Baharı, Arap ülkelerindeki diktatöryel rejimlere halkın isyan etmesidir. Meydana gelen bu isyanların temelinde diktatöryel rejimlerin yanı sıra işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü ve kötü yaşam koşulları vardır.⁴²⁴ Arap Baharı ile yaşanan gelişmeler artık eski düzenin devam etmeyeceğini ortaya çıkarmıştır. Gelişmeler bölge ülkelerinin iç siyasi yapısında değişim hızını artırmış ve diğer devletlerin bölgeye yönelik politikalarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Ortadoğu’da yaşanan köklü değişim Filistin’in konumunu da etkilemiştir.⁴²⁵ Arap Baharının dünya gündeminde Ortadoğu’da bir özgürlük hareketi olarak tanımlanması Filistin’de yaşanan devlet inşası sürecinin de desteklenmesine yol açmıştır.⁴²⁶

Bölge ülkeleri arasında yaşanan halk hareketi HAMAS’ı da etkilemiştir. Arap Baharı öncesinde HAMAS, İran ve Suriye eksenli bir dış politika seçmiş, FKÖ ise Mahmud Abbas liderliğinde Mısır’da Mübarek yönetimi ile yakınlaşmıştır. Arap Baharı ile birlikte Mısır’da Mübarek rejimi gitmek zorunda kalmış, FKÖ’nün de iktidarını da tartışmalı hale getirmiştir. HAMAS ise eksen değişikliğine gitmiştir. Arap dünyasındaki dönüşümler Mısır’dan Libya’ya ve Tunus’a kadar Müslüman Kardeşler orjinli İslami hareketler ön plana çıkarılmıştır.⁴²⁷ Mübarek rejiminin yerine gelecek olan rejimin mutlaka Müslüman Kardeşleri içerecek bir rejim olacaktır.⁴²⁸ HAMAS’da Müslüman Kardeşlerin Gazze kolu olarak ortaya çıkan bir hareket olduğu için bu dönüşümün dışında kalmamıştır. Ramzy Baroud HAMAS’ın yeni çizgisini şöyle belirtmektedir: “*HAMAS kendini yeniden oluşturuyor olabilir ya da*

⁴²⁴ <http://www.tuiçakademi.org/index.php/kategoriler/ortadoğu/3122-arap-baharı>-Erişim:23.09.2012

⁴²⁵ Mehmet Şahin, “Filistin Devleti Arap Baharının Açan Çiçeği Olabilecek mi? **ORSAM**, Erişim: 24.09.2012

⁴²⁶ Bezen Balamir Coşkun, “Arap Baharının Gölgesinde İsrail-Filistin Sorunu ve Türkiye-İsrail İlişkileri, **Ortadoğu Analiz**, Haziran 2011, Cilt 1-Sayı 42, s.32

⁴²⁷ <http://www.odatv.com/n.php?n=hamasta-yol-ayrımını-080312/100>, Erişim: 20.09.2012

⁴²⁸ Tanık Oğuzlu, “Arap Baharı ve Değişen Bölgesel Dinamikler”, **Ortadoğu Analiz**, Haziran 2011, Cilt 1-Sayı 30, s.37

en basitinden zorlukları aşmaya çalışıyor olabilir. Ne olursa olsun HAMAS'ın manevralarının politik bağlamı geleneksel yurdunu (İsrail işgaline) hızla ardında bırakıyor ve bölgeyi bir bütün olarak kabul eden yeni bir boyuta doğru taşıyor.”

HAMAS, İsrail karşıtı Gazze merkezli bir direniş hareketi olmakla, Müslüman Kardeşlerin parçası olarak Arap dünyasına katılmak arasında.⁴²⁹ Arap Baharı, Ortadoğu halkının tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Halkın kararlarını kendilerinin vermesi sonucu Filistin Sorunun da olumlu etkilenmesi beklenmektedir.⁴³⁰

4.6.1.Arap Baharı ve Müslüman Kardeşlerde Yaşanan Gelişmeler

Arap Baharı ya da Arap Devrimi adı verilen gelişmeler ilk olarak Tunus'ta baş göstermiş ve sonrasında Yemen, Libya ve Mısır'a kadar yayılmıştır. Yaşanan halk ayaklanması sonucu Mısır'da Mübarek rejimi devrilmiştir. Mısır, 1981 yılından itibaren Mübarek yönetiminde bulunmaktadır. Son yıllarda artan ekonomik sıkıntılar, halkın sesinin yükselmesine neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler sonucu Hüsnü Mübarek, yönetimi orduya ve Anayasa Mahkemesine devretmiştir. Bu sürede Mısırlı muhalif El-Baradei ve Müslüman Kardeşler birleşme kararı almış, halk örgütlenmesine destek olacaklarını da açıklamışlardır. Mübarek rejiminin ardından ülkenin başına geçici olarak Askeri Konsey adına Muhammed Hüseyin Tantavi geçmiştir.⁴³¹

---

⁴²⁹ <http://www.odatv.com/n.php?n=hamasta-yol-ayrimimi-080312/100>, Erişim: 20.09.2012

⁴³⁰ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/19.03.2012/arak-bahari-bir-donum-noktası>, Erişim:23.09.2012

⁴³¹ <http://www.turksam.org/tr/a/2464.html>, Erişim: 15.10.2012

Arap Baharı sonucu Mısır, Hüsnü Mübarek'in dikta yönetiminden kurtulmuştur.⁴³² Mısır'da yapılan seçim sonucu Müslüman Kardeşlerin kurduğu Hürriyet ve Adalet Partisi kazanmıştır.⁴³³ Mısır'da liderliğin el değiştirerek Müslüman Kardeşlere geçmesi İsrail'de büyük endişe uyandırmıştır. İsrail'e göre Kahire yönetimindeki değişim, Mısır'daki sosyal, siyasi, ekonomik ve dini dinamikler ve ülkelerin genel istikrarı üzerinde önemli değişiklikler doğuracaktır.⁴³⁴ İsrail, Hüsnü Mübarek rejiminin devrilmesiyle Ortadoğu'da önemli bir müttefikini kaybetmiştir. Müslüman Kardeşler yönetimi ile İsrail arasındaki ilişkiler kırılğan bir noktadadır.⁴³⁵ 1979 yılındaki Camp David Anlaşması ile İsrail-Mısır İlişkileri "soğuk barış" olarak adlandırılabilir bir sürece girmiştir. Bu dönemde herhangi bir çatışma olmamış ancak ikili münasebete de yer verilmemiştir. Mübarek rejiminin devrilmesiyle kurulan yeni Mısır hükümeti daha önce yapılmış olan anlaşmaları tanıyacağını bildirmiş olsa da İsrail'in endişeleri henüz giderilmiş değildir.⁴³⁶

HAMAS'ın Müslüman Kardeşlerin içinden çıktığı teşkilat olması da HAMAS açısından stratejik bir destektir. Müslüman Kardeşlerin HAMAS'a ekonomik ve askeri yardımda bulunması ihtimali İsrail açısından risk oluşturmaktadır. İsrail'in Gazze'de sürdürdüğü askeri operasyonlarda Müslüman Kardeşlerin, HAMAS'a destek olabilmesi İsrail'in endişelerini artırmaktadır.⁴³⁷

---

⁴³² <http://www.politikaakademisi.org/?p=2396>, Erişim: 10.10.2012

⁴³³ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, "Mısır'da ki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi", **Ortadoğu Analiz**, Ağustos 2012, Cilt 4-Sayı 44, s.70

⁴³⁴ Tuğçe Ersoy Öztürk, (10 Ekim 2012). "Değişen Bölgesel Çevrenin İsrail'e Yansımaları, II. Mübarek Sonrası Mısır", **BİLGESAM**, Erişim: http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=artic

⁴³⁵ Selen Tonkuş, (10 Ekim 2012). "Mısır-İsrail İlişkilerinde Sina'daki Güvenlik Sorunu: Fırsat mı Kriz mi?", Erişim: <http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?61ID=3813>

⁴³⁶ Öztürk, **a.g.m**

⁴³⁷ aynı yer

4.7.HAMAS ve Suriye

Suriye’de 2011 Mart ayında başlayan olaylar kısa zamanda genişleyerek tüm ülkeye yayılmıştır. Arap Birliği gösterilerin başladığı Mart ayından, Suriye rejimi ile muhalefet arasında ulusal diyalog çağrısını yaptığı Ekim ayının ortasına kadar Suriye konusunda sessiz kalmasının arkasında Arap Baharı ile birlikte bölgenin içine girdiği karışıklığın büyük bir payı vardır. Arap Birliğinin ilk ciddi girişimi 16 Ekim 2011 tarihinde Mısır’da toplanan Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısıdır. Ancak Arap Birliğinin bölge meselesinde sarf ettiği yoğun çabalar bölgesel bir iradeyi yansıtmaktan uzak kalmıştır.⁴³⁸

Suriye’de yaşanan çatışmalar öncesi HAMAS Suriye hükümetinden Filistin özgürlük mücadelesi için başka hiçbir Arap Devletinden alamadığı istisnai bir destek almıştır. HAMAS’a yakınlığı ile bilinen yazar Yasir Zeatire, HAMAS yönetiminin Filistin direnişine desteği nedeniyle Suriye Devletine kendini borçlu hissettiğini belirtmiştir. Fakat Zeatire Suriye’nin kendilerini İslami bir gelenekten gelmeleri nedeniyle “doğal düşman ama zorunlu müttefik” olarak konumlandığının farkında olduklarını belirtmektedir. Suriye rejimi 1980’lerde Müslüman Kardeşler hareketini bastırmıştır. Beşar Esad son açıklamalarında ise İhvan hareketine hakaret içeren göndermeler yapmıştır. Suriye rejiminin, HAMAS’la aynı referans noktalarından hareket eden Müslüman Suriye halkına uyguladığı orantısız şiddet HAMAS’la Suriye rejiminin yollarını ayırmıştır.⁴³⁹

HAMAS yaşanan bu gelişmeler üzerine Suriye’deki bürosunu kapatmıştır. HAMAS son aylarda Suriye’de çalışmanın zor bir hal aldığını, yapılması gereken

---

⁴³⁸ Müjge Küçükkeleş, “Arap Birliğinin Suriye Politikası”, **SETA**, Mart 2012, s.21

⁴³⁹ http://www.haber7.com/haber/2012222/Hamasin-Suriye'den_kolay_olmadı, Erişim: 10.10.2012

işleri yapamadıklarını belirterek Suriye dışına çıkmışlardır. Suriye’de çalışan bütün çalışanlarını ise Kahire’ye aileleriyle birlikte göndermiştir. HAMAS yeni bürosunu Kahire’de açma kararını Suriye krizinin sona erme beklentisiyle açıklamadığını belirtmiştir.⁴⁴⁰

HAMAS’ın Suriye’den ayrılmaya karar vermesi, Suriye’de yaşanan olaylar ile ilgili olduğu kadar kendi içinde parçalanmaya başladığının da işareti olabileceğini göstermektedir. HAMAS Suriye’de bir direniş örgütü olarak faaliyet göstermiştir. Suriye ise HAMAS’a her zaman destek vermiştir. HAMAS, 2006 yılında iktidara geldiğinde mücadeleye devam edeceğini bildirmiştir. FKÖ’den fazla oy almasının nedeni de budur. HAMAS 2006 yılındaki politikasını uygulamamaya başlamış, bu da kendi içinde parçalanmalara neden olmuştur. Bu durum halkın HAMAS’a olan güveni sarsmıştır. HAMAS, Suriye’de kalarak mücadeleye devam etmesi gerekirken, Suriye’de kalmaması yönünde ki baskılara boyun eğmiştir. HAMAS’ın bazı devletlerin himayesi altında olması HAMAS içindeki kimi kadrolar tarafından itiraz edilmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar HAMAS’ın kendi içinde parçalanmaya başladığının göstergesidir.⁴⁴¹

4.8.Filistin Sorunu ve Yerel Seçimler

FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan iç çatışma Filistin Sorununa çözüm getirmemiştir. FKÖ ve HAMAS aralarında senelerdir görüşmeler yapmaktadırlar. Filistin Sorununu çözmek amacıyla yapılan görüşmelerden ilki Kahire Anlaşması olmuştur. İki örgüt uzlaşma hükümetinin kurulmasını istemektedirler. FKÖ ve HAMAS arasında yapılan Kahire Anlaşması detaylı bir anlaşma niteliğindedir.

---

⁴⁴⁰ <http://www.yenişafak.com.tr/dünyahaber/hamas-suriyedeki-bürosunu-kapattı>, Erişim: 08.05.2013

⁴⁴¹ <http://www.yurtgazetesi.com.tr/politika/h39578.html>, Erişim: 07.08.2013

Kahire Anlaşmasından sonra Katar'da da bir anlaşma imzalanmıştır. Fakat yapılan bu anlaşmalar sonrası hiçbir konu müzakere edilmemiştir.⁴⁴²

HAMAS'a göre bu anlaşmaları uygulamak için önlerinde birçok engel bulunmaktadır. Bu sorunların başında geçici hükümetin kurulması yer almaktadır. Bu hükümet Filistin'i seçimlere götürecektir uzlaşma hükümeti olacaktır. HAMAS, FKÖ ile aralarındaki kopukluğu gidermeden seçimlerin yapılmayacağını belirtmiştir.⁴⁴³

4.9.Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Çatışması ve İsrail

Günümüz Ortadoğu'sundaki istikrarsızlıkta Filistin Sorunu en önemli faktördür. Bölgede 1948 yılında İsrail kurulduğundan bugüne defalarca Araplar ve İsrail arasında savaşlar olmuştur. İsrail her çatışmadan güçlenerek çıkmıştır. Savaşlar İsrail halkını ve İsrail Devletini yok olma fobisinden kurtarmadığı gibi Filistin halkının dramını da sonlandırmamıştır. Filistin halkının tarafları olan FKÖ ve HAMAS arasında bölünmüş bir Filistin bulunmaktadır. Diğer tarafta ise sorunlarını aşırı güç kullanarak çözebileceğine inanan İsrail bulunmaktadır.⁴⁴⁴ Filistin'de yıllardır İsrail'in yapmaya çalıştığı Filistin direnişini iç savaşla etkisiz hale getirmektedir.⁴⁴⁵

İsrail, FKÖ'ye karşı örgütlenme ve gelişmesinde HAMAS'a yardım etmiştir. İsrail daha öncesinde İslamcı hareketleri fazlaca önemsemiyordu. İlerleyen yıllarda İslamcılığı laik Filistin milliyetçi hareketlerine karşı dengeleyici bir güç olarak görmeye başlamıştır. İsrail'in amacı FKÖ'de ayrılıklar yaratarak İslamcı yeni gruplar

---

⁴⁴² <http://www.haber7.com/dış-politika/haber/92591>, Erişim: 10.10.2012

⁴⁴³ <http://www.haberler.com/Hamas-ın-siyasi-lideri->, Erişim: 10.10.2012

⁴⁴⁴ İdris Bal, (10 Ekim 2012). "Filistin Kördüğümü", Erişim: http://www.tbdd.org/index.php?option=com_&view=article&

⁴⁴⁵ <http://www.arşiv.halkınbirliği.net/modules.php?name=Nes&file=article>, Erişim: 10.10.2012

oluşturmaktır. Çünkü Soğuk Savaşın SSCB-ABD rekabetinde ve Filistin direnişinde Marksist ekollerin etkisi büyüktü. Ayrıca FKÖ'ye bazı Hristiyan Araplarda destek veriyordu. Filistin Sorununda İslamcı renkler arttıkça Marksistlerin, diğer laiklerin ve Hristiyan Arapların Filistin direnişlerindeki desteklerinin azalması umuluyordu. İsrail bu açıdan HAMAS'a, FKÖ'ye karşı başlangıçta destek vermiştir. İsrail FKÖ'yü bölerek Arafat'ın etkinliğini azaltmak istemiştir.⁴⁴⁶

Filistin'deki 2006 seçimlerini HAMAS'ın kazanması üzerine İsrail, ABD, AB baskılarını artırmış ve bu baskılar sonucunda Filistin yönetimi ikiye bölünmüştür. İsrail, ABD ve AB HAMAS'ı iktidar olarak tanımamakta buna karşı FKÖ meşru yönetim olarak tanınmaktadır. Bu durum Filistin tarafının gücünün kırılmasına neden olmaktadır. İsrail ve dış güçler tarafından FKÖ'nün tanınması örgütün taviz vermesine neden olmaktadır.⁴⁴⁷

FKÖ'yü bölmek amacıyla İsrail tarafından kuruluşunda ve gelişmesinde desteklenen HAMAS, İsrail'e karşı gelmeye başlamış ve Filistin'i Siyonizm işgalinden kurtarmayı hedeflemiştir. Yaşanan bu paradoksal gelişme Filistin'i iç çatışmaya sürüklemiştir. İsrail HAMAS'ı tanımamaktadır. HAMAS'ta seçimden sonra İsrail'i tanımamaya devam etmiş ve İsrail ile o güne kadar yapılan anlaşmaları kabul etmeyeceğini açıklaması İsrail'in işini daha da kolaylaştırmıştır. HAMAS'ın imzalanan anlaşmaları yok sayması ve İsrail'i tanımaması FKÖ'nün taahhütlerine ters düşüyordu. FKÖ seçimi kaybetmenin hırs ve siyasi, ekonomik rant kaybının getirdiği düşmanlık ile HAMAS'la masaya oturmaktan kaçınılmaktaydı. Filistin yönetimi ikiye bölünmüş, Mahmud Abbas liderliğindeki Filistin yönetimi, İsrail ve

---

⁴⁴⁶ Osman Bahadır Dinçer, (10 Ekim 2012). "HAMAS'ın Kuruluşunda İsrail Faktörü", Erişim: <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=809>

⁴⁴⁷ Bal, a.g.m

ABD tarafından Filistin halkının meşru temsilcisi olarak kabul edilirken, Gazze'yi elinde tutan HAMAS hükümeti yok sayılmaktadır.⁴⁴⁸

---

⁴⁴⁸ <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?dida1&dsid=34>, Erişim: 10.10.2012

SONUÇ

Ortadoğu tarih boyunca önemli olaylara sahne olmuş, coğrafi konumu ile dikkatleri üzerinde toplamıştır. İç karışıklıklar ve savaşlar bölgeyi sorunlu bir hale getirmiştir. İsrail-Filistin anlaşmazlığı, Ortadoğu bölgesinde birçok çatışmaya kaynak teşkil etmektedir. İsrail-Filistin anlaşmazlığının temeli 1917 Balfour Deklarasyonuna dayanmaktadır. Filistin halkı manda yönetimi boyunca İngilizlere ve Yahudilere karşı direniş göstermiştir. Filistin Sorunu II. Dünya Savaşı sonrası daha da derinleşmiştir.

1947 yılında BM Genel Kurulu, Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında bölünerek Kudüs'e uluslararası statü tanınmasını onaylamıştır. Bu kararın ardından 14 Mayıs 1948'de bağımsız İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. İsrail Devletinin kurulmasıyla Arap-İsrail çatışmaları başlamış, Filistin topraklarının büyük bir kısmı İsrail'in işgali altına girmiştir. Birinci Arap-İsrail Savaşıyla Filistinliler yurtlarından çıkartılmıştır. 1956 Süveyş Savaşı, Filistin'de Arap-İsrail çatışmalarının daha da şiddetlenerek devam etmesine neden olmuştur. Süveyş Savaşının en önemli sonucu, El-Fetih örgütünün doğuşudur. El-Fetih Filistinliliği öne çıkarmış ve tek amacı, İsrail'in yıkılarak bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasıdır. 1964 yılında Kahire'de toplanan Arap Birliği, FKÖ'nün temellerini atmıştır. FKÖ, bağımsız bir Filistin Devleti kurmayı amaçlamıştır. FKÖ, kuruluşunun ilk yıllarında Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. 1965 yılında FKÖ Başkanı Şukeiri, Nasır'ında onayını alarak El-Fetih'i FKÖ çatısı altında yer almaya çağırılmış ancak El-Fetih bu daveti kabul etmemiştir. El-Fetih ve FKÖ arasındaki rekabet 1967 Savaşına kadar devam etmiştir.

1967 Savaşı, Ortadoğu haritasını değiştiren bir savaş olmuştur. İsrail, Gazze ve Sina Yarımadasını Mısır'dan, Golan Tepelerini Suriye'den almış ve Batı şeria ile Doğu Kudüs'ü işgal etmiştir. İsrail, 1967 Savaşı sonrası topraklarını iki kat büyütmüştür. BM, bu savaştan sonra 242 sayılı kararı alıp İsrail'in bu savaşta kazandığı toprakları işgal edilmiş kabul ederek bir an önce çekilmesini istemiş ancak İsrail 500.000 Filistinlinin mülteci durumuna düştüğü bu karar sonucunda işgal ettiği topraklardan çekilmemiştir. İsrail, 1948 ve 1967 Savaşlarını kazanmış buna karşılık Filistin halkı sürgün ve katliam politikalarına bağlı olarak Filistin toprakları dışında komşu ülkelerdeki kamplarda ve diasporada yaşamak zorunda bırakılmıştır.

El-Fetih, 1967 Savaşından sonra Filistin halkının umudu olmuş ve yenik düşmeyen tek silahlı hareket olarak adını duyurmuştur. 1967 Savaşı sonrası FKÖ'nün kontrolü El-Fetih'in eline geçmiştir. Yaser Arafat 1969 yılında FKÖ'nün başkanı olmuştur. FKÖ, seküler milliyetçiliği öne çıkarmış olsa da pratikte pragmatist bir politika izlemiştir. FKÖ Arafat liderliğinde Filistin milliyetçiliği temelinde ve öncelikli olarak işgale son verme amacıyla bir araya gelmiş farklı fraksiyonları içerisinde barındıran bir örgüt konumundadır. FKÖ içindeki grupları bir arada tutmayı başaran Arafat, Filistin direnişine de yön vermiştir. 1970'li yıllar, FKÖ'nün meşruiyet kazanmasına ve çeşitli ülkelerin FKÖ ile ilişkiler kurmasına neden olmuş ve FKÖ'nün politik bir muhatap olabileceğini göstermiştir.

1973 Arap-İsrail Savaşı İsrail'i haritadan silmeyi değil, İsrail'e verilen toprakları geri almayı hedeflemiştir. Bu savaş tüm dünyayı etkileyen sonuçlar doğurmuş ve ilk kez "İsrail'in yenilmezliği" ortadan kalkmıştır.

1948 Savaşından sonra Filistinli mülteciler Lübnan'a sığınmış ve mülteci kamplarında yaşamaya başlamışlardır. 1970 Eylül ayında kanlı bir saldırıyla FKÖ Ürdün topraklarından atılmış ve üs olarak kendisine Lübnan'ı seçmiştir. FKÖ, Ürdün iç savaşında olduğu gibi Lübnan iç siyasetinin de aktörü olmaya başlamıştır. Lübnan iç savaşı sonrası Enver Sedat'ın İsrail'e gitmesi ve on ay sonra da İsrail ile Camp David Anlaşmalarını imzalaması, Arap dünyasını karıştırmıştır. İsrail'in Camp David Anlaşmasını imzalamasının nedeni Arap Devletleriyle anlaşmalar yaparak FKÖ'yü marjinalleştirmektir. FKÖ, 1970 sonrası tüm Filistinlilerin tek yasal temsilcisi olarak tanınmayı amaçlamış ve Filistin topraklarından taviz verilmeyeceği fikrini amaç edinmiştir.

HAMAS, 1987 İntifadası ile adını duyurmuş, işgal altındaki topraklarda gerçekleştirdiği çalışmalarda belirgin bir mesafe kat etmiştir. HAMAS'ın hedefi, Filistin'i tam özgürlüğüne kavuşturmadır. HAMAS'ın sözleşmesinde belirttiği gibi örgütün ideolojik yapısı ve örgütlenmesi Müslüman Kardeşlere dayanmaktadır. HAMAS, 1987 Aralık ayında işgale karşı direnmeye başlamasıyla bir nevi Müslüman Kardeşlerin parti ve programlarını hayata geçirmiş oluyordu. HAMAS, İsrail-Filistin Sorununun en önemli aktörü olmuş ve I. İntifada ile birlikte İsrail işgaline karşı sivil ve askeri direniş stratejisini benimsemiştir. I. İntifada ve yaşanan gelişmeler Ürdün'ün temsil alanından çekilmesi, bağımsız Filistin Devletinin ilan edilmesi fikri üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. 12-15 Kasım 1988 tarihinde Filistin Ulusal Konseyi başkenti Kudüs olan sürgünde bağımsız Filistin Devletini ilan etmiştir.

Madrid Barış Konferansı 30 Ekim 1991'de başlamış ve üç aşamada gerçekleşmiştir. Madrid Konferansında barış adına bir şey elde edilememiş, Filistinliler sadece diplomatik bir eğitim deneyimine sahip olmuşlardır. HAMAS

Oslo süreci başladığında İntifada sırasında gerçekleştirdiği direniş ile önemli bir unsur haline gelmiştir. Filistin Sorununun çözülememesinde Oslo I ve Oslo II (Taba) Anlaşmaları başlangıç olmuştur. FKÖ'nün İsrail'e verdiği tavizlere rağmen Filistinlilerin durumunda düzelme olmamış, İsrail'in Filistin'e yönelik tutum ve davranışlarından vazgeçmemesi sorunu çözümsüzlüğe itmiştir. II. Camp David görüşmeleri bütün konuların en üst düzeyde konuşulup tartışıldığı önemli bir zirvedir. Ancak Kudüs konusunda uzlaşma sağlanamadığı için diğer konularda alınan kararların bir önemi olmamıştır. Camp David görüşmelerinin sonuçsuz kalmasından sonra Ariel Sharon'un 28 Eylül 2000 tarihinde Mescid-i Aksa'yı ziyareti bölgede gerilimi iyice artırmış ve böylece 29 Eylül'de II. İntifada başlamıştır. Ayaklanmalar Batı Şeria ve Gazze Şeridinden İsrail'e kadar yayılmıştır. II. İntifada ile birlikte barış süreci çıkmaza girmiş, binden fazla Filistinli hayatını kaybetmiştir. HAMAS, II. İntifada boyunca başta Amerika ve İsrail olmak üzere Batı tarafından ambargo uygulanmıştır. HAMAS, İsrail ve FKÖ arasında yapılan anlaşmalara karşı çıkmasına rağmen FKÖ ile müzakere yollarını da aramıştır. Çünkü HAMAS ve FKÖ arasındaki iç savaş İsrail'in işine yarayacaktır.

2004 yılında FKÖ'nün lideri Yaser Arafat'ın ölümü üzerine devlet başkanlığına Mahmud Abbas getirilmiştir. 1996'dan beri yapılmayan parlamento seçimlerinin yapılması Filistinli gruplar arasında kabul edilmiş ve HAMAS'da seçimlere katılma kararı almıştır. 2005 yılında dört aşamada yapılan yerel seçimlerde HAMAS beklenenin üstünde bir başarı elde etmiştir. Bunun üzerine HAMAS genel seçimlere de katılmıştır. 25 Ocak 2006 seçimlerini HAMAS kazanarak iktidara gelmiştir. FKÖ ve HAMAS arasındaki iktidar mücadelesinde yeni bir dönem başlamış ve 2006 seçimlerinden sonra ülkede iki başlı bir yönetim ortaya çıkmıştır.

17 Haziran 2007’de HAMAS’ın Gazze’ye hâkim olmasıyla, FKÖ ve HAMAS arasındaki gerginlik doruk noktasına ulaşmıştır. FKÖ’nün kontrolündeki Batı Şeria ve HAMAS kontrolündeki Gazze iki ayrı yönetim biçimindedir. Filistin ikiye bölünmüş İsrail’le yapılan mücadele zayıflamıştır. 2007 yılından sonra Birlik Hükümeti kurma girişimleri imkânsızlaşmaya başlamıştır. 2007 yılında yapılan Annopolis Zirvesinde de amaç zayıf durumda bulunan FKÖ’yü güçlendirmek, HAMAS’ı ise zor durumda bırakmaktır. Bunun üzerine HAMAS Gazze’de FKÖ ile ilişkisi olduğu her şeyi kontrol altına almaya başlamıştır. HAMAS’ın Gazze’yi yönetmede sağlayacağı başarı ve Filistin’in gelecekte rakipsiz olma ihtimali İsrail’i endişelendirmeye başlamış ve böyle bir durumun gerçekleşmemesi için İsrail Gazze’yi abluka altına almıştır. Ancak bu durum HAMAS’ı daha da güçlendirmiştir.

İsrail tarafından 19 Ocak 2009’da gerçekleştirilen Gazze Operasyonu, 1967’den beri Filistin’e düzenlenen en geniş hava harekâtıdır. HAMAS bu operasyonda ciddi yara almıştır. İsrail bu operasyonla HAMAS’ı zayıflatmak, FKÖ’yü güçlendirmeyi hedeflemiş ve HAMAS’ın yenik düşmesiyle FKÖ’nün Gazze Şeridine dönmesini planlamıştır. Gazze Savaşı sonrası iki başlılık daha da belirginleşmiştir. İsrail, FKÖ ve HAMAS arasındaki ideolojik ve siyasal ayrılıklardan yararlanmıştır.

Gazze Savaşından sonra Filistin’de önemli gelişmeler yaşanmış ve FKÖ, Ağustos ayı başında kongre gerçekleştirmiştir. Kongrede, Fayyad Hükümeti Filistin’de “de facto” bir devlet oluşturacaklarını açıklamışlardır. Ancak HAMAS Fayyad Planının önünde önemli bir engeldir. HAMAS, uluslararası görüşmelerden dışlanmış ve bu dışlanmışlık de facto Filistin Devleti oluşturulması sürecinde de

dışlanması anlamına gelmektedir. FKÖ'nün statükocu kadrosu de facto Filistin Devleti oluşturmanın önündeki diğer bir engeldir.

İsrail Devletinin kurulmasıyla Filistin Sorunu daha da çözümsüzlüğe itilmiştir. Filistin'de bugün hala bir hükümet belirsizliği bulunmaktadır. Üstelik İsrail, Filistin toprakları üzerinde illegal yerleşim yerleri inşa etmekte ve Filistin halkı mülteci olarak yaşamaktadır. Bu durumda Mahmud Abbas yönetimi, sorunu BM'ye götürme kararı almıştır. HAMAS ise Filistin Devletinin ilanına destek aramak için yapılan BM'deki sürece karşı çıkmıştır. Filistin'in BM'ye yaptığı başvuru, Filistin iç politikasına kazanım sağlamıştır. BM'ye yapılan tam üyelik başvurusu sonuçsuz kalmasına rağmen Filistin yönetimi devlet statüsü elde etme konusunda oldukça kararlı idi. BM'ye yapılan "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü 29 Kasım 2012'de kabul edilmiştir. Filistin bu statü ile hareket alanını genişletmiştir. Filistinlilerin yüksek bir oy oranı ile kazandıkları bu başarı Filistin Devleti için büyük bir kazanım olmuştur. Bağımsız Filistin Devletinin kurulabilmesi sürecini Ortadoğu'da meydana gelen köklü değişiklikler desteklemeye başlamıştır.

Arap ülkelerinde meydana gelen gösteriler Ortadoğu'da değişikliklere neden olmuştur. Arap Baharıyla birlikte halk, ülkelerindeki diktatöryel rejimlere isyan etmeye başlamıştır. Ortadoğu'da yaşanan bu köklü değişim, Filistin'in konumunu da etkilemiş ve Filistin devlet inşası sürecini desteklemiştir. HAMAS Arap Baharı öncesi İran ve Suriye eksenli dış politika seçmiş, FKÖ ise Mısır'da Mübarek yönetimi ile yakınlaşmıştır. Mısır'da Mübarek rejiminin gitmesi FKÖ'nün iktidarını da zora sokmuş ve HAMAS eksen değişikliğine gitmiştir. Arap Baharı, Ortadoğu halkının tarihinde dönüm noktası olmuştur. Ortadoğu'da yaşanan köklü değişiklikler sona ermemiş Suriye'de de ayaklanmalar baş göstermiştir.

Suriye’de 2011 Mart ayında başlayan gösteriler kısa zamanda genişleyerek tüm ülkeye yayılmıştır. HAMAS, Suriye’de yaşanan çatışmalar öncesi Filistin’in özgürlük mücadelesi için aldığı desteği hiçbir devletten almamıştır. Ancak HAMAS, Suriye’nin Müslüman Suriye halkına uyguladığı şiddet sonucu Suriye’den ayrılmak zorunda kalmıştır.

Filistin Sorununun çözülememesinde temel faktör FKÖ ve HAMAS arasında yaşanan çatışmadır. FKÖ ve HAMAS arasında bölünmüş bir Filistin bulunmaktadır. İsrail, FKÖ’yü bölmek amacıyla kuruluş ve gelişmesinde HAMAS’a yardım etmiştir. Ancak HAMAS, İsrail’e karşı gelmeye başlamış ve Filistin’i Siyonizm işgalinden kurtararak bağımsız Filistin Devletini kurmayı amaçlamıştır. HAMAS, İsrail’in FKÖ ile yaptığı anlaşmalara karşı çıkmış ve Filistin siyaseti ikiye bölünmüştür. İki örgüt arasındaki ideolojik görüş farklılıklarından kaynaklanan farklı yaklaşımlar ülkede iç savaş manzaralarının yaşanmasına neden olmaktadır. FKÖ ve HAMAS arasındaki bu bölünmüşlük İsrail’le yapılan mücadeleyi zayıflatmıştır. Uluslararası alanda Filistin’in meşru temsilcisinin kim olduğu belli değildir. Filistin içerisindeki bu bölünme İsrail’in işine yaramış ve şiddet eylemlerini artırmıştır.

Filistin siyasetinin 2007 yılından itibaren FKÖ ve HAMAS arasında bölünmesi, Filistin’in geleceğini önemli boyutta etkilemektedir. Yaşanan bu bölünmüşlük, Filistin Devletinin önünde bir engeldir. Filistin’in “üye olmayan gözlemci devlet” statüsü elde etmesi Filistin Devletinin geleceğini etkileyebilir. Bu noktada FKÖ ve HAMAS Filistin Devletinin geleceği için ortak hareket ederek birlik oluşturmaları gerekmektedir. Eğer bu birliktelik sağlanırsa İsrail’e karşı avantajlı bir konuma geçilebilir. FKÖ ve HAMAS kendi bakış açılarına göre mücadeleyi

yürütmektense birbirlerini destekleyerek BM’de elde ettikleri bu başarı ile hak edilen bağımsız Filistin Devletine ulaşabilirler.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKÇAY, Mahmut; **Barış Oyunu Stratejik Aldatmalar**, İstanbul, 2003

AKIN, Kenan; **Yaser Arafat**, İstanbul, 2002

ALTINOĞLU, Garbis; **Filistin-İsrail Dosyası**, İstanbul, 2005

ARAS, Bülent; **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul, 1997

ARI, Tayyar; **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, Bursa, 2008

ARMAOĞLU, Fahir; **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara

AZZAM, Abdullah; **Filistin İslami Direniş Hareketi HAMAS**, İstanbul, 2009

BAŞER, Alev Erkilet; **Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, İstanbul, 1999

BAYRAKTAR, Bora; **HAMAS**, İstanbul, 2006

_____; **A'RAF Oslo Barışından El Aksa İntifadasına Doğru Ortadoğu**, İstanbul, 2003

BORAN, Yıldırım; **El-Fetih ve HAMAS**, İstanbul, 2006

BULUT, Faik; **Ortadoğu'da İslamcı Örgütler**, İstanbul, 1993

CARTER, Jimmy; **Filistin Barışı**, (Çeviri: Arife İnci Ceyhan), Ankara, 2008

CHENAB, Zaki; **HAMAS**, (Çeviri: Bilal Çölgeçen), İstanbul, 2009

CHESNAT, Christian-LAMA, Josephine; **Filistinliler**, (Çeviri: Sezai Arasoğlu), Ankara, 2003

CHOMSKY, Noam; **ABD, İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni**, (Çeviri: Bahadır Sina Şener), 1993

CHOMSKY, Noam-PAPPE, Ilan; **Yaşamla Ölüm Arasında Gazze**, (Çeviri: Sibel Neslişah Hazar), İstanbul, 2011

CLEVELAND, William L; **Modern Ortadoğu Tarihi**, (Çeviri: Mehmet Harmancı), 2008

ÇANDAR, Cengiz; **Direnen Filistin**, İstanbul, 1976

ÇEVİK, Halis; **Kadim Toprakların Trajedisi Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Konya, 2005

ÇUBUKÇU, Mete; **Ortadoğu'nun Yeniden İşgali**, İstanbul, 2006

DALAR, Mehmet; **Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı ve Uluslararası Hukuk Gazze Savaşı**, Bursa, 2009

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Türkiye'nin Uluslararası Konumu Stratejik Derinlik**, İstanbul, 2010

_____; **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul, 2003

DEMİREL, Emin; **Dünyada Terör**, İstanbul, 2006

DOYRAN, Ersin; **HAMAS**, Ankara, 2008

EBU, Amr Zeyyad; **Batı Şeria ve Gazze’de Direniş**, (Çeviri: İslam Özkan),
1998

EL-GANNUŞİ, Raşid; **Filistin Sorunu ve FKÖ**, (Çeviri: Lütfullah Bender),
İstanbul,1998

ERDİN, Murat; **Hizbullah ve HAMAS**, İstanbul, 2002

HALLOUM, Ribhi; **Belgelerle Filistin**, İstanbul, 1989

HOLLSTAIN, Walter; **Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi Filistin Sorunu**,
1975

KARA, İlyas; **Bir Direnişin Perde Arkası HAMAS**, İstanbul, 2006

KARAMAN, M. Lütfullah; **Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu**, İstanbul, 1991

MEMİŞ, Ekrem; **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, Konya, 2006

MORO, Muhammed; **HAMAS ve İslami Cihad**, (Çeviri: M. Ali Durur)

ÖKE, Mim Kemal; **Siyonizm ve Uygarlıklar Çatışması Filistin Sorunu**,
İstanbul 2002

ÖNER, Ali; **Dünden Bugüne Filistin**, İstanbul, 2002

ÖZMEN, Süleyman; **Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**,
İstanbul, 2002

SAİD, Edward; **Yeni Bin Yılda Filistin Sorunu**, (Çeviri: Ahmet Cüneyt-Ali
Kerim-Nuri Ersoy), İstanbul, 2002

SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Bakışlar**, İstanbul, 1998

SÜER, Berna-ATMACA, Ayşe Ömür; **Arap-İsrail Uyuşmazlığı**, 2007

TURAN, Ömer; **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, (Yeni Şafak Gazetesi)

_____; **Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi, Düşman Kardeşler**, İstanbul, 2002

YAŞAR, Fatma Tunç vd. **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine**, İstanbul, 2006

YILMAZ, Türel; **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara, 2009

Makaleler

ARAS, Bülent; “Gazze Dramı ve Sonrası”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 2, Ocak 2009

AYHAN, Veysel; “HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 1-Sayı 1, Temmuz 2009

AYMAN, S. Gülden; “Filistin Çıkmazı Üzerine Yeniden düşünme Gereği”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt 3-Sayı 2, 2009

BALCI, Ali; “Filistin Sorunu Savaş ve Barış Arasında”, **Selected Works**, Ocak 2010

BATIR, Kerem-ARAS İlhan; “Self Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu”, **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I**, 2011

BAYRAKTAR, Bora; “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, **BİLGESAM**

ÇİFTÇİ, Sabri; “El-Fetih Kongresi, de facto Filistin Devleti ve Ortadoğu Barış Süreci”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 42, Haziran 2011

ÇOŞKUN, Bezen Balamir; “Arap Baharının Gölgesinde İsrail-Filistin Sorunu ve Türkiye-İsrail İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 42, Haziran 2011

ÇOŞKUN, Mustafa; “Ortadoğu Barış Süreci Yine Bıçak Sirtında”, **Stratejik Analiz**, Cilt 1-Sayı 7, Kasım 2000

ERKMEN, Serhat; “Filistin’de İktidar Mücadelesi: HAMAS-Fetih İlişkileri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 2, Şubat 2009

_____ ; “BM Macerası: İki Adım İleri Bir Adım Geri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3-Sayı 34, Ekim 2011

_____ ; “Gazze’de Savaş: İsrail Operasyonunun Nedenleri ve Olası Sonuçları”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 1, Ocak 2009

_____ ; “Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğu Barış Sürecinde Son Gelişmeler”, **ASAM**

_____ ; “Annopolis Zirvesi Çözüm Yerine Umut Üretti”, **ASAM**

İBASI, Selahattin; “Arap-İsrail Sorunu”, **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, Ankara, 2005

KASIM, Kamer; “Filistin Sorunu ve Uluslararası Sistem”, **USAK**

KEDAR, Mordechai; “HAMAS ve El-Fetih: Geçici Bir Çıkar Evliliği”, **BESA Center**, Perspectives Yazı No.138 (Çeviri: Selen Tonkuş Kareem), 12 Mayıs 2011

KÜÇÜKKELEŞ, Müjge; “Arap Birliğinin Suriye Politikası”, **SETA**, Mart 2012

OĞUZLU, Tarık; “Arap Baharı ve Değişen Bölgesel Dinamikler”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3-Sayı 30, Haziran 2011

ORHAN, Oytun; “Gazze Operasyonu ve Sonrası: İsrail Açısından Bir Değerlendirme”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1-Sayı 2, Şubat 2009

ÖZCAN, Sevinç Alkan; “Filistinli Mülteciler”, **Filistin Çıkmazdan Çözümü**, İstanbul, 2003

ÖZKAN, Mehmet; “İsrail-Filistin Sorununa Yaklaşmak”, **IGMG PERSPEKTİVE**

SEMİN, Ali; “Arap Ülkelerindeki Değişim Rüzgârı Filistin Sorununu Çözer mi?”, **BİLGESAM**

SÖNMEZ, Yunus-KALAYCI, Ömer-Faruk; “1990 Sonrası Dönemde Ortadoğu Barış Sürecine Bakış”, **Filistin Çıkmazdan Çözümü**, İstanbul, 2003

ŞAHİN, Mehmet; “Filistin Devleti Arap Baharının Açan Çiçeği Olabilecek mi?”, **ORSAM**

YAŞAR, Tanrıverdi Nebahat; “Mısır’daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 4-Sayı 44, Ağustos 2012

YILMAZ, Mehmet; “Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi”, **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul, 2003

“Bütün Yönleriyle Arap Baharı”, **Dünya Bülteni Araştırma Merkezi**, Ekim 2011, Erişim: 19.09.2012

“Gazze Sorunu: İsrail Ablukası, Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu ve Türkiye’nin Yaklaşımı”, Rapor No: 71, Eylül 2011, **ORSAM**

İnternet Kaynakları

Bal, İdris (10 Ekim 2012). “Filistin Kördüğümü”, Erişim: <http://www.tbdd.Org/index.php?option=com&view=article&>

Dinçer, Osman Bahadır, (10 Ekim2012). “HAMAS’ın Kuruluşunda İsrail Faktörü, Erişim: <http://www.usak.org.tr/makale.aspx?id=809>

Erkmen, Serhat, (10 Temmuz 2011). “İsrail-HAMAS Çatışmasının Taraflar Açısından Sonuçları”, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=20>

Erkmen, Serhat, (10 Temmuz 2011). “Filistin’in BM Süreci: Yolun Sonu mu Yoksa Yeni Bir Sürecin Başlangıcı mı?”, Erişim: <http://www.orsam.tr/tr/yazigoster.aspx?=26>

Erkmen, Serhat, (04 Nisan 2013). “Filistin’de Tarihi Dönemeç”, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4082>

Şahin, Mehmet, (03 Nisan 2013).”Filistin’in BM’de “Üye Olmayan Gözlemci Devlet” Olmasının Anlamı”, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=6>

Tonkuş, Selen, (10 Ekim 2012). “Mısır-İsrail İlişkilerinde Sina’daki Güvenlik Sorunu: Fırsat mı Kriz mi?”, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=6>

Öztürk, Tuğçe Ersoy, (10 Ekim2012). “Değişen Bölgesel Çevrenin İsrail’e Yansımaları, II. Mübarek Sonrası Mısır”, Erişim: http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article

Öztürk, Tuğçe Ersoy, (03 Nisan 2013). “Filistin Sorunu ve Yansımaları: Arap Baharı Etkisi?”, Erişim: http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article

<http://www.home-arcor.de/Filistin/Filistin-Direnis/Orgutleri.html>, Erişim: 19.03.2012

<http://www.e-tarih.org/makale.php?sayfa=mailedetay>, Erişim: 30.12.2011

<http://www.tuiçakademi.org/index.php/kategoriler/ortadoğu/3122-arapbaharı>- Erişim: 23.09.2012

<http://www.odatv.com/n.php?n=hamasta-yolayrimimi-803/100>, Erişim: 20.09.2012

[http://www.sabah.com.tr/Gündem/arap-baharı-bir-dönüm-noktası](http://www.sabah.com.tr/Gundem/arap-baharı-bir-dönüm-noktası), Erişim: 23.09.2012

<http://www.turksam.org.tr/a/2464.html>, Erişim: 15.10.2012

<http://www.politikaakademi.org/?p=2396>, Erişim: 10.10.2012

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?6110=3813>, Erişim: 10.10.2012

<http://www.haber7.com/haber/20120222/Hamas'in-Suriye'den-ayrilişi-kolay-olmadı>, Erişim: 10.10.2012

<http://www.yenişafak.com.tr/dünyahaber/hamas-suriyadaki-bürosunu-kapattı>, Erişim: 08.05.2013

<http://www.haber7.com/com/dış-politika/haber/925391>, Erişim: 10.10.2012

[http://www.haberler.com/hamas'in-siyasi-lideri-Halid Meşal](http://www.haberler.com/hamas'in-siyasi-lideri-Halid-Meşal), Erişim: 10.10.2012

<http://www.arşiv.halkınbirliği.net/modules.php?name=> Erişim: 10.10.2012

<http://www.usak.tr/makale.aspx?id=809>, Erişim: 10.10.2012

<http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=34>, Erişim:10.10.2012

Tezler

BURHAN, Ali; **Filistin-İsrail Çatışması ve HAMAS**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler A.B.D, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2008

ORUÇ, Saniye; **Filistin Halkının Parçalanmışlığı: HAMAS El-Fetih Çatışması**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler A.B.D, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul,2010